

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

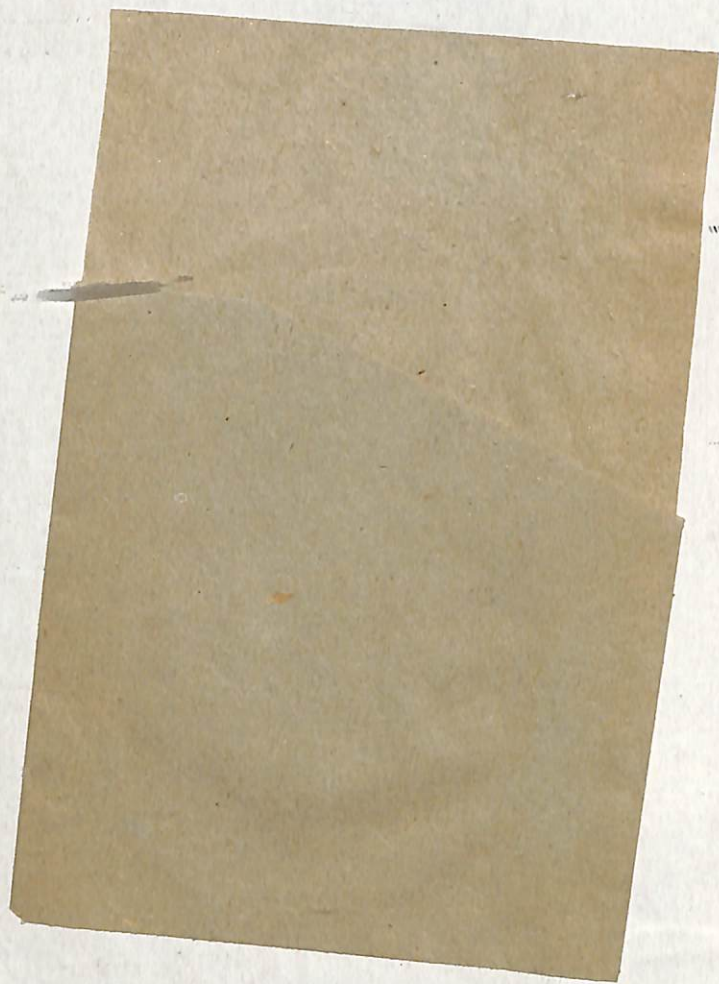
Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

7850

85

W-44

85-1

Ա-44

22 MAY 2006

19 NOV 2010

ՅԱԻՏԵՆԱԿԱՆ ԶՐՈՅՑ

ՄԻԶԱՆԿԵԱԼ - ԶԱՐԹՆՈՒՄ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

Հ. ԱՐՄԷՆ ՂԱԶԻԿԵԱՆ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ

ՎԵՆԵՏԻԱ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

1905

VITTORIA AGARDOR ROMPILO

LEGGE N. D. ETERNA

INTERVENNO - RISLEGIO

TRADIZIONE

ԲԵՐԹՈՆԱԿԱՆ

ՍԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

MECHANISTA

Փ

VENEZIA - S. LUDOVICO

1905

VITTORIA AGANOR POMPILJ

LEGGENDA ETERNA

INTERMEZZO - RISVEGLIO

TRADUZIONE

DEL

P. ARSENIO GAZIKIAN

MECHITARISTA

VENEZIA — S. LAZZARO

1905

85

2-44

44

55

ՎԻԿՏՈՐԻԱ ԱՂԱՆՈՒՐ ԲՈՄԲԻԼԻ

ՅԱԻԻՏԵՆԱԿԱՆ ԶՐՈՅՑ

ՄԻԶԱՆԿԵԱԼ - ԶԱՐԹՆՈՒՄ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

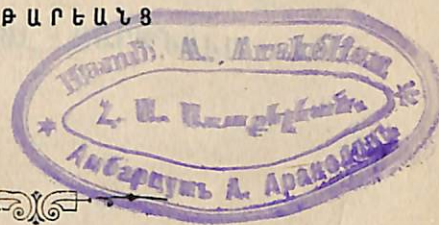
Հ. ԱՐՄԵՆ ՂԱԶԻԿԵԱՆ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ

1002

5814

15319

ՎԵՆԵՏԻԿ

ՄԻԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

1905

06.02.2013

7850

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻԿԱՆ ԿՈՄՄՈՆԻՍՏԻԿԱՆ
ՖԻԴԵՐԱՏՈՐԻԱՏԻ

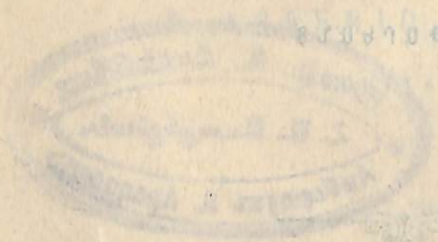
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻԿԱՆ ԿՈՄՄՈՆԻՍՏԻԿԱՆ
ՖԻԴԵՐԱՏՈՐԻԱՏԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻԿԱՆ ԿՈՄՄՈՆԻՍՏԻԿԱՆ
ՖԻԴԵՐԱՏՈՐԻԱՏԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻԿԱՆ ԿՈՄՄՈՆԻՍՏԻԿԱՆ
ՖԻԴԵՐԱՏՈՐԻԱՏԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻԿԱՆ ԿՈՄՄՈՆԻՍՏԻԿԱՆ
ՖԻԴԵՐԱՏՈՐԻԱՏԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻԿԱՆ ԿՈՄՄՈՆԻՍՏԻԿԱՆ
ՖԻԴԵՐԱՏՈՐԻԱՏԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻԿԱՆ ԿՈՄՄՈՆԻՍՏԻԿԱՆ
ՖԻԴԵՐԱՏՈՐԻԱՏԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻԿԱՆ ԿՈՄՄՈՆԻՍՏԻԿԱՆ
ՖԻԴԵՐԱՏՈՐԻԱՏԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻԿԱՆ ԿՈՄՄՈՆԻՍՏԻԿԱՆ
ՖԻԴԵՐԱՏՈՐԻԱՏԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻԿԱՆ ԿՈՄՄՈՆԻՍՏԻԿԱՆ
ՖԻԴԵՐԱՏՈՐԻԱՏԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻԿԱՆ ԿՈՄՄՈՆԻՍՏԻԿԱՆ
ՖԻԴԵՐԱՏՈՐԻԱՏԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻԿԱՆ ԿՈՄՄՈՆԻՍՏԻԿԱՆ
ՖԻԴԵՐԱՏՈՐԻԱՏԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻԿԱՆ ԿՈՄՄՈՆԻՍՏԻԿԱՆ
ՖԻԴԵՐԱՏՈՐԻԱՏԻ

Perugia 15 Novembre 1904

Gentilissimo Padre Arsenio

Ŗella mi chiedo il permesso di tradurre la mia
Leggenda Ŗterna nella sua bella lingua romana,
e io rispondo ringraziandola di pieno cuore
pel gradito proposito. Chi ha tradotto, con Ŗlla
Ŗeca, Dante e il Leopardi (per non parlare
dei molti altri ch'Ŗlla tradusse in mondo questo)
non puŖ che interpretare egregiamente le mie ben
piu' facili liriche, e sarŖ bene aggraziata
di venir presentata. D'ora fatta conoscere
da Lei ai fratelli Armeniani, di quella
grande strazata, per cui Tancredi sorrei
che la mia Musa sapesse intonare un canto
cosi' terribilmente magnifico da far tremare
la mano ai carnefici.

Mi tenga per sua dev. ^{ma} e obbl. ^{ma}

Vittoria Aganovic Pompidj

All' Illustr. Padre Arsenio Ghazisfian
Comunita di San Lazzaro
Venezia

Բերումիա 15 Նոյեմբեր 1904

Ազնիւ Հ. Արսէն

Յաւիտենական Զրոյցս ձեր գեղեցիկ, հնչուն լե-
զունով քարգմաներու քոյրունուրիւնը կը խնդրէր ինե,
և ես կը պատասխանեմ՝ սրտագին շնորհակալ ըլլա-
լով Ձեզի՝ համեղի առաջարկին համար: Դռք որ Տան-
դիւն ու Լեոքարտին քարգմանեցիք (քոյր ուրիշ շատերը)
յաջողապէս պիտի կարենաք քարգմանել իմ շատ
աւելի դիւրին քնարերգականներս, և ես հպարտ պիտի
ըլլամ՝ ներկայացուցերուս և անւցուցերուս համար Ձեզ-
մով Հայաստանի եղբայրներուս, այն մեծ բզբոտուա-
ծին, որուն համար իրաւցրնէ պիտի ուզէի որ Մոռասս
կարենար հնչեցրնել երգ մը այնպէս աճեղօրեմ մե-
ծաշուք՝ որ դահիճներուն ձեռքը դողացընէր:

Անձնականէր և երախտապարտ

ՎԻԿՏՈՐԻԱ ԱՂԱՆՈՒՐ ԲՈՄԲԻԴ

ԱՌ Հ. ԱՐՄԵՆ ՂԱԶԻՍԿԱՆ

Վ. Ա. Ն. Ք. Ս Ո Ւ Ր Բ ՂԱԶԱՐՈՒ

Վ. Ե. Ն. Ե. Տ. Ի. Կ.

1871. November 15. Leipzig. 1001

Seite 2. Briefe

Sehr geehrter Herr, ich habe die Ehre,
Ihre Briefe vom 10. d. M. zu empfangen.
Für die Mitteilung der Angelegenheit
vielen Dank. Ich werde mich
sogleich mit dem betreffenden Herrn
in Verbindung setzen und Sie
in Kenntnis setzen. Mit
hochachtung,
Herrn Dr. med. L. Schmidt

Dr. med. L. Schmidt
Leipzig, 15. November 1871

Herrn Dr. med. L. Schmidt
Leipzig, 15. November 1871

ՎԻԿՏՈՐԻԱ ԱՂԱՆՈՐԻ ԲՈՄԲԻԼԻ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ ԹԱՐԳՄԱՆՁԻՆ

ՎԻԿՏՈՐԻԱ Աղանուրի Յաշտենական Զրոյցին սոյն ամբողջական թարգմանութիւնը՝ Եսայի անուն քերթուածին կը պարտիմ, որ հերու իտալական Antologia թերթին հոկտեմբերի պրակովը լոյս տեսաւ։ Այդ քերթուածին ընթերցումը այնքան գրաւեց զիս՝ որ թէեւ բազմազբաղ՝ որոշեցի Յաշտենական Զրոյցը հայացնել։ Եւ հայերէն հատորը՝ որ ահա լոյս կը տեսնէ՝ աւելի ճոխ է քան իտալերէնը. վասն զի այլ և այլ պարբերականներէ թարգմանած եմ մէկէ աւելի կտորներ՝ որոնք գրուած են իտալերէն հատորին հրատարակութենէն վերջը, և ներկայ հատորիս Յանկին մէջ աստղանիշ կը կրեն իրենց սկիզբը։

Տարիներ առաջ՝ 1896ին՝ Հ. Ալիշանի յանձնարարութեամբ թարգմանած էի Աղանուրի մէկ գեղեցիկ քերթուածը՝ Լոռքիւն, գրաբարով. որ նախ Բազմավիպի մէջ հրատարակուեցաւ և առանձին ալ լոյս տեսաւ. զայն՝ գրաբար, ինչպէս որ էր՝ ներկայ հատորիս մէջ ալ դրի. դարձեալ ուրիշ քերթուած մը՝ Զատիկ հայկական՝ թարգմանած էի Բազմավիպի մէջ (1903, էջ 464) նոյնպէս գրաբար. ներկայ հատորիս մէջ գրաբարին դիմաց աշխարհաբարն ալ դրուեցաւ։ Ուրիշ թերթերու կամ մեր Բազմավիպի և Գեղուշիկի թիւերուն մէջ եւս երեւցած են Աղանուրի ինչ ինչ քերթուածներ։

րուն թարգմանութիւնները, ինչ կամ ուրիշներէ կատարուած, զորս Հայկական Հոր Մատենագիտոսրիսնը կը ցուցնէ: Կերկայ թարգմանութիւնս ընդհանրապէս անյանգ կատարած էմ, — Բնագրին մէջ ալ մէկէ աւելի են անյանգները —, նախ՝ որպէս զի աւելի հաւատարիմ գտնուիմ բնագրին, երկրորդ՝ վասն զի՝ ըստ իս՝ յանգէն աւելի շեշտն է կարեւորը՝ մանաւանդ թարգմանութեանց մէջ, ուր կարելի չէ՝ թէ՛ հաւատարիմ մնալ բնագրին և թէ՛ ճոխ յանգեր ունենալ, պատկառ կալով միանգամայն աշխարհաբար լեզուի օրէնքներուն և տալով թարգմանութեան կանոններուն:

*

Վիկտորիա Աղանուր Բոմբէլի՝ իտալահայ բանաստեղծուհին՝ բոլորովին անծանօթ մը չէ արդէն մեզ հայերուս. և վերեւ յիշուած թերթերուն մէջ և ուրիշ տեղեր ալ՝ դրուած են անոր մասին համառօտ տեղեկութիւններ: Աւելի ընդարձակ տեղեկութիւններու յուսով՝ ուղղակի աղբիւրին դիմեցի, և ստացածներս՝ թէեւ ոչ այնչափ ճոխ՝ թարգմանութեամբ կը հաղորդեմ ընթերցողներուս: Բանաստեղծուհին կը գրէ. «... Ահաւասիկ այն քիչ տեղեկութիւնները զոր էս եւս ունիմ Աղանուրներու մասին: Իրենց Տոհմացոյց ծառին ներքեւ զոր ունինք մենք՝ գրուած է հայերէն լեզուով. Յեղարանոսրիսն Տոհմին Աղանուրեանց, զոր վարկադ երկր մեծ և առաջինն Շահարաս արքայն Պարսից ի Հայաստան աշխարհ և ի Նախիչեւան գաւառի ի Պարս և ետ ի տեղի բնակչոսրեան ի չքնադաշին և ի վայելչագեղն ի Հոր Զոռա, եկեալն ի Հին Զոռայի ի 1054 (= 1605) րոշին Հայոց * : Աղանուրեան ազ-

* Այն ճիշդագրութեան բուն բնագիրը՝ որմէ երկու օրինակ հանուած ու զրկուած է իրենց՝ մեր քովն է՝ որուն մէջ քո-

գատոհմին վերջին շառաւիղը՝ Աբրահամ՝ (Վիկտորիայի մեծ հայրը) և իր որդիները Սամուէլ, Յովհաննէս և Եղուարդ (Վիկտորիայի հայրը), ծնած են ի Մաղարաս, և թէ՛ Ալիշան և թէ՛ Հ. Իսապետեանց կը հաստատէին որ նշանաւոր և ազնուական ընտանիքէ սերած էին, և Աբրահամու կինը կը կոչուէր Մարիամ-Թերեզա*: Մաղարասի մօտ գեղեցիկ գիւղ մ'ունէին, զոր հէք հայրս միշտ կը յիշէր անոր շքեղութեանն ու հրաշալի սիւնազարդ գաւիթին համար, և կը յիշեմ որ կ'ըսէր թէ Ռայաթադա կը կոչուէր, որ ըսել է՝ կ'ըսէր՝ Ամարանոց կամ Գիւղ քաղաքներու: Հայրս 12 տարու էր երբ 1835ին ընտանեօք Եւրոպա բերուեցաւ. և հաստատուեցաւ նախ ի Բարիզ, յետոյ ի Վենետիկ, և հուսկ ի Բատուա, վասն զի Վենետիկ օդը աղէկ չէր զար մեծ մօրս: Ուրեմն էս ծնայ ի Բատուա, բայց մանկութեանս մեծ մասը Վենետիկ անցուցի, ուր հաստատուեցանք յետոյ, տարւոյն մէկ մասը անցընելով պապուս ու մամուս քով ի Բատուա: — Ուսուցիչներս եղած են, նախ՝ Յակոբ Ծանէլլա, և ասոր մահէն վերջ՝ Հենրիկոս Նենչիոնի*** »:

Վերտի գրուած է. « Նկարեալ եղեւ ի Բումբայի, յօրինեալ ձեռամբ Աւետ Աղանուրեանց »:

* Մեր հին Հայերը Տիկին Մամիկ կը կոչեն զինքը. տես Վրուրի Բոչրաստանքը՝ որ ընծայուած է առ Աբրահամ Աղանուր: Ասկէ զատ նոյն Աբրահամ Աղանուր ընծայուած են Փեղորոսի Առակները: Հ. Ալիշանի Նոռագեղարան Տիւրուրի բաժնին մէջ ալ Ա. Աղանուրի մէկ դուստրին մահուան առթիւ գեղեցիկ ոտանաւոր մը կայ, (էջ 113): — Մամիկ դուստր է Մուրատեան վարժարանի բարերար Սամուէլ Մուրատին:

*** Այս տողերն արդէն գրուած ու շարուած իսկ էին, երբ « Giornale d'Italia » թերթին տարւոյս ապրիլի 10 թիւն

Ահաւաստիկ վիկտորիայի ինծի հաղորդած տեղեկու-
թիւնները, որոնց վրայ քանի մը հատ ալ ես իմ կող-
մէս կ'աւելցնեմ: Իր հայրը՝ Եղուարդ՝ Աբրահամ Աղա-
նուրի կրտսեր որդին հոս վենետիկ կ'ամուսնանայ
Իտալուհւոյ մը հետ, որմէ կ'ունենայ հինգ աղջիկ զա-

ստացայ Բանաստեղծութիւն, ուր իր մէկ նամակը կար, որ
տեղեկութիւններ կու տայ իր մասին: Ապրիլ 9ին՝ այր և կին՝
Փլորենտիա կը գտնուին, (յաջորդ օրը Leonardo da Vinci
Ակումբին մէջ՝ իր ամուսինը՝ Կուիտայ Բոմբիլի՝ բանաստեղծու-
թիւն մը պիտի կատարէր Մաքսիմ Կորբիի մասին): Հոն ըստ
փափաքանաց Ակումբին՝ ուր գումարուած էր Փլորենտիայ
մտաւորական և արուեստագէտ բարձր դասակարգը, վիկտո-
րիայի բանաստեղծութիւններէն ինչ ինչ կտորներ կը կարդա-
ցուին, ծափերու և կեցցէներու որոտընդոստ շառաչներուն
միջեւ, ի ներկայութեան վիկտորիայի և ամուսնոյն. բայց
ընթերցումէն առաջ նամակի ձեւով հետեւեալ տեղեկութիւն-
ները կու տայ Աղանուր իր մասին. « Կրնայի խօսիլ մանկու-
թեանս վրայ, որ ծաղկեցաւ գրեթէ արեւելեան երազի մը մէջ,
ունկնդրելով ժամեր ու ժամեր, լռիկ ֆնջիկ, ուշադիր խոշոր աչ-
քերով, հայրենաբաղձական երկայն նկարագրութիւնները հօրս՝
որ եկած էր Ասիայէն՝ դեռ տղայ, և որ լաւ կը յիշէր իր
շողշողուն Ռայաբազա ամարանոցը, մեհենական սիւներով,
ընդարձակ ու գեղեցիկ դարաստանով մը, ուր արմաւենիները
կը բարձրանային երկնաբերձ իրիկուններու տալաղիտին վրայ,
և արծիւի ձագերն հիւսկու գային վերը՝ երկինքներու թափ-
անցկութեան վրայ: Ու վճիտ, բիւրեղ օդին, դարերով կոյս
անտառներուն, Հնդկաց Ովկիանոսի մոռնչներուն և վայրենի
գեղեցկութեան մասին կը պատմէր եռանդեամբ, ու երթալով
կը բարբառէր, կը վառէր իր հրաշալի տեսիլքին մէջ:

« Ամէն ինչ հոս մոռնալու կը թոշի ինծի, կը կրկնէր յա-
ճախ: Ու փնայ ինծի հայրենական արիւնին հետ՝ թեւադրանքը
այն մորկոտ պատմութիւններուն, բացի ծարաւ մը, արեւու
մոլուկութիւն մը, գարշանք մը բոլոր մէգերուն, ամպերուն դէմ,

ւակներ[✱]: Իր դստերաց կրթութեանն և ուսմանը մեծ
հոգ կը տանի, ժամանակին նշանաւոր վարժապետնե-
րուն յանձնելով զանոնք մարզելու հոգը. այս է պատ-
ճառը որ վիկտորիայի ուսուցիչ եղած են՝ նախ Յակոբ
Ծանելլա, երեւելի քերթողը, և ասոր մեռնելէն վերջ
Հենրիկոս Նենչիոնի, նոյնպէս նշանաւոր քերթող: Եթէ
կայ բան մը՝ որ պակսի վիկտորիայի, այն ալ հայե-
րէնի անգիտութիւնն է, զոր միշտ կ'աւաղէ, թէ ինչո՞ւ
չէ սորված՝ իր հօրը ողջութեանը. գիտէ անգլիերէն,
ֆրանսերէն, և ուրիշ լեզուներ. տեղեակ է ընդհանուր
ազգաց գրականութեան և լայն մշակութիւն ստացած է:

Փափաքած էի գիտնալ վիկտորիայէ, թէ ո՞րն էր
իւր առաջին քերթուածը, և ե՞րբ գրած էր. հետեւեալ
շահեկան տեղեկութիւնները կու տայ այս հարցումիս.

« Ստուգիւ չեմ յիշեր թէ ո՞րն է առաջին բանաս-
տեղծութիւնս և ո՞ր թուականին գրած եմ, բայց կար-
ծեմ փոքրիկ քերթուած մըն էր և 1875ին գրուած,
զոր անմիջապէս նոթայի առաւ Պացցինի երաժիշտը:
Այդ առաջին տողերս զորս հոս կ'օրինակեմ՝ կը յիշեմ
որ գրեցի այն ատեն, երբ ըսին ինծի թէ Լուսինը մու-
րած երկիր մըն էր, նման մերինին, բայց առանց բնա-
կիչներու, առանց ծովու և գետերու, առանց ծառե-
րու, առանց կեանքի:

զարհուրանք մը բոլոր սահմաններուն դէմ», եւն: Սոյն նա-
մակին մէջ կը յիշատակէ նաեւ իր վարպետները. « Յակոբ
Ծանելլա, ամենազնիւ հանճար, վշտացած և ճնշուած ապե-
րախտներէ... » և Հենրիկոս Նենչիոնի « խօսքի և զգացումի
այն մոգը, անսահմանութեանց այն զարմանալի վերա-
յայտնիչը որ ունեցաւ արուեստին բոլոր իմացումները, հաս-
կացողութիւնները և աստուածացումները »:

✱ Վիկտորիայի քոյրերուն մէջ ուրիշ բանաստեղծներ ալ
կան, բայց իրեն չեն հաւասարել:

« Մեծ ցաւ եղաւ ինծի ու այս տողերը գրեցի, որոնք (վասն զի առաջին տողերս էին) մեծ ազդեցութիւն ըրին ծնողքիս և վարժապետներուս վրայ, և խնտալ ալ տուին, վասն զի անցած ժամանակներու վրայ կը խօսէի, իբրեւ թէ մեծ տարիք մ'ունենայի. բայց փոքրիկներուն, մանուկներուն համար եւս լմնցած տարին՝ անցած ժամանակ է. և ինծի համար՝ այդ անցած ժամանակները էին անոնք՝ որոնց մէջ կը կարծէի ես դեռ թէ Լուսինը արծաթագեղ դրախտ մըն էր՝ ուր հրեշտակները կը բնակէին: Ահաւասիկ ոտանաւորը.

Լ Ո Ւ Ս Ն Ի Ն

Սըրախ առջեւն են միշտ, Լուսին,
Անցած դացած չըբնաղ օրերն.
Երբոր քաղցրիկ քու շողիւնին
Կ'ուզէի վեր ես իմ աչերն:

Լիճեր, լեռներ ու մարգեր բիւր
Ձիւջ և անդորր ու զուարթաբեր,
Քու ծոցիդ մէջը կաթնաթոյր
Կարծէին իմ տեսնել բիւրեր:

Պարը տեսնել կը կարծէի
Ես թեւաւոր բնակիչներու.
Ո՛հ, ինչպէս գո՛ղը կը խըրի
Երբ գոհ է սիրտն՝ երազներու:

Սենեակ տըխուր և անմարդի,
Ծով մը նըսեմ ու մոխրագոյն
Կը թըւի արդ ինձ արծաթի
Քու սկաւառակըդ պաղպաղուն:

Եւ արդ յիշող վիշտերով բիւր
Թըբլած տամուկ նըշայլներով,
Քու շողիւնիդ, Լուսնակ, տըխուր՝
Կը հետեւիմ՝ զե՛րն՝ աչքերով:

*

Չորս կամ հինգ տարի մը կայ որ Վիկտորիա ամուսնացաւ Բերուճիացի Կուլիտոյ Բոմբիլի գրագէտ կոմսին հետ, որ երեսփոխան եւս է իտալական խորհրդարանին. որով իր դիւթական Վենետիկը թողլով Վիկտորիա՝ գնաց Տրասիմենի ափունքները երազելու՝ ձիթենիներու լռանիստ ու խորհրդաւոր անտառներուն, ծաղկափթիթ այգիներուն միջեւ, բլուրներուն վրայ, և Տրասիմենի կապոյտ ծոցին ծիրանի ծուէններուն գոգը: Կորով՝ եռանդուն գրչին, հո՛ւր՝ բոցավառ սրտին, աւիւն՝ աշխոյժ մտքին, խա՛նդ՝ զգայուն հոգւոյն:

*

Վիկտորիա Աղանուր Բոմբիլիի մասին սոյն համառօտ տեղեկութիւնները տալէ վերջ, հոս արժան կը համարիմ թարգմանել քանի մը իտալացի վարպետներէ էջեր՝ որոնք Վիկտորիայի հանճարն ու արուեստը կը պանծացնեն, վերլուծելով Յաշխտենական Ձրոյցին բազմակերպ գեղեցկութիւնները:

**

« Երբ, քիչ ամիսներ առաջ՝ ազնուական ու համեստ գրագիտունի մը թելադրեց ինծի՝ Վիկտորիա Աղա-

* Սոյն ուսումնասիրութեան հեղինակն է Յովհաննէս Գանեւացի, և գրած է սոյն տողերը՝ Աղանուրի բերթուածները դեռ հասարակ չհրատարակուած: Հրատարակած է նախ Pensiero Italiano (իտալական մտածում) թերթին մէջ, և յետոյ իր « Profili di scrittrici italiane » (իտալացի գրագիտուհիներու կիսադէմքեր) գրքին մէջ անցուցած: Գիւրբը Աղանուրով կը բացուի:

նուրով զբաղելու, անմիջապէս ըսի ինքնիրենս, թէ արդեօք հատորներ հրատարակած է. իբրեւ թէ հեղինակուհւոյ մը կիսադէմքը (profil) նկարել կարենալու համար՝ անհրաժեշտ ըլլալին հատորներու դէզեր: Կոսահեցի որ այսպէս մտածելով՝ գէշ կը մտածէի...

«Վիկտորիա Աղանուր, փարթամ, ազնուական ու գեղեցիկ Վենետիկոսի օրիորդը՝ թէեւ յաճախ յորդորուած՝ չէ ուզած երբեք հատորներ հրատարակել, և սակայն ո՞վ չի ճանչնար զինքը զրական աշխարհին մէջ: Ինքը չէ՞ միթէ հռչակաւոր հեղինակուհին այնչափ անհամբաւ չքնադագեղ ոտանաւորներու, ամենէն ծանօթ ու ամենէն գեղեցիկ հանդէսներուն էջերուն մէջ ընդելուզուած՝ և որ անոնց ամենէն աւելի պատուական և խանդակաթօրէն փնտռուած գոհարներն են: Անոնք՝ որ սոսկ հետաքրքրութեան համար կը կարդան, անոնք որ չափազանցուած réclameներէ կը հրապուրուին, ու հաւատք կ'ընծայեն սուտ ովսմաններու, որոնք անբանաւոր ու անպատշաճ կերպով անունի մը շուրջը կը դիզուին՝ մինչդեռ ան կը խորթացնէ և կը ձանձրացնէ մոռտան՝ իմաստասիրութիւն, գիտութիւն և մինչեւ քաղաքականութիւն ընելու, անշուշտ նկատի առած պիտի չըլլան Աղանուրի բանաստեղծութիւնը:

«Եւ սակայն ո՞րքան բարձր, ո՞րքան վսեմ է Վիկտորիայի ժպտող արուեստը:

«Աղանուրը իտալիոյ առաջին բանաստեղծուհին է, ինդիւր չի վերցնէր: Դատաստանը յանդուգն չէ, ուրիշները կտրեցին զայն: Լարա Կոմսուհին զայն մեր բանաստեղծուհիներէն առաջնագոյնը (la primissima) կոչեց, համակրելի Գէքին՝ Ֆանթոլլայի Թոմը՝ ըսաւ թէ Վիկտորիա է մին այն կիներէն՝ որոնք արուեստագիտական կատարելութեան անմատոյց ժայռերուն ամենէն աւելի մօտեցած են. Եռլանտա՝ իմանալով որ

եւ Վիկտորիա Աղանուրով պիտի զբաղէի, աճապարեց գրեց ինծի՝ որ ես ճիշդ նշանին զարկած պիտի ըլլայի, եթէ զայն իտալիոյ առաջին բանաստեղծուհին անուանէի: Բռնեցի Եռլանտայի ձեռքէն ու իր դատաստանը ուզեցի. զայն ազնուօրէն հաղորդեց ինծի, որմէ չեմ ուզեր զրկել ընթերցողս: «Վիկտորիա՝ բանաստեղծուհի է հոգիին մէջ՝ բարձր ու խոր ներշնչմամբ, գաղափարներուն իսկատպութեամբ (originilità), ձեւին յստակութեամբն ու փափկութեամբը, շարադրութեան սքանչելի կշռութեամբը՝ ուր իր մտածումը՝ առանց երբեք զոհուելու՝ աւելի սուր կը բուրէ: Ինծի համար (և միայն ինծի համար չէ) իտալական բանաստեղծուհիներուն մէջ առաջինն է, վասն զի ունի վայելչութիւն ու շնորհ, զգացում առանց թացիկութեան (sentimentalismo), կորով՝ առանց անհարթութեան»:

Ու ի՞նչ յօդուածներ չգրեցին Աղանուրի համար Նենչիոնի, որ (Նանեւլայի մահուանէն վերջ) իր երկրորդ վարպետը եղաւ, Տէ Կուպերնաթիս, Տ'Իզընկարտ: Ու ի՞նչ լաւ բաներ չխօսեցան իր մասին Գարտուչի, Ֆոկացցարոյ, Ֆամպրի, Ֆրատէլէզզոյ, Սերաս, Պարպիէրա: Ու չընծայեցին Վիկտորիա Աղանուրի՝ Բանծաքքի գեղեցիկ տողեր, խեղճ Նանեւլան իր քերթուածներուն վերջին տպագրութիւնը, և դեռ վերջերս՝ Եռլանտա իր Խորհրդաշուր հարսերը: Ու Չէզարէ Բասգարէլլա չնուիրեց իրեն իր Զգայնական պոռոյտը, և Կրիլլի՝ իր Ատիսէկե բանաստեղծութեանց հատորը: Եւ 96ի ապրիլին՝ ուրիշ պատուի մըն ալ չէ՞ր հասներ, այն է՝ Վենետիոյ Աթենական կաճառին գործօն անդամ ընտրուելու:

«Աղանուրի քնարերգականը՝ կորովի է, ուժեղ, թրթռուն. կին մտածողի մը բնական, ճշգրիտ, ջինջ արտայայտութիւնն է. քիչ բանաստեղծութիւններ այն-

քան գոհունակութեամբ կը կարդացուին ինչպէս Աղա-
նուրիներ:

«Չնաշխարհիկ բանաստեղծուհւոյն բոլոր քնարեր-
գականները չունիմ աչքի առջեւ, բայց անոնցմէ մէկ
քանին՝ զորս ունիմ՝ ամենէն գեղեցիկներէն կը համա-
րուին:... Կ'առնեմ դիպուածով Սոքրոս Մարկոսի ձիւ-
լը: Բանաստեղծուհին ղենետիկ կը բնակի, ու կը
հոսի արիւնին մէջ պերճանքն ու հաւատքը հայրենա-
կան մեծութեան, յուշարձանները՝ որ փառքի դարերը
կը յիշեցնեն, կը ներշնչեն անոր խանդավառ և անվե-
հեր աւելն մը: Սուրբ Մարկոսի ձիւրը հուր կը շնչեն
անոր եռանդեան՝ քերթելու քերթուած մը լի կորովով
ու մեծանձն զգացումով:

«Տեսքը այն յաղթանդամ ձիւրուն՝ որոնց վրայ կը
խտանան պատմութիւն և զրոյց, կը յիշեցնեն անոր
էջեր վաղնշական, անմահ յիշատակի:

Այն ձիւրուն՝ որ հրաշունչ
Յոյն հողին վրայ բարկ խօշիւնին մէջ խաղմին,
կը տեսնէին անցքը պերճ
Քաջախիզախ հոմերանուագ հագներգուաց:

«Այսօր սակայն փառքի այն շողիւնը որ փայլա-
տակեց այնքան դարեր՝ անհետացած է, որմէ ինքզինքը
մահացած կը զգայ ու կը մռնչէ, մինչդեռ

կը մըռնչեն մեռելներն,
Ձիւրն հրաշունչ կը մըռնչեն կործնութեան,
Մըկանունքնին պինդ, կարշնեղ,
Պատրաստ միշտ պերճ ձեմքի, դափրի, գոփերու:

կը մըռնչեն մեռելներն...
Եւ անտարբեր անոնց մոռնչին կամ խոթոտ,
Յամառօրէն կը նընջեն
Ողջերը քունը սոսկալի վատութեան:

«Հայրենիքը երբ Յակոբ Ծանէլլայի յուշարձան մը
կը կանգնէր՝ վինկենտացի գրագէտին պատկերը ապա-
գային յանձնելու համար, Վիկտորիա՝ յիշելով իր ծե-
րունի ու բարի վարպետը՝ որ 1896ին իր քերթուած-
ներուն վերջին տպագրութիւնը անոր կը նուիրէր,
որպէս զի այն հաստորը միայն յիշատակ մը չլիար,
այլ և հրաշք մը՝ հաւաքելու և հրատարակելու իր
բանաստեղծական երկերը՝ որոնց այնքան գեղեցիկ
նմոշները տեսած էր Իտալիա, յարգալիւր սիրով,
անձնանուէր մեծարանօք կ'ըղերձէ ողջոյն մը, և մտա-
բերելով թէ ինչպիսի՞ր դառնութիւններով վշտացած էր
կեանքը այն մեծ մարդուն, ու յիշելով սրբանուէր
բարութիւնը, համակամ համբերութիւնը որով ապրած
էր ան և տարած մարդկային նենգաւորութեան, կո-
րովի առնութեամբ կը գոչէ:

Հանդէսին երգ չեմ
Հընչեցներ ես արդ,
Ոչ ճաղիկ, ոչ սարդ,
Ոչ դրօշ կը բերեմ:

Այլ ձեռնամաճ, աղօթանւեր
կը նայիմ ես վեր:

Ու կ'ըսեմ. ո՞վ դուք
Ազատ եղբայրներ,
Մեռեալ եղբայրներ,
Ողջերն հէք պասուք
Ունին խօսքի՞ մը, այն խօսքն արդեօք
Պիտի չըսէք դուք:

«Հրատարակած բանաստեղծութիւններուն մէջ՝ օ-
րիորդ Վիկտորիան իր նախասիրածներն ունի, որոնցմէ
հետեւեալ երկուքը՝ նախամեծարներէն են զորս իրենց
ամբողջութեամբը հոս պիտի բերեմ: Վերնագիրներն

են. Կ'երազի ծեր հոգին... և Երբեք[†]: Ամենագեղեցիկ են:

Կազմութեան ինչ կատարելութիւն, ինչ հաճոյական նորութիւն գաղափարի: Կարգալով այս տողերը՝ աւանշը հմայուած չի՝ չգար մարդ՝ խորհրդաւոր բառերու անուշակ մրմունջովը, չի՝ թուիր իրեն որ ողորդուի, կախարդուի հոգին՝ ողբանուէր քնարումէն ձայներու՝ որոնք կը գերեն կը թմրեցնեն քաղցրութեամբ, մինչ ձեզի կ'ընկերանան երազներ զրոյցներու, ասպետներու, զէնքերու և սէրերու:

«Վիկտորիայի քնարերգականը չէ անոնցմէ՝ որոնք ամէն օր կը կարգացուին, չափազանց մեծ շնորհ մը պիտի ըլլար. կայ անոր մէջը նախանձելի, անհաւասարելի կատարելութեան մը արուեստը, կայ ձեւին անթերի կատարելութեանը քով՝ գաղափարին զմայլելի ինքնատպութիւնը. ոչ մի ծթանք կամ նմանութիւն, բնաւ երբեք բռնազբօսանք, ոչ մի աւելորդ մտածումներ և խօսքեր, ամենեւին կարկատումներ և զոհողութիւններ:

«Փննեցէք Լռորիւնը, բանաստեղծական տեսիլքը զոր հրատարակեց Rassegna Nazionale հանդէսին մէջ, և այսօր նոյն իսկ հայերէնի թարգմանուած է Ս. Ղազարու Մխիթարեաններէն մէկէն^{††}. Փննեցէք Գիշերայիկը ու տեսէք թէ այդ քնարերգերը ամէն օր կարգացուողներէն են: Այս երկու զոհարները կարգալով՝ անգիտակցօրէն ինքզինքս անհուն խանդով մը լեցուած ըզգացի, և կապուած հոգիս՝ կարծես բաժնուեցաւ, մինչդեռ կը թուէր ինծի որ ես ալ գոչէի:

[†] Աստուծասիրութեանս մէջ ամբողջ դրուած են: Մեր ընթերցողը հատորին մէջ կը գտնէ արդէն:

^{††} Խմբագրար թարգմանութեանս կ'ակնարկէ:

Ահա գիշերը կապուտակ, խաղաղիկ
Գիշերն ամբան... Հըծծիւններ
Գողտրիկ, լուսեղ բաբախումներ աստղերու,
Բուրումներ մեղմ, օ՛ն, մըտէք:

«Ու այն յափշտակութեան մէջ, տեսնել կը թուէի բանաստեղծը որ անյագօրէն կ'երկնար պատշգամին վրայ, ուժգին գոչելով՝

Քաղցր է սուգիլ ծով ծրփանքին մէջ ազատ
Ելող իջող էակաց:

«Եւ յետոյ... և յետոյ լուսնիւնը, որ յառաջելով կ'ըսէր ինծի կարծես.

Կը տեսնե՞ս. լուռ թըռիչքով
Երազներու լայնածիր,
Բեւեռն իմ է սառնապատ,
Իմ բոցակէզն անապատ:

Քաղաքներն իմ են գոռոզ
Զորս բարկութիւնն աստուածեան
Կործանեց, արդ քարաքոս
Ու խոտ պատեն աւերն այն:

«Բանաստեղծութիւնը՝ որով Աղանուրի այս երկու շարադրութիւնները կը զարդարուին՝ հրաշալի է. ըզգացումը նախ կը հանգչի հանդիսաւոր, խոր խաղաղութեան մը մէջ, ու աւանշը երկնցնելով կարծես կը լսէ՝ ա՛յնքան մեծ է արուեստին քաղցրութիւնը՝ խոխոջանքն առուակի մը՝ որ կը կարկաչէ կը հոսի մերթընդ մերթ խորտակուելով թեթեակի. բայց խաղաղութիւնը փութով կը խզուի, վասն զի քերթողին մտքին մէջ կ'արթնանան անցեալին յանկուցիչ ու հսկայական յիշատակները, և ուշ կը դնէ՝ մեռած քաղաքներու:

Ներքեւ քաղաքած ժողովուրդին հօգոյ քարախոռվին,
և մինչդեռ

Խաղերն օգին մէջը կ'ելլեն կորսուելու
Թաւ ըստուերին մէջ, քաղցրիկ
Եւ ահաւոր պատմութիւններ պատմելով,

և մինչդեռ

Մըտիկ կ'ընէ գիշերն անշարժ ու լըռիկ,
գրգռուած կը գոչէ.

Կը զգամ ես, ո՞վ դարերու
Վիթխարի թեւ, բախիւնդ. ու հետըդ ազատ
Արգելքներէ մարդկային,
Ժամանակին ոգին կը շուէ բաց դաշտերն...

Այսպէս հոգին դէպ ի ետ գաղթելով՝ վար ժամաւ,
նակին հեռաւոր անհունութեան մէջ կը տեսնէ

Քաղցր ու խոժոռ ըստուերներ
Դիւցազներու, սուրբերու

և Տանդէ

Որ կըցաւ ո՞ղջ ողջ իջնել
Դէպ ի մահուան գաւառներն.

կը տեսնէ Հոռմը, երբ

. Նենգոտ դեն
Յիմարութեան այն ատեն
Կ'արթըննար մոռւտ՝ աչքերուն մէջ հերոնի,

և կը լսէ որ խելայեղ կեսարը՝ քղամիդը ցեխին մէջ
քաշկըռուելով, կը մռնչէ. ինչ ոչ չի ծռիր՝ կը կոտորեմ:

« Յետոյ քերթողին մտածութիւնը կ'երթայ, կը թռչի
հոն ուր

Իրկուանները ոսկի՝
կը ցըցուին ջինջ միներէներն ու մըզկիթք...

կը յիշէ սեղանակապտութիւնները... ու կը մտածէ

. մեծ և տըխուր
Ազատութեան նըշանակ
Ահաւոր խաշը կը կանգնէր Քրիստոսի,

ու կ'երեւակայէ

Բիւզանդիոն կը ժամտի
Նըժգեհացեալ յաղթականին աշխարհի:

« Հոս Վենետիկ իրեն կը քաշէ երազողին ուշադրու-
թիւնը՝ և հոյակապ վերյուշումներուն մէջ ցաւագին
յիշատակ մը կը մթագնէ անոր միտքը, երբ կը մը-
տածէ թէ

Ի Գամբոֆորմիոյ սպանուած
Վէհ ճերակոյտը կը լըռէր, և օտար
Կը պարզուէր դո՞ւ մը տըխուր
Ի Սուրբ Մարկոս՝ նըկարուած սեւ ու դեղին:

« Բայց անմիջապէս կը սրտոտի՝ և անարգ դաշնաւ-
գրին, նախատալից բանակցութեան յիշատակին՝ կը
յաջորդէ յիշատակը սիրելի հայրենիքին փրկութեան,
ձեռք բերուած ազատութեան, ու հրճուալից կը գոչէ.

Մարկերայի ումբաճիգ
Որոտացին այն օր հրաձայն թընդանօթք.
Զողերէն վար գլորեցան
Արծիւ ու դրօշ ջարդուփըշուր խառնիխուռն.
Միակ կեցցէ՛ մը խուժեց
Կուրճերէն դուրս. կայծակ քաջաց աչքերէն.
Եւ լըսուեցաւ ջինջ օդին
Մէջ մեռելոց երգին թըրթռումը ցընծուն...

« Վիկտորիա Աղանուր կոմսուհին դժբախտութիւն
ունեցաւ իր հայրը կորսնցնելու, « քաղցր բարեբաւ
մը՝ որ Արեւելքէն (Աղանուրները ծագումով հայ են)

վենետիկ բերաւ բարութեան մեծ լոյս մը», և նէ ընկճուած անյատակ տխրութեան մը տակ, ամենաքրքրուշ բացատրութեամբ իր մտքին առջեւ կը նկարէ կորսնցուցած ծնողին պատկերը: — Հոս իր բանաստեղծութիւնը բարձունքը կը թողու, ու պարզագոյն՝ սրտի մօտիկ լեզուով կը խօսի, և դասական եղբերգութեան անուշակ հոսանք մը կը բղխի իր ականակիտ, շողողուն, հիանալի տողերէն, որոնց մէջ կայ համադրական, յաջող վերյուշումը այն համակրելի, ազնուական, մեծարելի դէմքին, շռայլումովը նահապետական՝ ճերմակ մազերու, որ զինքը պատարագիչ քահանայի մը կը նմանցնէին, առաքեալի մը, սուրբի մը*:

* Աթիւ մէկ ուրիշ հարցումիս՝ զոր ուղղած էի Վիկտորիայի՝ դեռ հատորը թարգմանելու դիտաւորութիւնը չունեցած՝ թէ «հատորին մէջ ո՞ր քերթուածն աւելի հաճելի, սիրելի է իրեն», այդ նախասիրուած քերթուածը թարգմանելու դիտումով, պատասխանեց ինծի հետեւեալ բառերով, որոնք ակն յայտնի կը պարզեն անոր պաշտումը իր հօրը համար: — «Մէկ չէ, այլ շատեր առելի՝ սիրելի են ինծի, ուրիշներ լաւագոյններուն մէջ կը դասեմ: Այսպէս ուրեմն անոնց մէջէն՝ զորս առելի՝ կը սիրեմ, վասն զի սրտէս ելած են (ուրիշներ երեւակայութեան ծնունդ են, և արուեստի տեսակէտով կրնան մեծագոյն արժէք մ'ունենալ, բայց ատ տարբեր խնդիր է), ամենեւն առելի սիրածս ՀՈՐՄ համար երգած քերթուածս է: Կ'ապահովցնեմ՝ զձեզ որ զայն մեծ մասամբ արտասուելով գրեցի: Հայրս պաշտած եմ, վասն զի իր հոգին իրաւքնէ սուրբի մը հոգին էր: Անոր մասին ինչ որ ըսի ճշմարտութիւն էր, զուտ ճշմարտութիւն, առանց ոեւէ չափազանցութեան, ջանացած եմ նկարել անոր բարոյական կիսադէմքը խղճամիտ ճշդութեամբ, վախճալով որ չըլլայ թէ խանդարեմ գծին յստակութիւնը՝ նոյն իսկ նշանով մը կամ լուսով մը՝ զոր չգտնէի յիշողութեանս մէջ, որ լեցուն էր այն սիրական պատկերով»:

Լսեցէք, ի՞նչ մեծ վայելչութիւն, ի՞նչ աշխոյժ, ի՞նչ արուեստ:

Արդ կը հանգչիս: Հանդէսներէ ձանձրացած,
Հեռու քաղքին պերճանքներէն, գիւղական
Գերեզմանին մէջ ուզեցիր նընջել դուն:
Քընարանիդ քարին վերայ չի ճընշեր
Անթափանցիկ կամար շերտի մ'հոյակապ,
Ու քաղցր ակնարկը կ'արգիլէ երկընքին
Որ կը հըսկէ անոր վերայ: Շուրջդ ունիս
Դուն ծաղկունքներ առոյգ. ապրիլ ամսուն մէջ
Խընկաբոյր հողն անոր կ'անցնի վերայէն,
Ու բաբեգութիւն կ'իջնէ լուսնակը դէպ հոն
Գիշերային ըստուերներուն մէջ՝ քնարանդ
Համըտընելու. և այն աստղերը, սերուն
Այն առաքելներն յիշելով քու նայուածքներդ
Երկայն, և քու հիացումներդ երկայն,
Անոր վերայ կեցած փայլակ կը զըրկեն
Եւ պատգամներ աստուածային դէպ ի վեհ
Հոգիդ՝ որ բնաւ չեղաւ այնպէս գիտակեց
Ու երանիկ՝ ըզգալով իր բաբախելն՝
Ուշ մէկ հիւլէն Տիեզերքին՝ յինքն Աստուած:

«Ընտանիքի անուշակ քնքշանքներուն դիւրամատոյց ու բաց սրտէն կը խուժէ գորովանքի զեղումը, և ահա Հրաժեշտը*, ահա ողջակէզը սիրոյ ժպիտին ու գգուանքներուն՝ սուրբ և նուիրական սեղանին վրայ, ուր կը վառի կենդանի և մշտեռանդն որդիական սիրոյ բոցը:

«Բնութիւնը՝ իր տեսաբաններուն անհուն և յանկուցիչ զանազանութեամբը քերթողին զգայութիւնը կը ցնցէ, և անոր նկարել կու տայ գոյնով ու կեանքով ի նկարներ:

* Տես Հատորիս մէջ:

Ամէն երակս առողջութիւն կը թընդէ,
 Ու իմ սըրտիս ամէն մէկ վառ զարկին մէջ
 Տիեզերքին սըրտին թընդիւնը կը զգամ:

«Այսպէս կ'աղաղակէր Աղանուր օր մը, ամառ աւտեն, սեւեռուն՝ պատշգամին վրայ, նայելով ծաղիկներուն ու խոտերուն, և մինչդեռ կ'անձրեւէր, և

. . . . պատուհանները դէպ ի բաց՝

Հրակէզ, յամառ տօթին այն խուն դադարին՝
 Կ'եղէին պարտէզէն թարմ շունչն ու բոյրեր
 Կենդանացած ծաղիկներուն, խոտերուն,

կը մտածէր.

Ըլաւ տունկ, ըլաւ տերեւ, ըլաւ ցօղուն

Եւ տագնապին մէջ հրանուտ...

Միւթարանք մ'ունենալ այսպէս երկընքէն...

«Սիրուն քաղցրութիւններ և անուշակ պարզութիւններ թէ՛նկրիտեայ և Վերգիլի՝ ձեզ կը յիշեմ...

«Սակայն այսչափով չեն սահմանափակուիր արժանիքները քնարերգականին Աղանուրի, որուն բանաստեղծութիւնը ամբողջական է և միշտ գեղեցիկ. գեղեցիկ, վասն զի ուրիշ ոչ մէկի նմանելու առաւելութիւնը ունի. գեղեցիկ՝ վասն զի ունի իր մէջը գեղուն, վստահ, լուրջ և յանդուգն քնարերգութեան մը ձիրքերը:

«Վիկտորիա Աղանուր բանաստեղծական հոգի է, խանդը միշտ վառ, երեւակայութիւնը աշխոյժ, լայն ինքնաբոլորութիւն, դատողութեան ուղնութիւն, մտաժուռը մեծ գմայրմանց մեծ խորխորտէն հողարեւ, սեփական պատկերներ և սահուն և քնքշոտ բացատրութիւն:

«Վիկտորիա արձակ ալ լաւ կը գրէ, և իր համբաւը անցած է արդէն սահմանագլուխը, ապացոյց

այն՝ որ նշանաւոր գրագէտներ պատիւ կը համարին իրենց թարգմանել մեր կորովի բանաստեղծուհին, T. Alexander, անգլիացի գրագիտուհին՝ այնքան գնահատուած Ռոսքինէ, թարգմանած է Հօրս քերթուածը, Պ. Մէյէր, գերմանացի, Sacker Masoch, - մէկ քանին յիշելու համար - ուրիշ կտորներ թարգմանեցին, նշանաւորն է. Ղ. Ալիշան հայերէնի թարգմանեց իր Զատիկը՝ Diaz Plaza, շատ կտորներ՝ սպաներէնի. Rietti յունարէնի՝ իր Սէր չէ քերթուածը:

«Եթէ Վիկտորիա Աղանուր զիջանի յորդորներուն՝ որ կ'ըլլուին իրեն, եթէ յաղթէ իր յամառ կամօնոտութեանը, իր չափազանց համեստութեանը, և հրատառակէ՝ իր քերթուածներն հատորի մը մէջ ամփոփուած, քննադատութիւնը պիտի գտնէ ինքզինքը բարձրագոյն մտքի մը առջեւ, իգական հանճարի մը, որ արծուօրէն կը թռչի ուրիշներուն վրայ, և ընթերցողները, որ բազմաթիւ պիտի ըլլան, հմայուած պիտի գոչեն մեր ողբացեալ Կոմսուհի Լառայի պէս. «ճվ գեղեցիկ, ճվ հմուտ, ճվ իտէալ մեր Վիկտորիան»:

Երբ սոյն ուսումնասիրութիւնը հրատարակուեցաւ նախ *Pensiero Italiano* (Իտալական մտածում) թերթին մէջ, Mazzocco թերթը որ Փարիսիոսի կը հրատարակուի, և իտալացոց գրական առաջին թերթն է՝ և որուն տրուած աճականներն են միշտ autorevolissimo (ամենահեղինակաւոր), spettabilissimo (ամենայարգելի), իր առաջին տարւոյ 44րդ թիւին մէջ այսպէս կը գրէր.

«Հիացումին՝ զոր կը յայտնէ հեղինակը (Յովհաննէս Գա-

* Սեալ ըլլալու է այս տեղեկութիւնը. կամ ինծի անծանօթ է Ալիշանի թարգմանութիւնը: Իմ գրաբար թարգմանութիւնս 1903ին է. այդ տողերը գրուած են 1898ին:

նեւացցի) աշխուական գրագիտուհւոյն համար՝ կը մասնակցինք մենք ալ. մենք եւս կը համարինք որ Աղանուրը՝ անվիճելիօրէն առաջին՝ իտալիոյ ողջ բանաստեղծուհիներուն միջեւ՝ լաւագոյն գիրք մը կը գրուէ նաեւ գեղեցիկ երկրին մէջ այսօր ապրող բանաստեղծներուն միջեւ...» Եւն, ու փափաք կը յայտնէ որ հատորի մը մէջ ամփոփուին ու հրատարակուին:

Ճիշդ նոյն կարծիքը կը յայտնէ և Հռոմի Fanfulla թերթը, ի՞նչ տարի, Թ. 332, երբ կը գրէ. «Յովհ. Գանեւացցի Pensiero Italiano թերթին մէջ գեղեցիկ յօդուածով մը երկարօրէն կը զբաղի Վենետիկուհի աղնիւ և հոյանուն բանաստեղծուհիով. Գանեւացցի կը համարի՝ և մեզի կը թուի՝ թէ իրաւամբ՝ որ Վիկտորիա Աղանուրը իտալիոյ ողջ բանաստեղծուհիներէն առաջինն ըլլայ, և արդի բանաստեղծներուն միջեւ լաւագոյն գիրքերէն մին գրուէ »:

Յանփուլան ալ կը փափաքի որ առանձին հատորով լոյս տեսնեն Աղանուրի քնարերգականները « հոի միշտ ինքնատիպ մտածումով և չքնադագեղ՝ ընտիր ձեւովն ու ոճովը », Եւն:

*
* *

Ռոմէոյ Ա. Կալլենկա, 1903ի մայիս 28ին բանախօսութիւն մ'արտասանեց ի Բերուճիա Վիկտ. Աղանուրի բանաստեղծութեանց մասին, զոր արդէն մեծագոյն մասամբ թարգմանած էի Բազմավէպի 1903ի, 10րդ թիւին մէջ. ուրկէ կ'արտատպեմ հոս.

« Վիկտորիա Աղանուր, կը գրէր Հենրիկոս Գասդէլնուովոյ, երբոր հանճարեղ գրագիտուհին հատորի մը մէջ ամփոփեց «ցիր ու ցան ծաղիկները, հիւսելու համար միակ պսակ մը ու ղնելու համար զայն նոր գերեզմանին վրայ իր մօրկանը՝ որ գգուանքը եղաւ, պաշտումը եղաւ իր կեանքին», Վիկտորիա Աղանուր պէտք չունի ներկայացուելու: Իսկ այսօր, երեք տարի ետք առաջին տպագրութենէն, այսօր, կ'աւելցընեմ, ամենեւին պէտք չունի ներկայացուելու, այսօր, երբ

իտալիոյ մէջ չկայ անձ մը՝ քիչ շատ մշակուած և սիրող գեղեցկին՝ որ կարդացած ու խոճոճած չըլլայ իր հատորը:

« Եւ ոչ իսկ իր քերթուածները պէտք ունին մեկնուելու, վասն զի անոնց մէջ գաղափարներու բարձրութիւնը չի մթագներ երբեք բացատրութեան յստակութիւնը, ահա զօրութիւնը իսկական, մեծ բանաստեղծութեան. բանաստեղծութիւն մը՝ զոր կ'ըմբռնէ մարդ առանց չափազանց յոգնութեան մտքի, որ կը խօսի սրտին ինչպէս և մտքին, և է խոստովանութիւն մը անկեղծիկ՝ եռանդուն զգացումներու, զգացուած տենչանքներու, որոնք կը յայտնուին անբռնագոյս, որով և կարող կ'ըլլան ունկնդիրը յուզելու: Եւ այս բանիս մէջ Աղանուրը կը հետեւի արժանաւորապէս իր վարպետին՝ Դանէլլային: Որուն համար (կը յիշէք) ըսաւ Գարուսէջի. « Անկարելի կը թուի մեր դարուն համար, որ նոյն իսկ երբ գեղեցիկը կը քաղէ, ճիգով մը կը քաղէ, կը կոտորտուի, կը նագի ու կ'ընդողնէ Տրաստինի նման »:

« Այս դիւրութեամբ և յստակութեամբ, բայց և շատ հեռի հասարակ պարզութենէն որ արդիւնքն է մտածումի ոսնութեան և ոճի անստուգութեան, նէ՛ աւելի քան ուրիշ բանով՝ կը մօտենայ իր վարպետին: Ուրիշ տեսակէտներով կը հեռանայ անկէ: Կը խուսէ անոր առջեւէն, կախարդուած վտանգաւոր եղջերուաքաղերէ, յաճախ ստախօս երազներէ, զոր Դանէլլա՝ Աստիքելլոյի քերթողը, մեղամաղձոտ քահանայն, չճանչցաւ և չուզեց ճանչնալ. երբեմն, ոգեւորուած հոգեկան ծածուկ ազդեցութեամբ մը, կամ՝ բովանդիկ կերպով տժգունած հեռաւոր ուրախութիւններու յիշատակովը, երբեմն, քաջայանդուզն այժմէութեամբ իր գաղափարին ու մտածումին՝ կը գերազանցէ զանիկա:

«Անկէ դաստիարակուած, և ի բնէ յօժարեալ՝ ներշնչուած ստէպ բարոյական վախճանի մը յանգեցնելու, դիւրութիւնը սանձելով և ուղղելով արուեստով. նէ՛ հետեւելով այն ճամբուն մէջ՝ զոր գծած էր «աշողակ հետեւողը պարիսեան և մանծոնեան աւանդութեանց, ձեւովը՝ դասական, թէեւ արդի մտածումով տոգորուն», Վիկտորիա, իր քերթուածներուն մէջ այլաբանութեամբ կը ստուերագրէ յաճախ վարդապետութիւն մը, մտացածին անձերու ձայնովը, կամ իր իսկ հառաչովը կ'ողբայ՝ վարպետ ձեռքի յանկարծահաժ հողմներով՝ զայն՝ որուն «կը կարօտինք ամենակարճ այս աքսորին մէջ». տեղի տալով յաճախ սրտի ձայնին՝ կը պատմէ գաղտնի կռիւները հոգւոյն անկեղծ պարզութեամբը անոր՝ որ ինքն իրեն, կը մտածէ վիճակը իր կեանքին, յիշելով կարճ ժամերը ուրախութեան, և երկայն ժամերը ցաւի և վշտերու. երբեմն՝ յանդուգն վարազաթեւ ճախրանքով՝ որ անծանօթ մնաց իր վարպետէն՝ կը սլանայ ամենէն աւելի ազնուական բարձունքը քաղաքական և մարդկօգուտ (umanitaria) բանաստեղծութեան. բայց միշտ, նոյն իսկ երբ այնպիսի նիւթեր երգէ՝ որոնք շատ ծանր պիտի ըլլային առանց քերթողին համակրանքին, կը գրէ նէ այնպիսի նորութեամբ, և այնպիսի ներդաշնակութեամբ, հարըստութեամբ պատկերներու, զգացումներու փափկութեամբ, որ նիւթը կարծես հրաշքով կը թեթեւայ, կ'իշնէ ծանր գահէն՝ որուն վրայ դրած են զայն փիլիսոփաներն ու ընկերականները, և կու գայ խօսել մեղմօրէն մարդոց սրտերուն:

«Կը յիշէք՝ Ծանէլլայէն՝ իմաստասիրական և գիտական քերթուածները, այն՝ ըստ Գարտուէչիի, «ընտիր և պանծալի թարմութեամբ, Վիրգիլօրէն գեղեցիկ» քերթուածները, հռչակաւոր Գեղօն ի խեղե-

մորսն բրածոյ, Սուեզի պարսկոցին բացուելը, Մանրադետ և Հեռադետ, Բնոշրիւն և Գիտոշրիւն, Ճարտարարուեստ, ինչպիսի բնականութեամբ և պարզութեամբ կը բացատրեն ամենայանդուգն գաղափարները: Այսպէս եթէ առնէք Ադանուրի Թեմիքի վարսաւը, Պատշգամեն, Լուշրիւն, որոնց մէջ քերթողական մտածումը յերաւի կը դիմագրաւէ իմաստասիրական մտածումի թեւերուն վրայ, պիտի գտնէք բնականութիւն և պարզութիւն ամենախորին յղացումներուն մէջ իսկ: Բայց Վիկտորիա՝ թէեւ իր վարպետին՝ որ կը պանծար իր աշակերտուհւոյն վրայ՝ ունէր ջինջ պարզութիւնն ու վճիտ ուշնութիւնը, և միտումը՝ ներշնչուած բարոյական վախճանի մը դարձնելու, բայց՝ խօսելով Գասթէլնուցօվոյի հետ՝ Վիկտորիա չի հրաժարիր, և ոչ իսկ՝ եթէ ուզէր պիտի կարենար հրաժարիլ, իր ուժեղ ու կորովի անձնականութենէն. և թէեւ՝ գուցէ չըլլայ իր քնարերգականներուն մէջ հատ մը որ հաւասարի Ծանէլլայի երեք կամ չորս շարադրութեանց արուեստագիտական կատարելութեանը, բայց պիտի համարձակէի ըսել որ Վիկտորիայի երանգապանկը աւելի բազմերփեան է, իր զգացումը՝ աւելի հոծ, և իր մտածումը՝ երբեմն՝ աւելի խոր: Իր տողերուն մէջ միայն միտքը չէ որ կը խօսի, կը խօսի նաեւ, և ըստուգիւ յաճախակի, սիրտը, և ամէն մէկ տունէ կը բուրէ անճառելի բոյրը իր զգայուն հոգւոյն, քնքշիլ զգուանքներուն իր սրտին: Տխրանոյշ շունչը սիրոյ կու տայ իր քերթողական գործին կենսական ջերմութիւն մը՝ որ կը պակսէր Ծանէլլային. կ'երգեն իր քերթուածները ինչպէս Վարսամի զարմանագործ գորութիւնը, մարդկային փառամոլութեան անիրաւութիւնը, կ'երգեն նոյնպէս զարնանային իրիկուններու զմայլանքը, երազները սիրահար հոգեակներու, սիրական ձեռքի մը

սեղմումը : Կ'երգեն յոյգերն ու գորով : Մարդկային կենսաբնական յաւիտենական այս հակասութիւնը, խնդու-
թեան և արցունքի այս աղբերակը, ցանկալի և անար-
կու, փարելի և ատելի, և հուսկ ապա ողբալի՝ իբրեւ
կորսուած մեծ քաղցրութիւն մը :

« Վիկտորիա չէ՛ այն քերթողներէն որոնք միշին և
առեղծուածային այլաբանութիւններով, պարբերու-
թեանց անսովոր դարձուածներով, մոռցուած բառերու
խճողումներով, կը ջանան պարտելի իրենց մտքին
սնամէջ դատարկութիւնը արուեստական փրցողւոյց
կերպերով : Ան՝ անոնցմէ չէ :

« Իր քնքուշ հոգին, հազիւ շուրջը դարձուցած երի-
տասարդական նայուածքը, գուշակեր է անհուն տխրու-
թիւնը մեր այս կեանքին : Փորձը աւելի եւս պարզեր
է թաղճոտ տեսիլքը. առոյգ հանճարը խոկացեր է ճա-
կատագրին վրայ յաւիտենական այս ողբերգութեան.
և երգեր է դաշնակաւոր ձայնը : Աչքերն ալ՝ որ գիտեն՝
գոգցես աստուածային շնորհիւ՝ հարցաբանել զաղտնիքը
երիտասարդ տունկերուն որ Ապրիլը կը ծաղկաւէտեն,
զաղտնիքը աստեղագարդ գիշերներուն, լացեր են. բայց
ոչ լացը յուսահատութեան. անոր՝ որ իր առջեւը չի
տեսներ ուրիշ բան՝ բայց եթէ խաւար աղջամուղջ, այլ
մեղամաղձիկ լացը անոր՝ որ կը տեսնէ ցնդիլը շատ մը
յոյսերուն, ոչ ամենուն : Մեծ է խտիւրդ, տեարք, որ
կայ, ռոմանդիկ տխրութեան և յոռի տեսութեան
միջեւ :

« Իր բանաստեղծութեան մասին կը գրէր Տոմենիգոյ
Զիամբուի. « Ընթերցումը աւարտելուդ՝ միտած կը
մնաս սուր կախարդանքի մը մէջ, որուն դէմ ի գուր
է մաքառիլ, վասն զի արդի մտածումին սքանչելի
յայտնութիւնները կը համառօտէ, վասն զի իր մէջ կը
ծրարէ մեր քաղաքականութեան թաքուն խորքերը,

գերագոյն նրբութիւնը, մտաւորական վհատութիւնը,
բարւոյ եռանդը և արհամարհանքը՝ ռամիկ տիրապե-
տութեանց դէմ : Քանի՞ տարի է որ մեր մատենագրու-
թիւնը չէր արտադրեր գեղեցկութեան այսպիսի հրա-
շակերտ մը : Ո՞ր դարը ելլելու ենք՝ զտնելու համար
քոյր մը՝ մեծագոյն՝ քան այս ամենանոր հետազօտիչը
սրտերու : Իր և ուրիշ արդի գրագիտահիներու միջեւ
կարծես աստեղային միջոցներ կան. իր և հիներու մի-
ջեւ կը հոսի ընդարձակ Լեթէ մը, ուր ներշնչուած գե-
ղեցիկ գլուխները կը ննջեն հանդարտօրէն՝ աստղերուն
աղօտ շառայլովը : Իրենց բանաստեղծութիւնը, չափա-
բանութիւն մըն է կամ բնկերական տեսութիւններու,
փաղաքշոտ քնքշանքներու, ամենօրեայ տարփանքնե-
րու, կամ պատմական յիշատակարան մը՝ որ երբ բաղ-
դատուի՝ կրնայ մեծագոյն արժանիք մը տալ այս քնար-
երգականներուն : Յիրաւի, մեր քնարերգութիւնը քի-
չեր ունի որ կ'ապրին, որոնց վրայ ամէն ազգ պէտք
է նախանձի. Գարտուչի, Քիարիինի, Կրաֆ, Բանքուի,
Ֆօկացցարոյ, Մացցոնի, Մարրատի, Բանցաքքի, Տ'Ա-
նունցիօ. արժանի են յիշուելու նաեւ Կրացիա Բիէ-
րանդոնի-Մանչինի, Ալինդա Պրունամոնդի, Առա Նէ-
կրի. բայց եթէ ունի Աղանուր աշխոյժ կորովը ոմանց,
վճիտ պարգութիւնը, յանգերու ճոխութիւնը, պատ-
կերներու ինքնատպութիւնը, կը յաղթէ միւսներուն
այն սրբազան կրակովը՝ որ կը հոսեցնէ երակներուն
մէջ խորհրդաւոր սարսուռ մը, այն անսահման սար-
սափելիովը՝ որ անհունը կը խորհրդանշանէ : Կրնայ
ըսուիլ իր հանճարին համար .

« Il sait qu'il est aiglon, le vent passe, il le suit.
Գիտէ թէ արծուի ձագ է, կանցնի հովի, ետեւէն ինք » :

« Քաղցր է ուրեմն երգը Վիկտորիա Աղանուրի,

քաղցր՝ թէեւ մեղամաղձիկ ծրարի մը մէջ պարուրուած, թէեւ ծրուած խորհրդաւոր ստուերով մը՝ զոր չեն կարող բացատրել իմ խօսքերս. Aussi malaisée à définir qu'à oublier. Որովհետեւ քնքուշ քերթուածները քերթողներուն՝ որոնք՝ նման Ալանուրի, գիտեն սքանչելապէս բարեխառնել իրականը գաղափարականին հետ, տեսնուած իրերը երագուածներուն հետ, որոնք կը տեսնեն երկիրս՝ ոչ ինչպէս կ'երեւի ան ռամկին, այլ, պիտի համարձակիմ ըսել, իրենց հոգիին մէջէն, իրենց հոգւոյն ջինջ լուսովը լուսաւորուած, կ'ըսեն, անոնց բուն նշանակութեան ուշադրութիւն գնողին, շատ բաներ, զոր նոյն իսկ խօսքերը չեն կարող բացատրել: «Il y a bien des choses inconnues qui entrent malgré tout» կ'ըսէ Մեդենլինք: Բառերը կը նկարագրեն իրերը այնպէս ինչպէս մենք կը տեսնենք զանոնք. բայց ամէն իրերու երկրորդ, խորհրդաւոր բնութիւնը՝ չի տեսնուիր, կը մտաւորի. և միայն երբեմն՝ հոգեկան ինչ ինչ մասնաւոր պայմաններու մէջ. և այսպէս՝ ինչպէս որ կը վրիպի մեր խեղ՝ զգայարաններէն, կը վրիպի նաեւ մեր նկարագրական արուեստէն. բայց մեծ քերթողի մը տողերուն մէջ կը գուշակուի, կը զգացուի: Կ'երեւի և կ'անհետանայ եթէ ջանանք կեցընել, թիթեռնիկի փափուկ թեւերուն պէս, մատներուն մէջ կը չքանայ, որով ի գուր քերթողական գործի վրայ խօսող մը կը ճգնի գաղափար մը տալ անոր մասին:

«Ալանուրի քերթուածներուն մէջ իրերու խորհրդաւոր այս հոգին կը զգացուի զգայնութեան, մտաւորութեան այնպիսի նրբութեամբ, որ շնորհուած է միայն ընտրեալ հոգիներուն. և կու տայ ամբողջ քերթողական գործին (չեմ գիտեր թէ քերթողունին գոհ պիտի ըլլայ ըսածիս) ռոմանդիկ ստուեր մը, որուն վրայ էս, ուրիշները թող մտածեն ինչպէս որ կ'ուզեն, չեմ յազենար զարմանալէ:

«Գրքին առաջին մասը ինչպէս կ'ըսէ խորագիրը Leggenda Eterna – Յաւիտեակաւ գրոյց – քերթուած է սիրոյ. դժբախտ սէր, ի դերեւ ելած յոյսեր, կորսուած ուրախութիւններ: Պիտի զգաք այս քերթուածներուն փափկութիւնը: Առաջինէն մինչեւ վերջինը՝ երկայն հառաչ մը կը թուին: Պիտի զգաք անպատմելի տխրութիւնը յուշքերուն. երջանիկ անցեալին: Պիտի զգաք մեղամաղձութիւնը կարճ ժամուն, վասն զի գիտէ թէ պիտի սրանայ: Եւ յետոյ, հետեւելով հատորին, Միջակեալին – Intermezzo – մէջ պիտի գտնէք հին արգելոցի մը անդորրութիւնը. ամայի միայնութիւնը. աշնան անձրեւը, զարնան քաղցրութիւնը: Յետոյ Ջարբնուին – Risveglio – մէջ, ուր դրուած են ամենէն կորովի բանաստեղծութիւնները՝ անդու ճիգը մարդոց որոնք կը տքնին ելլել վեր փառքի լեռը, մեծերուն ցնորքը, մահուան անգութ քմահաճոյքը, խորհուրդը խոր գիշերուան: Ջայները խոր գիշերուան: Շիթ շիթ ծորումը աւիշկին՝ կոճղերուն մէջ: Պտուկներուն բացուիլը: Ծովուն ողբը: Մարդասպան ծանրաշնչութիւնը ճահիճներուն: Պիտի մղէք նայուածքնիդ անտառի մը մէջ՝ ուր կը բնակի վհուկ կին մը. հին ամրոցի մը մէջ՝ ուր կը վխտան երազական հոգեգէշներ: Եւ երբ ձեր հոգին հետեւի քերթողունսոյն հոգիին հրաշալի այն ուղեւորութեան մէջ, տողերուն քաղցրահնչակ երաժշտութիւնը, երաժշտութիւնը մերթ յաւիտեան մերթ յաւիտեան, մերթ տխուր մերթ զուարթ, մերթ տկար մերթ զօրաւոր, այնպէս ինչպէս կ'ուզէ գաղափարը, պիտի բարձրանայ ձեր ականջին, հաճոյական, վճիռ աղբիւրի մը կարկաչին նման, ականակիտ աղբիւրի մը, որ՝ էս

կը մաղթեմ՝ շատ և շատ տարիներ պիտի պատմէ տա-
կաւին ուրիշ առակներ մէզի՝ որ այնքան կը սիրենք
զինքը, ուրիշ խօսքեր ճշմարտութեան և երազանքի» :

*
* *

Favilla (կայծ) թերթին խմբագիրը, Լ. Տիբերի,
տարույս մարտի պրակին մէջ՝ բանաստեղծուհոյն նը-
կարովը՝ գեղեցիկ և նոր ուսումնասիրութիւն մը հրա-
տարակեց, և է հետեւեալը:

*

« Եթէ Վիկտորիա Աղանուր Բոմբէիի գրած ըլլար
կամ գրէր Յիշատակներու գիրք մը, ասի անտարա-
կոյս արուեստի գործ մը պիտի ըլլար... Ինչ Յոշու-
գիրք կրնանք երեւակայել որ գրէր, կամ գրած ըլլար,
համարինք թէ՛ մասամբ: Բայց յանգանութիւն պիտի
չըլլա՞ր կամ ստոյգ յիմարութիւն՝ երեւակայելը գործ
մը՝ որ գուցէ և ոչ իսկ մտքէ անցած է, որ հաւանո-
ւէն պիտի չգրուի երբեք, կամ՝ եթէ գրուած իսկ է,
պիտի չչնորհուի հասարակութեան մտաւորական և հե-
տաքրքիր ցանկութեանը:

« Վասն զի քննադատը՝ որ նպատակ ունի՝ ըստ կա-
րելոյն՝ բանաստեղծին ու անոր գործին ոգին ըմբռնե-
լու, անոր ներքին յօժարութիւններուն, ներշնչումի
աղբիւրներուն, արուեստագիտական գեղեցկութիւննե-
րուն գաղանի ու անբացատրելի պատճառին և անոնց
հմայքներուն խորը թափանցելու, մեծ օգնութիւն մը
պիտի ունենայ՝ երբ ցոլացած տեսնէ՝ ինչպէս հայլիի
մը մէջ՝ բաց ի ֆիզիքական ձեւերէն, հոգեբանական
բնադրոշմները, բանաստեղծին բնաւորութիւնը, միտքը

և զգացումները, կարենալ տալու համար ընթերցողնե-
րուն անթերի և բանաւոր դատաստանը գործին՝ որուն
վրայ կը խօսի: Մէկ խօսքով, բարեբաստութիւն մը
պիտի ըլլար քննադատին համար, եթէ ձեռքն հասնէր
բանաստեղծին ներքին Յուշատեարը, որուն վրայ դա-
տաստան կտրելու կոչուած է: Առ ի չգոյէ այդպիսի
յիշատակարանի, անհրաժեշտ է գրքին դիմել, գործին՝
որուն մէջ կը հայելանայ գրողին հոգին:

« Որով ոչ միայն քննադատները, այլ նաեւ ընթեր-
ցողները՝ որոնք՝ իրենք ալ քննադատներ են և յաճախ
լաւագոյն (թէեւ առանց ի պաշտօնէ ըլլալու), իրենց
ուշադրութիւնը կը կեդրոնացնեն այն կէտերուն վրայ՝
որոնց մէջ գրողն ինքն իր վրայ կը խօսի, իր ուրա-
խութիւններուն և իր տագնապներուն, և կամ հեռուէն
կասկածիլ կու տայ, որ այս ինչ անձի մը տակ ուզած
ըլլայ ինքզինքը ակնարկել և իր գէպքերը: Ուրեմն
տղայական և անմիտ հետաքրքրութեամբ մը չէ որ կը
մղուի ժողովուրդը ճանչնալ փափաքելու ամենափոքր
մանրամասնութիւններն իսկ որոնք կը վերաբերին իր
նախասիրած մէկ գրագէտին կամ արուեստագէտին. և
յիրաւի եթէ խնդիրը հռչակաւոր և իրեն սիրելի անձի
մը մասին չըլլար, փոյթն ալ պիտի չըլլար. բայց իր
գիտնալու այս փափաքը առաջ կու գայ այն յոյսէն՝
թէ պիտի գտնէ ան այդ լուրին մէջ՝ թէեւ փոքրիկ
եղելութեան մը, գործին աւելի դիւրին մեկնութիւնը,
աւելի ճշգրիտ թարգմանութիւնը, որ կարծես շողալ
կը թուի անոր առջեւ աւելի կենդանի և աւելի խօ-
սուն, աւելի ամբողջ, աւելի որոշ, երբ յայտնի են
իրեն՝ զայն շարադրողին կեանքն ու զգացումները:

« Երբ ենթակայական (subjectif) բանաստեղծներու
վրայ է խնդիրը՝ անկարելի չէ՝ յաջող մէկ վերականգ-
մութիւնը իրենց ներքին ոգւոյն, և Աղանուր գրեթէ

իր բոլոր երգերուն մէջ ենթակայական է: Եթէ փոխանակ քննադատական – կենսագրական փորձիկ ակնարկներու՝ զոր առաջադրած եմ գրել՝ երկայն աշխատութիւն մը պատրաստելու դիւրութիւն ունենայի, անկարելի պիտի չերեւար ինծի, անոր ոտանաւորներուն օգնութեամբը՝ իր հոգւոյն գծերը վերարտադրելու, որոնք իր իսկ յայտնութիւններէն կը ցայտեն: Ձեռնարկը դժուար պիտի ըլլար, վասն զի խնդիրը նիւթական աշխարհին գոյներն ու գծերը գործածելը պիտի չըլլար, այլ բոլոր գաղափարներու, զգացումներու և երազներու վերացական աշխարհի մը: Դժուարին՝ այո՛, բայց ոչ անկարելի: Առ այժմ պիտի ջանամ ցուցնել ընթերցողներուն Յաշխոնկեական Զրոյցին հեղինակուհւոյն աւելի յատկանշական և աւելի ցայտուն ձիւղերը, որոնք՝ ինծի կը թուի՝ վրիպած ըլլալու են իր բոլոր քննադատներէն*:

«Վիկտորիա Աղանուր քնարերգական անստգիւտ խառնուածք մըն է. իր ոճը ջղուտ է, կենդանի, իսկաւիպ. իր մտածումը և իր պատկերները յանդուգն են, իր նախադասութիւնը՝ յաճախ քանդակեայ՝ միշտ ինքնաբուխ և վճիտ, խորշող թացիկ նրբութիւններէ. արդի՝ առանց նոր ձեւապաշտներու (manieristi) և նոր անկածներու (decadenti) յիմարութիւններուն, իր ոտանաւորը միշտ ոտանաւոր է, կերպակերպ, սահուն, աշխոյժ, ինքնաբուխ. իր քնարին գերիշխան լաւրը՝ սիրոյ լարն է, և անկէ դուրս կորցած ձայները՝ դրուպատուրի հառաչներէ ու ողբերէ աւելի՝ խոցուած

* Անոնցմէ մին, Gaston Choisy, այն դատաստանին մէջ զոր ստորեւ առաջ պիտի բերենք, ակնարկած է անոր, բայց մեզի կը թուի որ ջլատած է անոր արժէքն ու կարեւորութիւնը:

հոգւոյ ճիւղեր են, որոնք կը տարածուին ու արձագանգ կը գտնեն բոլոր ազնիւ հոգիներուն մէջ:

«Երբ վիշտը կ'ընկճէ զանի, ալ ո՛չ մէկ բանի հոգ չ'ըներ, այլ կը գոչէ.

. Բայց ի՞նչ փոյթ
Է ինծի, ի՞նչ փոյթ արուեստին, խօսքերուն
Ճշմարտութիւնը: Ահաւոր և միակ
Ճշմարտութիւն՝ յիշատակաց մըջտական
Տանջանքն է այս:...

«Սիրոյ լարէն զատ՝ ուրիշ ալ ունի անիկա. գուժը՝ դէպ ի թշուառները, դէպ ի տկարները, չարչարուողները, և խրոխտ արհամարհանք մը դէպ ի բռնակալները: Կան քանի մը էջեր, աշխարհն առլի սլաքաշէտ նետերով անիրաւութեանց դէմ մարդոց և օրէնքներուն՝ որ մեր օրով զանոնք կը կառավարեն՝ որ արժանի են ծաղրուած, ոտնակոխ և հեծող ամբոխին երախտագէտ հիացմանը:

«Իր շանթահարող կշտամբանքները նախճիրներու հեղինակներուն դէմ, թնդանօթի հերոսներուն դէմ, որոնք կուրցած են իշխանութեան ու աշխարհակալութեան անմիտ գինովութիւններով, կարող են տիեզերական եղբայրութեան նոր գաղափարներու առաքեալներուն միջեւ վաստկիլ անոր առաջին աթոռներէն մին: Իր «Եւսոյի» երգը մարդկօգուտ (umanitario) քերթողներուն միջեւ ամենաբարձր գահոյք մը կը շնորհէ իրեն, ոչ խտալիոյ միայն, այլ քաղաքակիրթ աշխարհին: Իր նախասիրութիւնը անիծեալ «Եւսո» ին համար՝ անդրանկութենէն կողոպտուած ու դատապարտուած՝ նենգաւոր կերպով իր Յակոբ եղբօրմէն յետադասուելու, կը պարզէ մեզի որ անոր աչքին՝ անիրաւութիւնը երբեք չ'արդարանար, և թէ հարստահա-

րուածները՝ նենգութանները, նոյն իսկ երբ օրէնք ու կրօնք հակառակ են անոնց, չեն դադրիր ունենալէ աւոր համակրութիւնն ու նախասիրութիւնը:

«Թոյլիկն ստորաւորը քերթուածին մէջ դառն ու կծու դատապարտութիւն մը կը գտնենք այն օրէնքներուն դէմ՝ զորս հօգորները դրած են տկարներուն շալակը, աւելի քանի մը առանձնաշնորհեալներու շահերուն ի պաշտպանութիւն, քան թէ ամենուն. որմէ անոր մէջ կեանքի մեծանձն արհամարհութիւն մը, և գրեթէ թովզանք մը՝ զգացուած մահուան համար, ըղձացուած՝ երբեւ զխնամքն այնքան կեղծաւորութեանց և այնչափ աղէտներու:

«Հրաշալի է Պատշգամեն երգը: Գիշեր է. նե՛ պատշգամին վրայ՝ կը նկատէ աստղազարդ երկինքը, կը հիանայ տիեզերքին անդորրութեանը վրայ, երբ ահա

. կասկածոտ

կը հընչէ փող մ'անդորրութեան

Մէջ խոր.... Լռութիւնը, բըռնի քունն,

Հո՞ծ սենեկի մը ծանրը շունչն,

Հընչիւնն աստեք է կը պատմէ

Գիշերուան....

«Այն ատեն կարեկից կ'ըլլայ նեխահոտ զինուորանոցներու մէջ փակուածներուն վրայ, ու անոնց դառնալով՝ կը գոչէ.

Ո՛վ եղբայրներս, ինչո՞ւ ձեզմէ

կը խլեն այս ժամուս քաղցրիկ

Արեւոյթիւնն. ուրիշն ինչո՞ւ

Պիտ' աւելի հանդարտօրէն

Վայելէ զայն. ինչո՞ւ պիտի՝

Անպատեւապար՝ թըշնամիէ

Զվախէ, գոռոզ հրաւերներէն

կամ կըտղուցքէն ժողովուրդին

կամ հալածչաց բուռն թափէն:

Է՞ր, թէ անոր՝ յիմարութիւնն

Յաղթէ, ինքն ալ նոր ստացուածոց,

Եւ աւելի լայն տէրութեանց՝

կարենայ ինքն ալ հընչակել՝

Լուրն ազդերուն՝ որոտումի

Բարբառներով. և ունենայ

Պատրաստ ըզձեզ, ո՛վ եղբայրներ,

Երիտասարդ բոլոր արիւնը

Թափելու, և լան պառաւ

Մայրերը, լայ ձեր օրիորդն

Ու նախահիւսկ մաղթէ բոլոր

Աշխարհի: Ո՛վ անմեղ աստղեր,

Լուսակարկաշ աստղեր, ըսէք.

— Ամբարիշտ գործ չէ՞ ասիկա:

Զէ՞ աւելի վայել շամբուշ

Գազանագոյն գազաններուն

Քան թէ մարդոց՝ բարձրը մըտքով՝

Որոնց առջեւ լոյս կը սքփոէ

Բանն՝ երկրաւոր ցայգին մէջէ...

և ոչ միայն կ'ողբայ տեսնելով այնքան երիտասարդները՝ որոնք կորցուած դաշտերէն ու գործարաններէն, և զինուած՝ խողխողելու համար իրենց ուրեշ եղբայրները, բայց կը ճակատի նաեւ աւելի դժուարին հարցերու դէմ.

... Ո՛վ աստղեր ամբիժ ու ջինջ,

Դուք լաւ գիտէք որ առանց այս

Փառքի մոլի ծարաւներուն

Վատախտարակ ժանտ հրոսակին,

Որ դարերէ ի վեր լեցնել

կը ջըրդի միտքը մարդերուն,

— Մարդկային այս վըհերն անյայտ, —

Պիտի կըրնար իւրաքանչիւր

Ուր ունենալ պատառ մը հաց,
Ունենալ շիթ մը սեր, առանց
Կըռիւններու, առանց դըժնէ
Խըժդըժութեան և դըժընդակ
Գերութեան: Չէ՞ աշխարհը այս.
Արեւն ամէնքը չի՞ տաքցներ.
Չի՞ հասունցներ հունձքն ամենուն
Համար...

« Եւ որովհետեւ երկրի վրայ խաղաղութեան և մարդ-
կային եղբայրութեան վարդապետութիւնները տարա-
ծողներուն թշնամիները՝ պատճառաբանութիւններէ ա-
ւելի, նախատինքներով ու ծաղրով է որ կը կռուին
անոնց հետ, ուրիշ գեղեցկագոյն երգի մը մէջ « Այդդ »,
կ'ըսէ նէ.

Քու ճշմարիտ հետեւողաց գունդ մ'ուրիշ
Կը կըռուի այսօր մըտածման զէնքերով.
Բայց թանձր մէզ մը կը պատէ սըրտերն, ո՛հ,
Բայց աւելի քան այն ատեն, ո՛վ Յիսուս,
Անգութ են քու որդիքդ, ու չեն դադրիր դեռ
Անարգանքի փայտին վըրայ վատշըւէր
Բեւեռելու քիչ բայց հըզօր զինուորներդ,
Որք կ'որոտան անգուլ երկրի ականջին.
— Վա՛յ ձեզ որ ձեր եղբայրներուն ուսին վրայ
Չէք վարանիր անեղ բեռներ դնելու,
Բեռներ՝ որոնց ծանրութենէն կը սոսկաք.
Եղա՛ւ ձեզի որ կը մերժէք աղօթքներն
Ու կը կորզէք այրիներուն խոնարհ յարկն:
Անմիտք և կոյրք. վա՛յ և եղուկ ձեզի բիւր՝
Որ շիրիմներ ու կոթողներ կը կանգնէք
Մըտածումի հըսկաներուն, ու կ'ըսէք.
Ո՛հ, մենք մեռքերը մեր յիվք աղտեղէր
Անոնց արեան մէջ, և սակայն հանապազ
Գաղափարի քարոզներուն կը պարսէք

Անարգանքներ ու քարուականք: —

Մ'օտ է այդն,
Հա՛յլ օ՛ն ելէք — կը գոչեն դեռ ու կ'երթան
Առաքեալներն լուսոյ ու դեռ իբրը ձօ՛ն
Կ'ընդունին ծաղրն, ու գէպ ի խա՛շը կ'երթան
Գեռ անվեհեր...

« Ու այդպիսի զգացումներ, այդպիսի տաք ու խռ-
րունկ համոզումներ կը գտնենք այնպիսի գրագիտու-
հւոյ մը մէջ, որ ծննդեամբը, ընկերական հանգաման-
քովը, հարստութեամբը, ազգականութիւններովը՝ նշա-
նաւոր է. ուստի և մեծագոյն արժանիք ունի և մեծա-
պէս դրուատելի է:

*

« Վիկտորիա Աղանուր ծնաւ ի Վենետիկ* կոմս
Եղուարդէն և կոմսուհի Յովսէփինայէն, որոնք սերած
են՝ Երեւելի, հարուստ, հին ընտանիքէ՝ պարսիկ** ծա-
գումով, որ ապա Վենետիկցի եղած է շարք մը բարե-
գործութիւններով: Աշակերտուհի եղաւ նախ Ծանէլ-
լայի, և յետոյ հենչիոնիի, որոնցմէ սորվեցաւ գրելու
արուեստը, գալով բովանդակութեանը՝ զայն ինք իրմէն
հանեց դուրս:

« Իր քերթուածներէն շատերը թարգմանուած են

* Սեալ է այս տեղեկութիւնը. Վիկտորիա Բատուա ծնած է:

** Այս ոճով Վիկտորիայի մայրն ալ պարսիկ (!) ծագում
ունի, որ անտեղիներուն անտեղին է: Վիկտորիա, որոշակի
իր հօր ազգութիւնը չյայտնելով, այլ և այլ թիւր կարծիքնե-
րու տեղի տուած է. կոչուած է հնդիկ, պարսիկ, անգլիացի.
միշտ միայն Արեւելք, Արեւելեան բացատրութիւնները չեն
բաւեր: Արեւելքի մէջ միայն հայը չէ որ կը բնակի:

ֆրանսերէն, անգլիերէն, գերմաներէն, սպաներէն, և հիմա Յաշխտեակական զրոյցին ամբողջական թարգմանութիւնը կը կատարուի հայերէն լեզուով:

Իր Յաշխտեակական Զրոյցին հրատարակութիւնը կատարեալ գրական դէպք մը եղաւ: Ուրիշ շատ գործեր՝ ցանուած այլ և այլ Հանդէսներու մէջ, Յաշխտեակական Զրոյցին առաջին և երկրորդ տպագրութեանէն վերջ, և զորս կը մաղթենք ըստ կարելոյն և շուտ հաւաքուած տեսնել, կը պարզեն՝ ըստ կարծեաց շատերուն, որոնց կ'ընկերեմ և ես լի համոզմամբ, որ իր արուեստը վերելքի մէջ է, մանաւանդ մտածումի յարաճուն կորովի ուժեղութեամբ:

« Յաշխտեակական Զրոյցով զբաղողները խիստ շատ են, բայց հոս մէկին դատաստանը միայն պիտի բերեմ, Մարրատին, վասն զի Մարրատի կորովի քննադատ ըլլալէն զատ, ամենաքաջ ալ բանաստեղծ է: Ահա.

«... Խաղական արդի բանաստեղծուհիներուն միջեւ՝ առաջնութեան պատիւը ալ Վիկտորիա Աղանուրի կը պատկանի... Յաշխտեակական Զրոյցին վրայ շատերը խօսեցան արդէն և այնպիսի գովեստներով, որ ինծի աւելցնելու նոր բան չի մնար, բայց միայն ստոյգ հաճութեամբ մը հաստատել յաջողութեան օրինաւորութիւնը... Իտալականականութիւն (idealità) մը միշտ վսեմ ու լուրջ, կազմութիւն մը ճշգրտութեամբն ու պարզութեամբ՝ անթերի: Ուստի Վենետիկցի բանաստեղծուհին արուեստագէտ մըն է շատ բարձր՝ բոլոր մեր արդի ամենէն աւելի նշանաւոր բանաստեղծուհիներէն:

« Անիկ Վիւանդի աշխոյժ հանճարեղութիւն մ'ունի, բայց ձեռովը՝ շատ խեղճ. և Ատա Նեկրի՝ որ քնարերգական թափ ունի՝ չունի բաւական արուեստ զայն սանձելու և արգիլելու որ ստէպ հակաբանաստեղծական երկարաբանութեանց մէջ չզլտորի: Աղանուրի

քնարերգականներուն մէջ ուրիշ բնադրուած մ'ալ կայ հիանալի և սիրուն, որուն երեւումը փափաքելի է տեսնել կանանց բանաստեղծութիւններուն մէջ. իգականութիւնը (femminilità), ինչպէս կ'ըսուի այսօր, և ոչ թէ թեթեւամիտ իգայնութիւնը հէք Լարա կոմսուհւոյն, և ոչ ալ չափազանց քմայքոտ (capricciosa) իգայնութիւնը Վիւանդիի. այլ իգայնութիւն մը ամօթլեած և խիստ, կրքոտ և ազնիւ, որ կարծես ներքին բոյրն է Վիկտորիայի բանաստեղծութեան, և իբրեւ կնիքը՝ իր քերթողի անձին »:

« Նաեւ Գարտուչչի* մեծ համարում ունի Աղանուրի վրայ, այնպէս որ երբ ամուսնացաւ նէ Կուիտոյ Բոմբիլիի հետ, Գարտուչչին գրեց Վիկտորիայի. « Մտերիմ մաղթանքս լի հոգիէս կը թռչի վրադ, ապագային վրայ: Այ այսուհետեւ կեանքի կռիւները կը կուրիս՝ կռթնած ազնուական և հզօր բազուկի մը, որուն արժանի էիր. մրցանակդ՝ Մուսաներուն քօնն է: Ave et salve, anima dulcissima. GIOSUÈ CARDUCCI ».

« Օտարներէն՝ որոնք անոր վրայ խօսեցան և որոնք նոյնպէս բազմաթիւ են՝ Կաստոն Շուազիի կտորը միայն պիտի բերեմ, Revueին մէջ հրատարակուած, որ է հետեւեալը.

« Օրիորդ Աղանուր դեռ նոր հրատարակեց Յաշխտեակական Զրոյցը: Քերթուածները յաճախ այնպիսի « քնարերգութիւն մ'ունին, որուն զաղափարը չունի « մարդ: Անոր բանաստեղծութեան մէջ կայ դառնութիւն, բարկութիւն, խեղութիւն: Սակայն բոլոր յոռետեսութիւնը չի դիմանար հինգ վայրկեան աղուոր

* Խաղիւղ - և ըսենք նաեւ բոլոր արդի աշխարհի - ամենէն մեծ բանաստեղծն է, Խաղաքոց մէջ իր նմանը գտնելու համար՝ պէտք է ելլել մինչեւ Լեոբարտի ու Տանդէ:

« արեւի մը, ու այն ամենէն ոչ ինչ կը մնայ ապրիլի
« առտուան մը անուշակ քաղցրութեան հանդէպ:

« Ուրեմն, ոչ ինչ Ատա Նեկրիի մը պինդ կարծրու-
« թենէն. ոչ ինչ Լէոքարտիի մը վերջնական անհնա-
« րին թախիծէն:

« Բայց եթէ գերազանց քերթողը ան է՝ որ իր հո-
« գին ամէն հովերու կը յանձնէ, և որուն սիրտը կը
« թրթռայ բացէն եկած ո և է դոյզն շունչէ, Օրիորդ
« Աղանուր բանաստեղծ է վեհագոյն աստիճանի »:

« Վիկտորիա Աղանուրի վրայ խաղաղական և օտար
անթիւ թեթեւ* խօսած են. ոչ մէկին մէջ սակայն
կրցած էի անոր ծննդեան թուականը գտնել: Ուստի
փափաքելով տեղեկութիւն մ'առնել այդ մասին, աչք
առի բուն իսկ կոմսուհի Վիկտորիայի հարցնելու, և
նէ պատասխանեց. « Գիտէ՞ք դուք որ Տիկինները կը
լռեն կամ կը ստեն միշտ այն թուականը: Լաւ, ես
պիտի ըսեմ Զեզի որ Ամերիկայի թերթ մը՝ հրատա-
րակելով իմ մէկ նկարս, ներքեւը շատ քաղաքավար
գովեստներ գրեց, ծննդեանս տարին 1868ին հաստա-
տելով... Կը խոստովանիմ Զեզի՝ որ, թէեւ ոչ ամե-
նաձիշդ (non rigorosamente esatta), այն թուականը
ինծի շատ հաճոյ անցաւ, և եթէ դուք ուզէք կրկնել
զայն, ոչ ոքի գէշ պիտի ընէք, ինծի՝ հաճոյք: Եթէ
արժան դատէք՝ կրնաք հրատարակել այս իմ պատաս-
խանս, որ պիտի նպաստէ՝ զիս ուրիշ հետազոտութիւն-
ներէ ազատելու: Կը ժպտիք: Ե՛ս ալ »:

« Եւ արդ, ազնուուհի Տիկին շահա՞յք ընելու հա-
մար, կ'ընդունիմ Ամերիկայէն եկած տեղեկութիւնը,

* Յօդուածագիրը ծանօթութեան մէջ 74է աւելի միայն
խաղերէն թերթերու և լրագիրներու անունները կը դնէ. և
17 այլ և այլ լեզուներէ, որոնք զբաղած են Վիկտորիայով:

նոյնը ընելու են նաեւ ընթերցողներս: Ականջը օ՛ղ կեն-
սագիրներուն:

« Ասու հանդերձ, ամենահաւատարիմ լուսանկարը՝
որով զարդարուած է Favilla-ի այս պրակը, պիտի
նպաստէ՝ ամէն մեկնութենէ աւելի՝ ցուցնելու որ բնու-
թիւնը շուայլ մայր մը եղած է երեւելի բանաստեղ-
ծուհւոյն հանդէպ: Պայրընի նման, ժառանգեց նէ ազ-
նուականութիւն, հարստութիւն, գեղ, հանճար. ուստի
և չէր կարելի հոչակաւոր չդառնալ: Աս ամենուն վրայ
աւելցուցէք անհամեմատ սիրելութիւն մը ու բոլոր
հրապոյրները Վենետիկեան շէշտին, որ զանի համեղ
խօսող մը կ'ընեն, և կիսադէմքը պիտի ամբողջանայ »:

*

Յաշտեմակաւ Զրոյցին առաջին տպագրութիւնը
քիչ ատենի մէջ սպառեցաւ, և երկրորդ տպագրութիւնը
հրատարակուեցաւ. հետեւեալ քանի մը դատաստան-
ները զորմէջ կը բերեմ՝ կատարուած են երկրորդ
տպագրութեան առթիւ:

**

« Տարօրինակ գիրք, չքեղօրէն խօսուն, և սակայն
լեցուն մարդկային ճշմարտութիւններով, կնոջական
խոստովանութիւններով. թանկագին խոստովանութիւն-
ներ՝ զորս չափական արտայայտութիւնը կը թոյլատրէ
խրոխտագոյն կերպով փակ հոգիներուն: Եթէ բանաս-
տեղծուհւոյն անունը (արդէն հոչակաւոր դարձած) ճա-
կատին վրայ չըլլար, այլ և այլ էջերու մէջ կարելի
էր տարակուսիլ՝ զգացումին ու ձեւին առնական կո-
րովին պատճառաւ՝ որ հրատարակչական խաղ մը ըլ-
լար կամ ք ղը կատկածոտ գրական մարդատեցու-

Թեան մը: Բայց հետեւեալ էջին մէջ կ'սկսածը պիտի ցնդէր՝ ուշադիր դիտողութենէն հոգեբանական ինչ ինչ գծերու, որոնց քննուշ շնորհի մասին խաբուիլ անկարելի է»:

ՃԻՒՍԴԻՆՈՅ ՖԵՐՐԻ (Giustino Ferri)

« Բանաստեղծութիւն... յաւիտենական »:

« Կը կոչուի Զրոյց, և ընդհակառակն՝ բաբախուն է կեանքով, կիրքով, իրականութեամբ: Արուեստ մշակողները և բոլոր ճաշակի տէր անձինք հաճոյքով պիտի լսեն երկրորդ տպագրութիւնը Զրոյցին Բոմբիլի Վիկտորիա Աղանուրի, որ այսօր Խալիլոյ բանաստեղծութիւններուն թագաւորութեան մէջ գաւազանը ձեռքը ունի: Առաջին տպագրութիւնը քիչ ժամանակի մէջ սպառեցաւ, հազուագիւտ պարագայ, խնդիրը բանաստեղծութեան վրայ ըլլալով, այնպիսի ժամանակ մը որ դրականութեամբ կը պանծայ, երկրորդ տպագրութիւնը կը փնտռուի անձկանօք: Կ'ուրախակցինք կորովի և ազնիւ բանաստեղծուհոյն, և աւելի Խալիլական արուեստին »:

« Առաջօր » (Il Mattino) Նաբոլի

« Լուր մը որ հաճոյք պիտի պատճառէ բանաստեղծութեան բոլոր մշակողներուն և սիրողներուն. Վիկտորիա Աղանուրի Յաւիտենական Զրոյցին երկրորդ տպագրութիւնը հրատարակուեց է: Ճերմակ ածուխով նշանելու պարագայ մըն է, որ ոտանաւորներու հատոր մը՝ քանի մը հազար օրինակներով հրատարակուած, սպառի քանի մը ամիսներու հոլովումին մէջ: Այս ուրախ բաստին արժանացան Վիկտորիայի քերթուածները. որ՝ գրեթէ ակամայ՝ թոյլ տուաւ որ հրատարակուին, և քանի մը ամիս վերջ իմացաւ, որ ուշ մնացողները՝ Խալիլացի թէ օտար՝ ի զուր նոր օրինակներ կը խնդրէին »:

Խալիլական քննադատութիւնը՝ երբ գիրքը լոյս տեսաւ՝ միաձայնօրէն՝ զովեստներու և հիացումներու տարափով վճռեց որ հեղինակուհին Խալիլոյ բանաստեղծուհիներուն միջեւ՝ առաջին տեղը կը գրաւէր... »:

« Կիրակեօրեայ Ֆանֆուլլա »
(Fanfulla della Domenica)

« Ով որ կ'ուզէ լսել իր մէջ թրթռումը ճշմարիտ և անկեղծ բանաստեղծի մը հոգւոյն, թող այս հատորը կարդայ. ով որ կ'ուզէ արուեստագիտական բարձր և զուարթ բերկրանք մը զգալ, թող սքանչանայ այս բանաստեղծին արուեստին վրայ: Ես ուրիշ բան չեմ կըրնար ընել՝ բայց եթէ գոչել բարձր – շատ բարձր և ուժգին: Վիկտորիա Աղանուր վսեմական և քաջակոբով հոգի մըն է արուեստագէտի և բանաստեղծի... »:

« Կիրակե. Ժողով. յազգիր »
(Gaz. del Popolo della Dom.)

« Շատերն այս ազնուական տիկինը Խալիլոյ առաջին բանաստեղծուհին կոչեցին. Պրունամոնդի բանաստեղծուհւոյն անհետանալէն վերջ, պիտի ըսէի մանաւանդ՝ որ լաւագոյններն իսկ իրմէ շատ ետ կը թողու, վասն զի կը միացնէ իր մէջ երկու յատկութիւններ, որոնք քիչ անգամ միասին կը գտնուին. ախորժակնեւ բու և գաղափարներու ներքին բանաստեղծութիւնը, ու կազմութեան արտաքին բանաստեղծութիւնը: Բախտը՝ խաղցընելով սաստիկ զգայուն հոգւոյ մը մէջ՝ ինչպէս է Աղանուրինը, սէր, կիրք, վիշտ, ուրախութիւն, երեւակայութեան յանդուգն սլացքներ, գաղափարներու կորով, ցայտեցուցած է անկէ՝ կայծի մը պէս՝ անկեղծ ոտանաւորը, որ միշտ բանաստեղծութիւն է, վասն զի իրականութիւնն է կեանքին՝ որ կը յայտ-

նուր կնոջական քաղցր ու կորովի անձնաւորութեան մը մէջէն » :

« Նոր խօսք » (Nuova parola)

« Վիկտորիա Աղանուրի Զաւիտեկան Զրոյցը կը շարունակէ իր յաղթական պտղաւոր թերակղզիին լրագիրներուն և հանդէսներուն մէջ: Կապուանայի, Քէքքիի, Զիամբուլիի և ուրիշներու գրուածութեան վերջ, ահա երկայն խանդավառ յօդուած մը Նոր Մարկարադ (Nuova Antologia) Հանդէսին մէջ: Հենրիկոս Գաստելնուովոյին է, որ կը վերջանայ սա խօսքերով. « Ուրիշներ (և իրենց համար հպարտութեան բուն պատճառ տալ) արուեստին կեղծիքներուն մէջ փնտռած են կեանքի տաժանելի իրականութեանց սփոփանք մը, եղիւք իններ, մերժուածներ, հետեւած են իրենց գաղափարականին տատակալից ճամբէ մը. Վիկտորիա, պաշարուած ամէն դիւրութիւններով, հովանաւորուած ամէն շնորհներով, ուրիշ նոյնչափ երկիւղալի հակառակ թըշնամիներ ունէր իր դէմ. պէտք է դիմադրէր մոլորութիւններուն աշխարհի՝ որ քիչ առանձնաշնորհեալներու կը նուիրէ առատութեամբ իր պարգեւները, անոնցմէ ուրիշ բան չխնդրելով՝ բայց միայն անխորհուրդ հաւանութիւն մը. պէտք է զգոյշ, արթուն կենար մեծաշուք սրահներու շնթանքներուն հանդէպ, որոնք զինքը փառքերու բարձունքը պիտի հանէին, եթէ հաւանէր անոնց հանդէսները պճնագարդել, ըլլալ՝ թերեւս՝ անոնց Զուլատետրերուն և հովահարներուն հաճելի Մուսան: Կռուեցաւ նէ և յաղթեց: Պահեց ամբողջ՝ ամբիծ իր անկախութիւնը, և փախչելով հրճուողներու մորկալից շառաչներէն, որոնք չեն թողոր սըտին և ոչ իսկ իր բաբախումներն զգալ, նախամեծար համարեց կարկառել իր ականջն իրեններուն, որոնք կը

լսուին լուութեան մէջ, ու բիբերը սրել դէպ ի ուրուները՝ որոնք առանձնութեան մէջ կը տեսնուին » :

« Մարցոգոյ » (Marzocco)

« Հենրիկոս Նենչիոնի այս վճիռը տուաւ Վիկտորիա Աղանուրի մասին. « Վենետիկոսի այս բանաստեղծուհի Նոյն ոտանաւորները նշանաւոր են կիրքով ու կորուստով: Ունի առնական հանճար և կնոջական սիրտ: Իր պատմական երգերէն ինչ ինչ տուններ՝ եզական ուժգնութիւն մը ունին. մինչդեռ իր քնարերգական ներքին ոմանց մէջ նոթը աշխարհի սուր կը թրթռայ, որ անմիջապէս կիներ կը ճանչնանք հոն » :

Եւ ինչպիսի՞ կին, — կ'ըսէ իր մէկ յօդուածին մէջ Անճէլոյ Օրվիէդոյ. — Կին մը՝ կարող անհատական տէրէն վեր բարձրանալու, տիեզերական այն մեծ սիրոյն՝ որ տրոփել տուաւ Շէլլէյի սրտին, երկրի ու երկնքի բոլոր էակներուն համար » :

« Լ. Աթենէոյ » — Փորթենտիս
(L'Ateneo)

« Ոտանաւորներու այս նշանաւոր հատորին հեղինակը կին մըն է, որ իր սեռին պատկանաւոր գրական յատկութիւններէն զատ, ունի նաեւ մասնաւորապէս արական սեռի սեփականութիւն համարուած պարգեւները. զօրութիւնն ու կորովը: Կը հիանայ մարդ երբ կնոջական ներշնչմամբ գրուած շնորհի ու քնքշանքի գոհարներու քով կը հանդիպի կտորներու՝ որոնք բոլորովին առնացի չունէ մը ունին: Տիկին Վիկտորիա Աղանուր բանաստեղծական բարձրագոյն կարգի խառնուածք մը ունի: Քնարին ամէն լարերն ալ միեւնոյն յաջողութեամբ կը թրթռացնէ: Եւ ինչ նիւթի վրայ ալ գրէ, ըլլայ պատմական, ըլլայ նկարագրական, կամ իր ուրախութիւններն ու ցաւերը երգէ, կը գտնէ

մարդ այն անկեղծ յուզումը, հոգևոյ այն սլացքը, ըզգացումի հոծութիւնը՝ առանց որոնց չկայ բանաստեղծութիւն՝ իրաւցնէ արժանի այս անուան»:

ՄՕՐԻՍ ՄԻՒՐԵ (Maurice Muret)

«Վիկտորիա Աղանուր իտալիոյ կը վերաբերի, ինչպէս կը վերաբերի Ուկոյ Ֆոսգոլոյ: Դուստր ազնուական հայու մը և իտալուհի մօր մը, յոյն հոգեով վենետիկ ծնաւ: Լճակին սիւքերը, մեր լեզուն, որ անոր համար մայրենի լեզու եղաւ, ճանաչելայի հրահանգները, ընկերութիւնը որուն մէջ ապրեցաւ, զանիկա իտալացի ազնուուհի բանաստեղծ մը ըրին. մանաւանդ թէ՛ ինքնատպութեանը համար՝ առաջինը մեր ապրող բանաստեղծուհիներէն...»

«Վիկտորիա Աղանուրի ոտանաւորները կարծես թեւի բախիւններ են. մերթ՝ կոլիբրիի, որ՝ մեղուօրէն՝ հետ կը թռչի, հետ ծաղիկներէն մեղր կը քաղէ. մերթ՝ գողտրիկ աղանեակի որ իր վարժանէն բաժնուած կը վերադառնայ՝ թեւաբեկ՝ ամայի բոյնին մէջ միայնակ հեծելու. մերթ վարազաթեւ արծիւի՝ որ յետ նայելու վեր, դէպ ի արեւը՝ որ տաքցուցած է իր գեղեցիկ հանճարը, գերապանծ թռիչքով մը կը ճախրէ դէպ ի կապոյտն անսահման: Իր քերթուածներուն մէջ կը զգայ մարդ կարծես շունչը մերթ փայփայող գեփիւռին ապրիլեան օդով, մերթ խորհրդաւոր հառաքը աշնանային հովին՝ տերեւաթափին. մերթ հիւսիսակին փոթորկոտ սոյլը՝ մարդասպան ձմրան մը ահռելի հոգեգէշներուն մէջէ: Իր այս երգերէն ամէն մին կը թուի ձայն մը, յաճախ աղաղակ մը բնութեան. կարելի է ըսել որ բնութեան ամէն գոյն և ամէն ձայն թափանցած ըլլայ այս հիանալի բանաստեղծուհւոյն հոգիին մէջ՝ տալու համար անոր իր լեզուն: Ինչ որ իր

կեանքին մէջ զգացած է բանաստեղծուհին, կը պարզուի այնպիսի խօսքերով, որոնք ամէնքը խորապէս յուզուած բնութեան մը խորհրդաւոր ցնցումներէն բղխած ըլլալ կը թուին:

«Եւ արդ որ փառքի լուսաւոր լեռան գագաթը բարձրացած է, մեր բանաստեղծուհւոյն այս ճաճանչուն հոգին կը նշողէ հոն վճիտ լուսով մը, իբրեւ վառվռուն աստղը մեր մտաւորական Ուիմբոսին, որուն՝ վեր մինչեւ կատարը հասնիլը իրաւցնէ շատ քիչերու տրուած է: Նէ շատ բան կը պարտի՝ իր նաշխարհիկ հանճարէն դուրս՝ նաեւ իր արուեստին անկեղծութեանը, սքանչելի բարեխառն համաշնչութեանը որ կայ իր ներքին մտածմանն ու արտաքին անխառն ու թափանցիկ ձեւին միջեւ, որով զարդարած է զայն, ուշ դնելով ինքն ալ միշտ՝ նման Տանգէի, բանաստեղծութեան մէջ վարպետներու վարպետին, երգել և նշանել՝ ինչպէս ներսը կը զգայ:

ԱՆՃԷԼՈՅ ՏԷ ԿՈՒՊԵՌՆԱԴԻՍ
(Angelo de Gubernatis)

*

Ընթերցողը ծանօթանալով Աղանուրի և իր քերթուածներու մասին այսքան տեսութեանց և դատաստաններու կատարուած իտալական վարպետներէ և լրագիրներէ, գուցէ փափաքի քանի մը խօսք ալ մեր լրագիրներէն լսել[»]: Գոհացնելով այդ փափաքը, պիտի

* Հ. Ղ. Աւելան իր Հայ-Վենետիկ գրքին Յառաջաբանին մէջ ծանօթութեան ձեւով (էջ Ժ) Վիկտորիա Աղանուրի մասին հետեւեալ դատաստանը կ'ընէ. «Կենդանի Հայ-Վենետիկ հեղինակ մի է նա, բանաստեղծ՝ ոչ միայն նրբազգաց այլ և խորազգած, և քերդող, այսինքն հմուտ իտալական լեզուի տա-

խնդրէինք մենք ալ մեր կարգին, որ անմեղադիր ընէր զմեզ՝ եթէ (առանց ինչ յապաւելու՝ ստիպումովն անողոք հարկի մը) համարձակինք դնել հոս այդ գրութեանը, կատարուած Գեղդուկի մէջ հրատարակուած մեր թարգմանութեանց առթիւ: Կը գրէ Իրաւունք թերթը, (վառնա 1904, Գեղտ. 11, թ. 95):

«... Բայց ըստ մեզ (Գեղդուկի) այս թարգմանական փորձերուն ամենէն շահեկանը Հ. Ա. Ղազիկեանինն է որ այս վերջերս իր վրայ առած է իտալահայ Վիկտորիա Աղանուրի քերթուածները հայացնել: Հոս նըրբագագ և կոկիկցած գրչի տէր բանահիւս մըն է որ մէկ ուրիշ այլապէս, ինքնատիպ և բարձր բանահիւսի մը սրտին յոյսերուն և մտքին խոյանքներուն թարգմանը կ'ուզէ ըլլալ հայ լեզուի մէջ:

«Եւ ես վստահ եմ թէ բնագիրը այս արձագանգումին մէջ քիչ բան տուած է: Կան հոս ու հոն միջութիւններ և անհարթութիւններ ինչպէս նաեւ կէս լու-

ղաչափութեան, որով գրած է և գրէ. և ի նորումս, գարմա-
նայի վկայեալ տաղ մի հրատարակեց իտալիոյ նշանաւոր La
Rassegna Nazionale բանասիրական օրագրին մէջ, Լուսարիան
կոչմամբ. զոր՝ գիշերոյ սիրական նկատէ. բայց չկան (թերեւս
յոմանց կարծեցեալ) սիրաբանութիւնք, այլ բնութեան և
մարդկային կենաց վերացեալ գաղափարք՝ զուգաւորութեամբ
գիշերոյ և լուսութեան զգացման: Արդարեւ բարձր և ոչ գիւ-
րահաս իմաստ մ'է, որպէս և շարագրութիւնն. որով իր բնա-
կան չափէն և վիճակէն այլ վեր կ'երևի հեղինակն. որ է ազ-
նուական և չափահաս օրիորդ մի, մեր հանրաճանօթ հայազգի
Սամուէլ Մուրատայ՝ դստեր և փեսային թոռն (գուտոր Ե-
ղուարդայ) Վիկտորիա Աղանուր, Vittoria Aganoor: Այս-
պիսի գրութեանց համար պատուեցաւ նա այս տարի, Վե-
նետիոյ հռչակեալ գիտնական Արեւակաւ ժողովոյ (Ateneo
Veneto) ընկեր ընդունուելու »:

ծուած դժուարութիւններու ահն յայտնի հետքերը*:
Չարաչար գործածուած է մէկ տողի մէջ սկսուած նա-
խադասութիւն մը անակնկալ կերպով ընդհատելով
միւս տողին մէջ շարունակելու ազատութիւնն որ քչին
մէջ համա՞ բայց իր յաճախադիպութեամբ միայն ձան-
ձրոյթ կու տայ***: Քերթուածէ քերթուած թարգմա-
նական աւիւնի անհաւասարութիւն մըն ալ նկատելի
է****: Եւ սակայն ինձ անուրանալի կը թուի թէ Հիւր-
միւզները և Բագրատունիները՝ - չ'ըսենք Ալիշանը -
իրենց վերարկուն և իրենց անըստգիւտ շնորհքն խո-
շորկէկ պատառ մը ժառանգ են թողած իրենց այս
ժրաշան և զգալիօրէն անող սանին: Բաւական սահուն
է «Սելլայի Հովերը» (Կարգա Հովիտը), սիրուն է «Խօ-
սակցութիւն»ը որուն վերջին երեք տողերը դժբաղդա-
բար չեն յաջողած*****: Շատ լաւ է «Եսաւ»ը, «Ող-
ջոյնը», «Վերադարձը», և ո՞ր մէկը համբերք »:

ՕՐԻՑՆ

* Կը փափաքէի որ նշանակուած ըլլային այդ տեղերը:

** Նոյնպէս հոս կը փափաքէի որ գրուած ըլլային գոնէ
էջերը:

*** Աս կրնայ ճիշդ ըլլալ. ասոր գաղտնիքը գուցէ կարելի
ըլլայ բնագրին մէջ փնտռել:

**** Հոս ուրախ եմ որ նշանակուած է տեղը, և ասով ըն-
թերցողը պիտի կրնայ գաղափար մը առնել նաեւ բնագրին
լեզուին ու ոճին: Ամբողջ տան բնագրին ու թարգմանու-
թիւնը կը դնեմ:

Noi ridiamo anche, ridiamo
forte, e la gioia
brilla negli occhi al baleno
vivo d'un motto
fine. In che abisso del core
Chi dunque intanto
Scoppia in un pianto diretto?

*

Ուրիշ քանի մը տողեր եւս Շիրակի յարգելի խմբագրութիւնը նուիրեց իր « Հանդէս Հանդէսներու » բաժնին մէջ (1905, թ. 2, էջ 150), և են հետեւեալները:

« Գեղունիի այս համարին գլխաւոր հրապոյրը կը կազմեն, գրասէրներու և գեղարուեստասէրներու աշքին, Վիկթորիա Աղանուր իտալահայ քերթողուհւոյն քերթուածոց հայացումը՝ Հ. Արսէն Ղազիկեանէ: Քանի մը տարիէ ի վեր կ'իմանայինք Աղանուրի նորածին տաքաւը, զոր կրնանք ասկէ ետքը, համոզուած, փառքը անուանել: Կը հասկցուի անշուշտ թէ յարաբերական արժէք մը պիտի չբաւէր մեզ խանդավառելու համար: Լեւոնտային գեղեցկութիւնը ոչ իտալական բանաստեղծութեան մէջ միայն և ոչ, մեծագոյն պատ-

Կը ծիծաղինք մենք նաեւ,
Կը քըքըջանք, ու սրամիտ
Խօսքի մ'աշխոյժ փայլակով
Աւերբնուս մէջ կը ցոլայ
Խինդն: Ո՞վ ուրեմն նշխարի
Ինչ անդունդիկ մէջ արդեօք
Հեղեղօրիկն կ'արտասուէ:

Սակաւիկ բնագիւղն ու Թարգմանութիւնը, ուր կը նստաւ անյաջող համարուած տողերը. թէեւ ինծի կը թուի որ հայերէնը ճիշդ հայելին է իտալերէնին, լուսանկարուածը: Բանաստեղծուհին մէկ նախագասութեան մէջ երկու հարցում կ'ընէ. որ՝ եթէ ամբողջ ոտանաւորը մտադրութեամբ կարդացուի՝ քիչ մը կը պարզուի: Կարելի է նոյն բնագիւղը աւելի լաւ Թարգմանուի. ես չյաջողեցայ լաւագոյնը ընել: — Այսպիսի և ասկէ աւելի միջին տողեր կան Վիկտորիայի ոտանաւորներուն մէջ, լեզուն ալ՝ շատ գիւրդիններէն չէ, ի բաց

ճառաւ, հայկականին մէջ՝ (եթէ հայերէն հեղինակուած ըլլար) կը սահմանափութի. տիեզերական բանաստեղծութիւնն է որ նոր երկով մը ճոխացած է — այսինքն զգացումի նոր երանգով մը՝ վրձինի նոր տուեցով մը արտայայտուած: Դժբաղդաբար այս սիւնակները չեն ներեր քաղուածքներով բաժնել տալու մեր հիացումը « Շիրակ »ի ընթերցողներուն. կը գոհանանք առ այժմ ըսելով թէ, կին բանաստեղծներու քով հագուադէպ խորութիւն մը ու երբեմն կորով մը՝ բնութեան զգացումին հետ, կը միանան հոն վեհանոյշ տրտմութենէ մը ծնած փափկութեան ու ազնուականութեան:

« Թարգմանութիւնը, զոր կատարած է Հայր Ղազիկեան, զորմ մըն է՝ արժանի հեղինակին: Սեղմ ու առոյգ տողերով, բնագրին հաւատարիմ մնալու յայտնի ճիգին վրայ աւելցուած արուեստին մտահոգութիւնը՝ ոտանաւորի Թարգմանութեան կատարեալ օրինակ մը պիտի ըլլար ան, եթէ միայն, յօդերը անխնայ վանուած չըլլային, չգիտցուի ի՞նչու*, ու բառադարձութեան** ազատութիւնը մերթ հոն չարաչար կ'իրար-

առեալ պատմական քերթուածները: Դարձեալ եթէ հանդիպէինք այնպիսի տողերու՝ որ մեզի անլուծանելի ըլլային, բնական է պիտի գիտէինք բուն գրողին, — Վեհեակէն Բերուհիա ժամերու խնդիր է —, ինչպէս և զրեցինք ինչ ինչ կէտերու մասին. և կ'ըսեմ իսկ՝ իբր պապօցոյ բնագրին խրթին լեզուին ու դժուարահասկանալի մտքին՝ որ երկու տեղեր նոյն իսկ բանիմաց իտալացիներու անհասկանալի մնացին, և ստիպուեցայ գրել հեղինակին: — Բայց ես հրապարակաւ կը յայտնեմ շնորհակալութիւնս թէ « Իրաւունք » ի և թէ յարգելի « Օրիոն »-ի՝ ազնուութեամբ ինծի ցոյց տուած իրենց գնահատումին համար:

* Ես ալ չեմ գիտեր թէ որոնք են այդ վանուած յօդերը:

** Բառադարձութեան մասին կարելի էր ընդարձակ խօսիլ,

կուած չըլլար: Իր աշխարհաբարը, բարեբաղդաբար, հեռու է ըլլալէ այն տափակ ու անգոյն լեզուն, գոր

բայց արդէն Յառաջաբան չափազանց երկարեցաւ. ուստի դիտել պիտի տամ միայն որ ինէ հնարուած կանոն մը չէ այն. և եթէ գործածեցի քանի մը տեղ Աղանուրի այս քերթուածներուն մէջ՝ ինծի աւելի լաւ թուեցաւ այսպէս բառադարձել, քան անհարթ տողեր դուրս հանել. քանի որ նախնիք օրինակ ունէի: Շնորհալին՝ որ մեր նախնեաց մէջ ամենէն կոկիկ ու ճաշակաւոր տաղաչափն է, հետեւեալ ձեւերը կը գործածէ Ախարախանին մէջ.

Աթոռք անեղ աստուածութեան՝

Համազայ երրորդութեան.

Հոգիք հրեղէնք և ապաստան՝

Հրեշտակաց զինուորութիւնք.

Աստուած անեղէն

Ժողովեալքս ի հրաժարութեան՝

Ծառայի քո յաշխարհէ:

Այլ պաղատիմք առ Հոգեղէն՝

Մէք տըկարքս և հոգեղէնքս.

(Նոյն՝ Բանք լափառ էջ 267), եւն:

Ինչպէս կը տեսնուի, ոտանաւորը ութտեան է, և Ըն վանկը պիտի անցնի յաջորդ տողերուն առաջին անդամը քառափանկ ընելու. այս ոճով են իմ քանի մը հատ բառադարձութիւններս ալ: — Այս ոճով է նաեւ հետեւեալը՝ գոր Բագրատունին կը գործածէ Սառուղ ողբերգութեան մէջ. (Ճաշկար Ողբ. էջ 511).

ՄԵԼԻՐՈՒ,

Ո՛վ ցընծուՄԸՆ.

ԳԱԻԻԹ.

Ո՛վ հայր...

ՅՈՎՆԱԹԱՆ

Ո՛հ օր յաջող.

ՄԵԼԻՐՈՒ,

Ո՛հ փեսայ:

հետզհետէ կը հարկադրեն կոր կարծես մեզի, աշխարհաբարի մեր հին «բարենորոգիչներէն» ոմանք ու իրենց սերունդը անսպառ՝ յԱրտասահման և ի թուրքիս»:

Գարձեալ նոյն Շիրակի Յրդ թիւին մէջ (էջ 231) Բագմալիպի մէջ հրատարակուած ոտանաւորներուն առթիւ գրուած է.

Հայկական ողբերգական չափով տող մըն է այս խօսակցութիւնը, որուն երկրորդ անդամը կազմուած է առաջին անդամին ԸՆ վանկովը: Այս բառադարձի կանոնը թողլով հին լեզուները՝ իտալերէնի մէջ ալ կայ: Հետեւեալ ցայտուն օրինակը S'Անունցիոյի «Poema Paradisiaco» գրքին՝ «Աստուտուն» գրած ոտանաւորէն կ'առնեմ (էջ 4):

e la fronte rugosa che s'inchina.
ove la semplice anima indovina
si rivela talor quasi divina-
mente in un raggio...

Ինչպէս կը տեսնէ ընթերցողը, divinamente (աստուածօրէն, աստուածապէս) բառը երկուքի բաժներ է, բառին կէսը յանդ ալ ընելով. մեր Շնորհալին գործածէն շատ աւելի յանդուգն կերպով:

Ուրիշ քերթող մըն ալ՝ Սեվերինայ Ֆէրբարի՝ իր «Քրիստոս աղբատի կերպարանքով» քերթուածին մէջ կը գործածէ նոյն ձեւը.

Lacero il vidi approssimarsi e lentamente
sedersi al ciglio della porta:
la mano sul ginocchio bianca e morta
d'una ferita ritenea l'imprenta.

Հոս ալ lentamente (յամբօրէն) բառը նոյնպէս երկուքի ճեղքուած: Անտարակոյս այսպիսի յանդուգն ձեւերու ստեղծողը գործածութիւնը ներելի չէ՝ ոտանաւորի մը կամ երկուքի մը

« Հոյակապ են վիկտորիա Աղանուրի քերթուածները, և գերազանց, կատարեալ՝ Հ. Ա. Ղազարիկեանի թարգմանութիւնները, զորս կը զգանք բնագրին հաւասար, համարժէք, քանի որ մեզի տպաւորութիւնը կու տան հայերէն զգացուած, հայերէն գրուած ըլլալու, առանց օտարախորթ շեշտի և թարգմանածոյ հանգամանքի »:

մէջ. խնդիրը կը փոխուի երբ ոտանաւորներու հատորի մը մէջ գտնուին քանի մը հատ: Ուրիշ առթիւ տեսանք Հովերտի, Հայկի մէջ գտնուած այս տեսակ և աւելի անսովոր ազատութիւններ, որոնց մասին եթէ հարկ ըլլայ՝ կրնայ խօսուիլ դեռ ուրիշ տեղ: — Առ այժմ ջերմ շնորհակալութիւններս կը յայտնեմ Շիրակի մեծարգոյ խմբագրութեան՝ իր բարեացակամ ազնուութեանն ու գնահատական տողերուն համար. որոնք խրախոյս պիտի ըլլան մեզի՝ աւելի խնամով և աւելի կարեւոր այս կարգի գործերու ձեռնարկելու ապագային:

ԱՌ ՅՈՎԱԷՓԻՆԷ ԲԱԶԻՆԻ ԱՂԱՆՈՒՐ

Մ Ա Յ Ր Ի Մ

Սիրելի Մայր,

Բոլոր իմ հիւն ու պերագրուիլի դժկամակոյրիւններու յաղթեցիր չորս րատով. « Խնժի համար հրատարակէ զայն »: — Ահա ուրեմն քնարեգականներուս հատորը: Ով որ խնայած է իմ կամ շոտ մերժումներս վարպետներու և բարեկամներու դրոշմներուն, և հրատարակիչներու քաղաքավար հրաւերներուն հանդէպ, պիտի ըսէ որ ծաղրածու ժպիտով մը. — « Ահա ուրեմն վերջապէս, առաւ պեղական լեռան երեւելի մուկը »: — Բայց եւ մտքովս հատորս ձեռքերուդ մէջ կը տեսնեմ, հոգիս ձեռքերուդ մէջ — կը տեսնեմ որ կը ժպտիս... և կը բռնէ ինձի

Վեներտիկ, '99

Մայր, այս ընծայականը կը ստանանէի քեզի, երբ վշտի գիշերը դեռ չէր իջած հոգոյս վրայ... Չտեսար դուն ընծայականը, չտեսար դուն հա-

տորը... Բայց ա՛րդ միայն քո՛ւ նոր կեանքիդ
մէջ, միայն ա՛րդ քո՛ւ հոգեկան հօգոր տեսիլքովդ
կրցար կարդալ ամբողջ գիրքը՝ իր նսեմ խորքին
մէջ, տեսնել տարտամ մտածումները, բազմակերպ
երեւակայութիւնները, կրքերը՝ որոնցմէ դուրս ելաւ
տոյ տաւ տոյ, յամբ ոչ քաղծուտ, անոնց ստուերն
~~նկար~~ տաւներով. հիմա միայն որ լաւ եւս կը
ձանձնաս զիս ոչ լաւ եւս կը սիրես, անկողնք ու
րիշներո՛ւ գոխասանքին կամ պարսաւին, բազում
ներովս՝ յիշողութեանս մէջ՝ զքեզ գրկելով, զայն
քեզի կը նոշիրեն:

ՎԻԿՏՈՐԻԱ

Վիենտիկ, ապրիլ 1900

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

Ե Ր Բ Ե Ք

ՈՒՍՆԱԿԻՆ տակ ձիւտները հազար,
Կարծես փողէն հաւաքուելու կանչուած,
Կ'երթան սրավար, հառաչակուլ, սանձարձակ,
Սեւ ձիւերուն բաշին վըրայ վայրահակ:

Կո՛յր, խնձ, աղուոր բլուրներուն վըրայ չեն տեսներ
Ինքնանըւեր առկախ կուղերն որթերուն,
Եւ ոչ հիւղերն ուր հանգըստի հրաւերներ
Կը պըլպըլան՝ ափը մրափող լիճերուն:

Ո՛չ, ո՛չ: Միայն, լուսանըշոյլ, թեւաւոր,
Ջարհուրեւի գեղեցկութեամբ գեղեցիկ,
Իշխանական, քընքըռ ձայնով կը կանչէ
Երազն այնքան տարիներէ երազուած:

Հոն վաճն, հեռոն յամառօրէն կը կանչէ,
Եւ մըրըկայոյզ հըրոսն հեռոն կը թըռչի
Դիւրահաւան, ուր անգութ խօսք մը պիտի
Մարէ կըրակը բոցավառ իղձերուն:

Կեցած է խօսքն ահաւի՛ խորքն անդունդի՛ն՝
Որ կը քաշէ անյագօրէն, կը կըլլէ
Ով գիշերին թովչութեանց դէմ՝ խրոխտելով
Սիրաշխարհեան ըստուերներու կը վազէ:

Բայց ի՞նչ կ'արժէ. ի՞նչ փոյթ: — Երազը կ'սըտէ:
Ընդունայն է ամէն ինչ: — Ի՞նչ փոյթ: Յառաջ,
Եղբայրներ, օ՛ն, էս ձեզի հետ եմ, ու ձխ
Կը մըտրակեմ, կը մըտրակեմ յուսահատ:

ՅԱՒԻՏԵՆԱԿԱՆ ՁԻՈՅՑ

Ա.

ՍԻՐՈՅ ԵՐԳԸ

Կըրնայ ուրեմն խօսք մը, խօսք մը թոթով՝
Զոր դողդոջուն շըրթունքը ցած կը մընչէ,
Աւելի քան քերթուած մ'արժէլ, խոստանալ
Աւելի քան խոստում մը լաւ ու է:
Կըրնայ նըկուն հակառակ մը՝ ցած այն ձայնէն
Բարձրանալ, ջինջ նըշողել՝ իբրը թէ զայն
Պատէր պըսակ մ', ու կըրնայ տալ ցընծութիւն
Մ'այնքան վըսեմ՝ որմէ գըրեթէ հոգին

Ճընշուած մընար...: Ես կը կարծեմ թէ այսօր
 Սըրտերէն պէտք է կորզուին դառնութեան
 Յիշատակներն ամէն, այլ եւրս կուշտ է
 Ճակատագիրը մարդկային արցունքով...
 Եւ իրաւ այսպէս է. երբեք չունեցաւ
 Երկիր այսչափ ծաղիկ, երկիրքը չեղաւ
 Ո՛չ կապուտակ այսպէս, ո՛չ ալ այսպէս մօտ:

Բ

Տ Ա Ր Ա Կ Ա Յ Ս Ի Ե Ր Գ Ը

Գիշերային զմայլման մէջ լուռ է երկինք.
 Ինչպէս թէ խոր մոռացման
 Մը գիւթական անծայր քողին մէջ ծրարուած՝
 Աշխարհը խոր քունն կ'ըլլայ:

— Կը բերնս, ո՛վ լուսնակ, սըրտին՝ որ անոնց
 Կը ապասէ՝ քաղցըր լուրերն:
 Իս կը սիրէ: — Կ'ըսէ. — Ո՛ւշ է, կը շտապեմ.
 Զայն աստղերուն հարցուր դուն: —

Աստղերէն մին կարծես ինձի կը նայի
 Գլթած աչքով ... — Ո՛հ, ըսէք,
 Ձիս կը սիրէ՞ դեռ. — և անոնք. — Ո՛չ իսկ է,
 Արշալոյսին հարցուր զայն: —

Ահա՛ տըխուր՝ կ'ելլէ ծովէն արշալոյս
 Մինչեւ ոտքերն ըսքողուած:
 — Կը սիրէ՞ զիս: — Եւ ան կ'ըսէ. — Չեմ գիտեր, —
 Զայն ամպերուն հարցուր դուն: —

Եւ ամպերուն աղջամուղջին յարածուն
 Կը հընչէ ձայնըս ահա ...
 Կ'ըսեն ինձի արցունքներով յորդահոս.
 — Հէք սիրտ ... ներէ: —

Գ.

ԱՏԵԼՈՒԹԵԱՆ ԵՐԳԸ

Ծով կը փախի իրիկուան ցուրտ բալերուն
 Մէջ օրիորդ մը դալկահար պոսերով.
 Չունի արցունք ալ շըլմորած աչքերուն
 Մէջ ալ մահուան ահեղ և մեծ որոշումն:

Անդին զըւարթ բարեկամաց մէջ գիւրին
 Յաղթանակներ և տարփանքներ սին կ'որսան
 Մոռացկոտ սիրտ մը ցուրտ. անդին կը հընչեն
 Գովեստներով անոր խուցեր բազմամբոխ:

Անդունդներէն՝ յանկարծ՝ կ'ելլէ դեւ մը դուրս

Եւ գիշերուան մէջէն կ'անցնի՝ բարձրագոյն.

— Յոռսանասի մը սիւս լսոյի՛ր դու իցի՛շ

Այճ զո՛ւր ախող օրիորդիկը մեռած: —

Օ Ր Ի Ո Ր Գ Ի Կ

Ապրիլ էր երբ ըզքեզ ճանչցայ

Այն մատնի՛շ ամառուան մէջ,

Որ նորածիլ սիրոյ արբշխո գննովութեամբ

Ամէն բան քընքուշ գոյնով կը նրկարէ ...

Ապրիլ էր երբ ըզքեզ ճանչցայ:

Ու քեզ տեսայ ցանկէն անդին:

Կը դառնայիր փոշեթաթախ

Որսէն. մինակ էիր, էիր լուռ մըտախոհ ...

Երկչոտ բարեւ մ' ինձ դարձուցիր ...

Ըզքեզ տեսայ ցանկէն անդին:

Որսէն կը դառնայիր՝ գլխարկիդ վրայ՝
 Լայն, թըխորակ՝ գարգմանակ
 Մը թաւարծի՝ թաւիչ ճաքէդն,
 Հըռացանն ուսիդ ու ... Ինձ աղուոր երեւացիր
 Գլխարկին Լայն եղերքին տակ:

Կը դառնայի անտառակէն, ուր արջատակ
 Ի՛նչ գացեր էս քաղելու ...
 Իրար գրկած ճիւղերուն մէջ ճամբուս՝ քեզի
 Երեւայի պիտի վըհուկ մ՝ անտառային,
 Պըտակուած այն թարմ ու աղուոր արջատակով ...

Եւ էր, աղէկ կը յիշեմ, էր արեւամուտ ...
 Ու մարգերէն վեր կը բուրբեր
 Մանգաղուած ծոթրիններու շունչը առողջ,
 Անուշակ հոտն՝ որ կը յաղթէ ամէն հոտի ...
 Եւ էր, աղէկ կը յիշեմ, էր արեւամուտ ...

Բայց այն քաղցրիկ գարունն անցաւ:
 Միայն ձըմեռն ըզքեզ տեսայ
 Փոքրիկ սրահի մը մէջ, և, ո՛հ, էիւր դուն շատ
 Տարբեր՝ զգեստին մէջ իրիկուան,
 Լայն շապկեզրով ու թոյրաթուխ քու փողկապով ...

Մըտածեցի էս այն օրերն անփայլծ, անհոգ
 Եւ այն պարերը գեղջկական,
 Այն երազներն ... այն ըլճանքներն ու այն յոյսերը
 Սերահար գեռափըլթիթ զոյգ սրտերու,
 Ու մտածեցի էս այն օրերն անփայլծ, անհոգ ...

Ո՛վ զով ապրիլ, ո՛վ առողջ հոտ ծոթրիններու ...
 Ամբոխին մէջ ռամիկ կատակ մը լըսեցի
 Քենէ, տեսայ, անարգ միմոս, որ շարժուճէւրդ
 Դադրական նախ քու ծիծաղըդ կը շարժէր ...
 Ո՛վ զով ապրիլ, ո՛վ առողջ հոտ ծոթրիններու:

Հոր խեղկատակ խօսքեր մըտքիդ մէջ դարբնելով
 Չըզարձուցիր դուն ինձի ուշ ...
 Ես զովացի՝ իբրը մեռել մը տեսնէի
 Սիրուն մեռել մը՝ բայց սիրուած անօգուտ տեղ
 Այն անտարբեր ու ծիծաղուն ամբոխին մէջ:

Սեւ քօղ մըն էր ինկաւ սըրտիս վըրայ
 Սարսափն յանկարծակի:
 Եւ ով որ ինձ ըզքեզ հարցուց այն վայրկենին
 Յանդըզնեցայ պատասխանել թէ — Չեմ ճանկնար:
 Սեւ քօղ մըն էր ինկաւ սըրտիս վըրայ:

ՎԵՐՋԱՊԷՍ

Ուրեմըն վա՛ղն... անտառն անուշ արեւով
 Կը հըրճուի...: Շա՛տ բաներ ունիմ ըսելիք,
 Շա՛տ բաներ: Քեզ պիտի տանիմ բարձրաբերձ
 Ծառերուն տակ, հետքս, միևնալ ձեռս: Եկու՛ր:
 Գուցէ թէ... — ո՞վ գիտէ — մէկէն պիտի ես
 Զըկարենամ խօսիլ...: Գուցէ վերջապէս
 Հետըզ մինակ, պիտի փընտռեմ խօսք մ'ի զուր...:
 Շա՛տ լաւ. մըտիկ պիտի ընենք այն ատեն:

Պիտ' ունենդրենք մենք խարչափուն ճիւղերուն
 Սուր սօսաւիւնն՝ ըզգըլխանքին սոսկումով...
 Ու մի ակնարկ, ոչ մի զըզուանք սիրային,
 Տըժգոյն դէմքով դալկահար զերդ հոգեվարք:

Հըպարտութիւնն ինչ որ սըրտին թելադրէր
 Էր սպասումի օրերուն մէջը երկայն,
 Մոռացումի օրերուն մէջը երկայն,
 Ատելութեան ժամերուն մէջը (այո՛ւ՝
 Ատելութեան), այսօր մոռցեր եմ ըսլոր:
 Եւ յոյսերով խաբեպատիր ե ցաւով,
 Անհուն գանձին համար որ ինձ արժեցիր
 Եթէ քեզ օր մը գորովով սիրեցիր,
 Քեզ կը պաշտեմ արդ տըռփանքով մը վայրագ:
 Դու միայն իմ ուրախութիւնս ու տանջանքս,
 Որ աչքերուդ մէջ խանդակաթ ու տըրտում՝
 Այնքան ունիս իշխանութիւն թովելու,
 Դու որ կը զգամ ճ'ապրիս ամէն պերճութեան
 Մէջ, դու՛ միայն, դու միայն այն իմ երբեք
 Զընըաճուած ոգիս կըրցար ընդունել:

Ահա ժամուն տենդը ջերմ
 Նոր վարկերով կը ցընցե
 Աւաւսունքն ու հովին մէջ
 Կ'անցնի պատգամն...: Ո՛վ սէր իմ,
 Միակ իմ սէր, լըսեցի՛ր
 Ողջոյնը դուն երկընթին:

Ո Ղ Ջ Ո Յ Ն

Արդ վերջապէս կը լըռեն
 Իրերն ամէն. կը լըռէ
 Երկիր...: Դըշտոյ, գերուհի
 Ինչ կ'ուզես զիս համարէ,
 Այս է վայրկեանը, ասոր
 Աշխարհ ամէն կը սպասէր:

Հարիւր դար է կը սպասէր,
 Ու կը հարցնէր ամէն ոք.
 Ինչ կը սպասէ, և ինչո՞ւ
 Այս հիացումը յամառ,
 Այդքան վառուիլն ասողերով,
 Զերդ ջահերով տօնական:

Ո՛վ, ՔԱՂՅՐ ԳԻՇ ԵՐ...

Ո՛վ քաղցր գիշեր, ո՛վ գիշեր վաճիտ,

Նըմանդ ուրիշի մ'աշնքան հեռաւոր...

Ո՛վ դուք նայուածքներ երկայն, և ո՛վ դուք

կըցկըտուր խօսքեր, սըրտին մէջ զըսպուած

Ո՛վ ուրախութիւն...

Կը կըրկներ ինձի. — Մի՛շտ, Մի՛շտ — ու հոգին

Կ'ըմպէր այն խոստումն,

Այն թոյնը կ'ըմպէր,

Կեանքին ու սիրոյն օրհնենք կարդալով...

Արդ ան՝ երկընքի ջինջ պարզութեան տակ,

Ուրիշ սըրտի մը որ սիրահարուած

Տեղի կու տայ, ան՝ կը համարձակի

Սուտ խօսքը կըրկնել...

Եւ ուրիշ սիրտ մը կը հաւտայ անոր:

ՎԵՐԱԴԱՐՁ

Երբ վերադարձաւ սենեակն ամայի,

Հարցուցին ստուերներն ամայի բոյնին.

— Կը սըտէր ուրեմն յոյսը քաղցրիկ.

Լըմընցաւ ուրեմն երազն ալ յետին... —

Նէ նըստաւ մընաց անշարժ, հեռաւոր

Պատկերներու մէջ աչքերը մըխուած.

Յետոյ վերջապէս՝ ծածկելով փոքրիկ

Ձեռքերուն մէջ դէմքն ըսկըսաւ հեծել:

ԵՐԿՈՒ ՆՈՅԵՄԲԵՐ

Ո՛հ, երազել կարենայի եթէ դեռ...

կարենայի ըսել ինձի տակաւին.

— Ան կը սիրէ զիս, ան միշտ զիս կը մտածէ.

Ան կը նայի այս ջինջ օրերը և զիս

կը մըտածէ, կը նայի

Պարզ գիշերներն այս, ու 'նդ առաջ կու գայ ինձ

Սերատարփիկ իր մտածումն...

Այս լուսացայտ կեանքն՝ անոր

Գեղեցիկ չի՛ թըւիր թէ ոչ լոկ ինձմով,

Եւ լոկ ինձի հետ. բոլոր ինչ կայ ուրիշ՝

Յիմարութիւն, յիմարութիւն, ապշութիւն,

Եւ բառ մը զինքը չի վառեր, չի սփռփեր

Եթէ չըզայ իմ բերնէս...

Ջրմենն երկինքը ծածկելու երբոր գայ

Գորշ թեղանով մ'ամպերու,

Ու երկրի վրայ տեղան երկայն անձրեւներն

Ու թաղծութիւն, շուրջն անձիս

Զոր կը սիրէ ան պիտ' ըլլայ արեգակ,

Տաքուկ ալիք մ'արեւու,

Հրատուչոր շունչը սրբաւկաթ իղձերուն,

Փայլակնացայտ բոցն իր քընքուշ խօսքերուն

Շուրջն իմ անձիս՝ զոր կը սիրէ անիկա...

.

Ահաւասիկ հոյեմբեր.

Գերեզմանոցք կը բացուին...

Ո՛հ, եթէ դեռ կարենայի՛ երազել:

Կու գայ ձրմենն՝ արեւն ըզմեզ կը թողու...

Երազել ո՛հ կարենայի՛ եթէ դեռ:

Կու գայ ձրմենն՝ արեւն ըզմեզ կը թողու...

Դանդաղ անձրեւը կ'իջնէ,

Գերեզմանոցք կը բացուին.

Կը զօղանջէ զանգակ մ'անպերջ ու անծայր...

ԶՄՌՍԱՆԻ ԿՈԼԻԲՐԻԻ ՄԸ

Ո՛վ դու փոքրիկ մեռել, քեզ
Աշխտաբեր եղաւ շատ՝
Խսկտաճամուկ ըզգեստիկը
Զըմրուխտի, յակինթի
Ուրախ զըւարթ էիր շատ,
Շատ երջանիկ էիր դուն,
Ու բախտն եթէ աշխարհի
Բերկրանք կու տայ՝ կարճ կու տայ:

Մութ անդունդին վերեւէն
Դէպ ի լեռները լուսեղ
Կը ճախրէիր ապահով.
Կը կարծէիր քուկըդ դուն
Կապուտակ ծովն ու երկինք.
Կը կարծէիր դուն անանց՝
Բերկրանքն ու խինդն այն անուն,
Ու դուն չէիր գիտեր որ
Մի միայն սուգն է անանց:

Ըսէ ինձ փոքր ըսպանուած,
Այն երջանիկ ատենին՝
Որ Աստուծմէ տըրուած էր
Քեզ՝ լայն երկինքն յուզելու
Թեւեկներովդ քու ժիր,
Ի՞նչ տեսար, ո՛հ, ըսէ ինձ,
Լեռնէն անդին ու անդին,
Ծովէն անդին ու անդին

Թեւերդ դեռ, հէք սիրուն,
Բաց կը բըռնես. դէպ անդշ
Կը թըռչէիր դու սիւքերն
Ազնւական երազի
Մ՝ ետեւէն, մարդն, հըզօրն երբ

Թըռիչքըդ սուր կը կըտրէր

Քեզ մահուչափ խոցելով

Ո՛հ, մարդը ո՛րքան վատ է:

Իմ եղկելի հէք թըռչնակ,

Ժամանակ մ' ինձ ալ, գիտես,

Եթերն աղատ թըռչարան

Էր, ունէի ես թեւեր,

— Թեւեր յանդուզն ու կարշնեղ —

Երիտասարդ երազներս,

Բաբախումներըս հրաւոց,

Ամահական և յոյսերս:

Էս ալ թռիչքով հոլաթեւ

Սերատարփիկ երազի

Մ', արշալուսի մ' ետեւէն՝

Որ կը ժըպտէր ինձ հեռուանց,

Զարնըւեցայ, և սըլաքն

Ինձ կը նետէր թըշնամի

Մը քուկինէդ շատ հըզօր,

Այն որ իշխան է երկրի:

Մեռար արեւն աչքիդ մէջ,

Անտառային բոյրերուն

Զեղումին մէջ, ու չեղաւ

Ժամանակ իսկ բաղձալու

Այն կորսըած հըրճուանքներն

Ինձ՝ դըժընդակ տաղնապիւն

Համար՝ որ զիս կը լափէ

Կը մընայ կեանք մը ամբողջ

Կու գայ գարունն ու սըրտին
 Թափն ու աւինը կորովի կը դառնայ:
 Կը զգացուի տենդ մ'որ մըտերիմ Լուսնի տակ
 Կը խուժէ դուրս մարդերէն
 Ձեռք ձեռքի տուած, .և աչքերնին դարձուցած
 Յաւէժական դէպ ի կամարն երկնից թուխ,
 Մինչ երեսնիս կը զարնէ օդն Ապրիլի:

Զովալ սիրոյ սարսուռով...

Մընալ լուռ մունջ, այսպէս, առանց նայելու
 Թ' ուղին որքան երկայն է
 Աստուածային այն երազին մէջ՝ մինչդեռ
 Համարձակ սիւքը նըշին հետ ծաղկած
 Կը համբուրուի՝ համբոյրներով քաղցրաբոյր,
 Գըգուանքներով ջերաջերմ,
 Առանց շուքի կասկածանքի, ամօթոյ...

Ա. Պ Ր Ի Լ

Եթէ մօտիկդ ըլլայի

Ու քեզ ըսել կարենայի ինչ որ ես

Կը զգամ, ո՛վ բուն հառաչանքս.

Ըսել թէ ա՛լ մի միայն քեզ կը մտածեմ,

Թէ ամէն տեղ ա՛լ միայն քեզ կը տեսնեմ.

Ըսել քեզի բարախումներն ու վիշտեր...

Դուն ալ կարծեմ, ո՛վ իմ տանջանքը, պիտի

Ձեռ սիրէիր խանդակաթ:

?

Երբ առաջին անգամ տեսայ ես ըզբեզ,
Հոգիս հարցուց ինքն իրեն. —
Ձիւս չըդիւթեց կախարդանքն այն ակնարկին.
Եւ ինչպէս, ե՞րբ, և ո՞ւր տեղ:

Երբ խօսեցար, մըտքիս մէջ
Հընչեց աղօտ արձագանքն
Ուրիշ ձայնի մը և ուրիշ մի խօսքի
Ձեմ յիշեր ո՞ւր տեղ լըսուած...

Տարօրինակ յիշատակին չէ և ո՛չ
Մէկ ձեւն յըստակ և որոշ...
Կը մըտածեմ, կը մըտածեմ ես ի զուր. —
Որո՞ւ էր այն ձայնը և խօսքը ինչ էր...

ՍԱԼՈՆԻ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կը ծիծաղէր ան... աչքերուն մէջն հոգին,
Ձեռքերը՝ մէկը միւսին մէջ սեղմըւած
Եւ ծունկերուն վրան դամուած հաստատուն,
Նէ կը խօսէր՝ դաշըն ձայնով՝ հապճեպով.

Փոյթ չընելով աչքն ու անմիտ մեկնութիւնն
Այլոց, իղձի մը մէջ բոլոր ամփոփուած,
Դուրս փոխուած զինք շըրջապատող ամբոխէն
Իբրեւ երկինք մը անխճուած արըշուծեամբ:

Կը ժըպտէր ան... Եւ կենը սէգ, կաթոգին
Որ էր այնքան տարի՝ իբր որդ մը թաքուն՝
Պահած սըրտին մէջ սէրն՝ ու էր իսկ տեսած

Իր ոտքերուն առջեւ ամբողջը մերժեալ,
Անգուլ կ'ըսէր, կը մըռնէր, կ'աղաչէր
Մ'որմոքելով ցաւէն... և ան կը ժըպտէր:...

ՇՈԳԵԿԱՌՔԻՆ ՄԷՋ

Գիշերուան մէջ կ'երթայ հեւքոտն ուրուական
Բայրին մէջէն այգիներու ճաղկաւէտ,
Գիշերուան մէջ կ'երթայ և իբրը գերի
Կը քաշքըշէ մարմինս յաղթողն ետեւէն:

Միայն մարմինս... անձը տըկար և տարտամ.
Բայց հըզօրէն որ կայծակներ կը պոռթկայ՝
Մէկ հարուածով թեւին փութով կը պըրծի
Ան՝ զոր հանգույց երկրաւոր չի՝ բանտարկեր,

Ու թեւաւոր դէպ ի եղբայրը կ'երթայ
Որ ընդ առաջ կու գայ իրեն խանդակաթ.
Ազատօրէն կ'ընտրէ ազատ ուղիներ
Տիրապետող ծովուն, լեռանց վերայէն:

Այո՛, ուրուն որ կը սուրհայ խռովայոյ՛
Տանի՛ հեռուն սարսուռն արբշիւ ըղգացմանց.
Վըրդոյն ու ծուփ և դժժնդակ տենդին գոռ,
Ու վայրենի նեարդերուս թափն ուժընդակ.

Ու գայ քեզի՛ ծաղկալըսակ, փողփողուն
Խօսելու քեզ առանց խօսքի սիրոյ վրայ
Բոլոր հոգիս, հոգիս միայն, ու փընտռէ
Քուկինդ՝ անոր փարի, ու վեր սըլանայ:

Ա Ս Տ Ղ Ե Ր Ո Ւ Ն Տ Ա Կ

Կը քննանան դաշտերը, ձայն չի լըսուիր՝
Քայլ մը միայն, որ թէ ո՛ւր
Կ'երթայ լաւ չեմ որոշեր,
Քայլ մը թեթեւ, դաշնակաւոր ու երազ,
Գիշերային լըռութեան մէջ կը լըսեմ:

Կ'երթայ, կ'երթայ գիշերային ուղեւորն,
Ու թէեւ կանգ չ'առնէր բնաւ,
Ու թէեւ միշտ նոյն արագ
Ու զուգաչափ կերպով ուղին կը կըտրէ,
Գիշերուան մէջ հեռանալն ես չեմ լըսեր:

Կ'երթայ, կ'երթայ, կ'երթայ, իբրեւ թէ քովէս
Անցնէր միշտ, միշտ, ու փախէր
Միշտ հալածէ մը. կ'երթայ,
Կ'երթայ ցընորքն ըստուերներու մէջ զանխոււ
Որ կը քալէ թընդիւններովը սըրտիս

Կը զգամ կը զգամ որ անցնելու ատեն ան
Կ'ըմպէ կաթիլ մը կեանքէս:

Խոհանքներէս կը գողնայ

Երազ մը, կայծ մը աչքերէս. կ'աղաւտէ
Փոշիներով գեղազանգուր սեւ մազերս...

Կը զգամ կը զգամ որ հեռուոր սըրտերու

Կը տանի ան մոռացութիւնն իղձերո՛ւն

Զոր բախտն ըրաւ վեր ի վար,

Մոռացութիւնն առանց վաղուի քաղցր աւուրց,

Իւ իմ անձիս՝ զոր կը պընդեմ յիշել ես:

« Պ Ա Յ Ծ Ա Ռ Ա Ս Տ Ղ Ե Ր »

Պայծառ աստղեր,

Դուք կը ժըպտիք

Ու չէք գիտեր

Այս իմ վիշտերըս գաղտնի

Այս արցունքներս իմ աղի ...

Ծովուն մէջ ձեր կորընթարդ

Խաղաղութեան՝

Արդեօք զանխուլ բագիններ կան

Որո՞նց վըրայ կը շողշողաք

Դուք միշտ զըւարթ

Միշտ անգիտակ

Մոմերն ինչպէս խորանին վրան

Ու ժաման քաղցր ըստուեներուն մէջ պիտի
 Օրիսրդի աչքերուն պէս գեղեցիկ
 Դառնան ասոնք, հոգիս անոնց մէջէն (ո՛հ,
 Ո՛հ, քողարկուած յոգնած բիբերս՝ որոնք շատ
 Ու շատ լացին...) պիտի շանթէ գեռ փայլակ,
 Ու գեռ պիտի յիշենք մենք,
 Թովշանքին մէջն ասլրիլի,
 Ըղձայլումները անցեալ,
 Ու հաւատքի, աղօթքի, պէտք մը պիտի
 Գրաւէ հոգին քաղցրութեամբ...

“ ԿՆԲԱԶԷ ԾԵՐ ՀՈԳԻՆ ”

(Անժամօրուհւոյ մը օրագրին)

Կերպիկ ծեր հոգին... Եկուր, ո՛հ, երթանք
 Լուսնին ու ստուեր փնտռենք՝ ինչպէս այն ատեն,
 Չեռք ձեռքի տուած, հանգարտ իրկուն մ'ապրիլի,
 Առանց բնաւ խօսելու:
 Դաւիթ հար գէճքըս պիտի
 Բսպանուհւոյ պէս ծածկեմ
 Խըլատեռի մը մէջ սեւ,
 Ու խորշումներն իմ թարչամած երեսիս
 Պիտի շտեմենս, և ոչ ալ իմ գորշ մաղերս:

Գարնանային գեղերուն մէջ երթալ, ո՛հ,
 Խունկին, բոյրին մէջէ նախկին վարդերուն,
 Եւ խաղաղիկ՝ ճղրիգներու՝ երգերուն:
 Երթալ այսպէս լըռիկ, ձեռքի սեղմումով
 Իրերը մինչ կը նիւնեն
 Եւ հեռաւոր սիրոյն ալիքը հըզօր՝
 Իրերէ աղբիւր մը որ յանկարծ ջինջ ու զով
 Դուրս կը ցայտէ ապառաժէ մը հրակէզ,
 Ժայթքել երաշտ մեր սըրտէն:

Չէս կարծեր դուն որ պիտի՝ առնէ յարութիւն
 Սէրը թաղուած... Ո՛հ, ըզգայի ժամ մը գէթ
 Արբեցութեան, վայրկեան մը գէթ մոռնայի
 Հոգւոյն կըրած տառապանքներն ու տանջանք:

Ո՛հ, ըզգայի դեռ սըրտիս մէջ թափն, եռանդն
Հազար կեանքի՝ որոնք Աստուածը կ'օրհնեն,
Աստուած՝ որ տուաւ մարդոց հասակը ծաղիկ,
Եւ մարդերու հայրենիքին տուաւ Ապրիլ...

Հովը կու գայ ու կը բերէ ինձ բարակ
Հոտ մ'անտառի. գիշեր կ'ըլլայ, ու հանգարտ
Պաշտերուն վրայ կը տարածուին ըստուերներ:
Խազ մը վըճիտ կը բարձրանայ, կը կրկնուի,
Ու կը փոխուի գեղգեղանքի յանկարծոյն,
Ուրախաւէտ մոլեգնութեամբ մ'անձանսթ
Մեզ՝ որ թըրծուած ենք սըտութեամբ ու տիղմով...
Մըտիկ կ'ընեն գիշերն ու այն նըւազէն
Կ'ըմպէ զմայլումը... Ներ հոգիս կ'երազէ:

Օ Ր Ա Գ Ի Ր

Ա

Ահաւասիկ եմ միայնակ վերջապէս...
Լըրացաւ օր մըն ալ անհա. դարձեալ ես
Քաշքըշեցի ուրուս ժամեր ու ժամեր
Մարդոց մէջէն. ծիծաղեցայ, խօսեցայ.
Ուրիշներուն փայփայեցի մանուկներն
Հանգարտ անձի մը դանդաղիկ շարժումով.
Պտղյաներ ըրի սղիկներուն ես մէջէն
Զօր կը սիրէր ան, այլոց հետ, ու տեսայ

իրիկուան քողը որ կ'իջնէր հեռաւոր
 Լեռներուն վրայ, այն լեռներուն՝ զորքս ան՝
 Ուրախութեամբ փայլուն ու վառ աչքերով
 Նըկատեց, ձեռքը ձեռքիս մէջ խառնըած...
 Օրին վըրայ գուշակութիւն ալ ըրի,
 Հունձքերուն վրայ, այգեկութիւն մօտաւոր,
 Զըւարթ հոգւոյ մը գուարթ շեշտով... Վերջապէս
 Ահաւասիկ մենիկ փնջիկ... Աւասիկ
 Օր մ'ալ... Մինչեւ երբ, ո՛վ Տէր:

Բ

Հին դարակի մը մէջ գըտայ ես այսօր
 Զեռագիր երգ մը հինօրեայ. գըրուադեր
 Էին որդերը նորանշան զարդերով
 Կարծր ու գեղին թերթը, քըչիկ մը մաշած
 Քըչիկ մըն ալ լուսանցքներէն ոլորուած:
 Գրակալին վրայ գըրի, կարդալ ուզեցի:
 Տեղ տեղ խաղերն անյայտ էին, աւրըւած,
 Էւ ես առջին ընթերցողին վայրահակ
 Մեծ նեղութեամբ կը հանէի: Բայց նախկին
 Իսկ խաղերէն՝ տագնապներու բուռն ալիք
 Մ'ինձ ընդ առաջ կարծես խուժել ըսկըսաւ...
 Զգացի ուժգին եւս յուշքերու սեղմումն ես,

Կ'ըսէր պարերգը հին ինձի երկու խօսք,
 Միայն երկու խօսք. — Ա՛լ բընա՛ւ, ա՛լ բընա՛ւ: —
 Խաղերը այն երկու բառերը միայն
 Կ'ըսէին... թերթը գոցեցի, աչքերն ալ
 Զէին տեսներ...

Հեռաւոր օր մ', ո՛վ գիտէ

Մէկը բացաւ այս գեղընցած թուղթն անշուշտ
 Գրակալին վրայ փեարահարին՝ նըկարուն
 Շուրջը բոլոր հովուհիւններ պոսակազարդ,
 Ծաղկազըւաբճ մարգերու վրայ՝ վարդագոյն
 Զգեստներով, ա՛փը կոբալտի լըճերու...
 Այն օրն արեւը երկրի վրայ կը ժլպտէր
 Գուցէ, գուցէ օրիորդ մ'էր՝ աչքն ու միտք
 Լուսաճաճանչ՝ նըստած դիմացը դափին...
 Խաղերն անշուշտ ուրիշ խօսքեր ալ ըսին
 Անոր, անշուշտ իր վառլըռուն հասակին
 Երգեցին քաղցըր փաղաքշանք մ', երգ մը, լո՛կ
 Խոստումն անշա՛փ ե նենգաւոր. — Ա՛ւ վաղի՛ւ:

Գ

« Վաղիւ » — ... Վաղն ինչ պիտի ըլլայ. ինչ հըրաշք

Պիտի կըրնայ յարուցանել շիթ մը յոյս.

Պիտի կըրնայ ճեղքուիլ երկիրն ու բանալ

Գամուած դագաղ մ', ու վերըստին վառվըռին

Երկու մարած աչքեր, բերան մը կընքուած

Բացուի դարձեալ ու խօսի... ո՞ր կարծըր բնաւ.

Պիտի կըրնան՝ ինչպէս երբեմըն՝ ձեռքեր

Սեղմել դարձեալ իմիններս... այս ահա ես

Պիտի մտածեմ վաղն, ինչպէս այսօր, երէկ

Եւ միշտ... Այսպէս պիտի անցնին միշտ օրերն

Ու ամիսներն ու տարիներն, ու սլիտի

Ստիպում անգործը գէմքով միտ գընել ես

Կեանքին պարտուց, սովորութեանց, բարքերուն.

Ժըպտիլ անոյշ զըրոյցներուն, մըտածել

Զգեստներս, խօսիլ... ժամերն ինծի համար են

Այսուհետեւ նըման, գիշերը միայն

Է աւելի գուցէ դժնդակ ու տանջող:

Կը մըտածեմ մանկութեան խոր, հանգուցիչ

Անոյշ քուններն, ու այն թողլիք քուններուն

Մոռացումներն երկարաձիգ...

Դ

Կ'անձրեւէ

Հոս վարը, խեղճ մեռեալ, ցուրտ է, խաւար է

Անշուշտ, բայց հոս ցըրտագոյն է, աղջամուղջ,

Հոս երկրի վրայ՝ ուր տերեւներն են դեղին

Բոլոր՝ կ'երթան հովերուն հետ, ու կ'իջնան,

Կը թօթափին, կը համակուի երկինք թուի

Յուրտ հանդերձով: Հոս վերը կան սառույցներ,

Անապատին մէջ այս անձայր, ուր մինակ՝

Աննըպատակ այլ եւս՝ հոգի մը կ'երթայ

Ուր միւր գէպ ի խաւար մը անհուն,

Մըրըրեկէն՝ որ չի դադրել՝ կոշկոճուած,

Վըշտերու այս ձըմեռուան մէջ...

Ե

Աւասիկ

Հոս են բոլոր իր նամակներն. հոս կ'ապրի

Իր ջըղուտ ձեռքն ու կը գըրէ հապըշտապ

Հոս վերն անունըս, կը գոցէ, կը կընքէ...

Երէկ չէր... Ե՛ն բոլոր ճերմակ ծրարին մէջ...

Չանոնք ես ի՞նչ հեղուկ բացի հեռաւոր
Այն օրերում, և ինչպիսիք ցընծութեամբ:
Ահա, ասոր կողմերէն մին պատըռանց
Թըղթահաւո փայտը անհամբեր... Անոր ես
Երեք երկայն օր սպասեցի ամէն ժամ,
Եւ, գիշերն ալ, կ'երազէի զանիկա.

Կամ կը հասնէր և էր այլո՞ց ուղղութեամբ,
Կամ կ'երկընար ձեռքը զանի բըռնելու:

Իւ կը տեսնէր որ զերդ շոգի կը ցընդէր...
Հասաւ ան հուսկ ուրեմն... Հետքս քանի
Մը բարեկամք կը խօսէին խընդագին.

Կը յիշեմ, զայն հանդարտ դէմքով մը առի,
Վար դրի, ուսերըս դարձուցի դէպ ի լոյսն,
Ու աւելի զիս ուշադիր կեղծեցի

Այն խօսքերուն՝ զոր միտքն ալ չէր հասկընար:
Ներսէս թընդիւն մ'որ բոլոր զիս կը ցընցէր.
Չըտեսա՞ւ մէկը շըրթներուս դողդոջելն:

Անշուշտ զանոնք ըստիպեցի ես խաղաղ
Նուրբ ժըպիտի մը... Յետոյ, ո՛հ, վերջապէս
Մի՛նակ, խլեցի թուղթն...

Ամէն ինչ լըմընցած

Է ալ, ամէն ինչ ընդունայն. ու գրեթէ
Կը վարանիմ թերթն հանելու արդ անկէ...

Ահա առջեւս, բայց աչքերը միայն
Բառ մը կըրնան կարդալ. իսկոյն կը քողէ
Ամպ մը աչքերս... Է բառը քաղցր ու անգութ

Իբր յիշատակը զըզուանքի մը զոր բնաւ
Երբեք երկու մեռած ձեռքեր չըկըրնան
Պիտի նորէն ընծայել մեզ. — Սիրուէի. —

Ձ

Ու պիտի գայ նորէն Գարունը...: Զբարթ
Իրեկուններն Ապրիլի դեռ պիտի գան.
Պիտի դառնայ օդն հոսերով տոգորուն,
Եւ խընդութեան աղաղակով մը բարձրեն
Պիտի անցնին ծիծեռնակները...

Է

Կարդանք:

Ու մեր բոլոր մըտածութիւնները պըշտոր
Խորասուզուին ինչպէս թէ խորքն անդունդի
Մ'ուրիշինէն: Բարձրեալ հոգի մը առնէ
Մերինն ու իբր ասիւն մէջ զայն ըստիպէ
Միտ գընելու իր ձայնին: Գիւրք՝ որուն
Չեն կըտատուած լուսանցքն ու ծալք՝ կը կարդայ
Հրաւեր... Արդեօք մէջն ունի՞ խօսք մ'ըստիպիւ...
Օ՜ն գիպուածով բանանք: Ահա. — « Այն օր մեր
Նախորդներուն համար եղաւ պարզամիտ »

Հանապազորդ խնդրանք, փոյթ
 Գաղափարին, ճշմարտութեան ու փառքին,
 Անգուստ հոսանքը մեր դարուն ըրաւ զայն
 Վըկայագրեալ շահավաճառ մը հիմա,
 Շահավաճառ մ'անմիտ, յիմար խօսքերու »: —

Ստոյգ և տըխուր... Բայց ի՞նչ փոյթ
 Ինձի, ի՞նչ փոյթ և արուեստին՝ խօսքերուն
 Ճշմարտութիւնը: Ահաւոր և միակ
 Ճշմարտութիւն՝ յիշատակաց մըջտական
 Տանջանքն է այս... Պիտի կըրնամ ես մոռնալ
 Վայրկեան մը գէթ. պիտի կըրնամ ես երբեք
 Ճերմակ ամպերն՝ իբրեւ թեւեր ըսպիտակ,
 Էւ արեւակն ու ճաղիկներ, մարգն ու ծով,
 Ինչպէս երբեմին՝ դեռ գիտել զուարթօրէն,
 Առանց ներսէն լըսելու դառն այս հարցումն.
 — « Ինչո՞ւ աշխարհն արդ կը ժրպտի: Բերկրաւետ
 Ինչո՞ւ է դեռ ամէն բան: Ի՞նչ կ'արժէ ալ... »:

ՄԻՋԱՆԿԵԱԼ

ԴԱՇՏԱՆԿԱՐՆԵՐ

Հ Ի Ն Դ Ա Ր Ա Ս Տ Ա Ն Ի Ն Մ Է Զ

Ո՛հ երվներփին տարածուն
Քընքուշ գոյներ մարդերու,
Երկնակապույտ բլուրներու
Կառարներով վարդապոյն.

Ո՛վ գողտրիկ սիւք երեկուան,
Աւերներ հեզ ու հանդարտ,
Իմ հասակիս մանկական
Հոգին ինձի տըէք արդ:

Այն միտքը կոյս ու ցընծուն

Տըւէք քանի մը ժամեր .

Այն սիրտն անմեղ անվեհեր ,

Բոլոր սիրով առլըցուն :

Մոռցիր հոգի իմ դու արդ՝

Դըժբախտութեանց փորձառու

Թէ մարդ ըստէս սուտ կ'երգնու ,

Կը մոռնայ շատ ըստէս մարդ :

Ըրէք որ տաք խօսքի մ'ես

Կարենամ , ո՛հ , տակաւին

Զօնել հոգւով սիրակէզ

Հաւատքս հաստատ , բընաւին...

Ո՛վ գողտրիկ սիւք իրիկուան ,

Ալեակներ հեզ ու հանդարտ ,

Իմ հասակիս մանկական

Հոգին ինձի տըւէք արդ :

ՎԵՆԵՏԿԵԱՆ ՏՊԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԹԱՓՕՐ ՄԸ Ի ԳԱՆՆԱՐԷՃԻՑ

Կ'անցնի թափօրն յամբ : Ընկերհաշտ պետութեան

Գուցէ նաւերն՝ որ յաղթողները ծափեն՝

Օր մ' ուրիշ կերպ չէին շարժեր շուրջաններ

Եւ ուրարներ՝ ի լոյս հանդրին այգերու :

Կամուրջին վրայ է թափօրն : Այսօր սակաքն

Օրը կ'մեռնի քնեած ալեաց մէջ լօռուտ ,

Բայց խաղաղիկ մոռացօնք մ' արդ կը զբաւէ

Սարսափն եղող ազգն հեռաւոր Ասիոյ :

Յաշ/տ . զրոյց

Բարձր ամենուն վրայ լուսոյ մէջ կը սըփռէ
 Հովին՝ երկնից ներողութիւնն երջանիկ
 Հօտին վրայ մեծ աստուածային նըշանով:

Լըճակներուն մէջ մեծագոյն ճաճանչ մ'ալ
 Կը փայլակէ և օրհնութիւն կը կարդայ
 Գարբաշիոյի, ճիւղալիւնի արուեստին:

Ո Ւ Ր Ո Ւ Ա Գ Ի Ծ

Կարմիր լուսնակն ու կըլոր
 Կը բարձրանայ հեռաւոր
 Մարգերէն վեր, գոր գիշեր
 Մոխրի գոյնով է ներկեր:

Դաշտավայրին այն անհուն՝
 Գորշ հաւասար երկն ու գոյն,
 Պայծառ գիւղի մը ուրուն
 Լոկ կը կոտրէ պըսպըղուն:

Կը ժրպտի լի՛ լուսինն ան
 Պայծառութեան. կալին վրան
 Անշարժ կ'հաջէ մի սեւ շուն
 Լուսնի վրայ սեւեռուն:

Գ Ե Կ Տ Ե Մ Բ Ե Ր

Հոս հոն դաշտին մէջ դէպ երկինք կը ցըցուն
 Ուղղորդ ճիւղերը տունկերուն ուժասպառ:
 Կ'անձրեւէ. լայն ամայութեան վրայ տըխուր՝
 Կը ծանրանայ լըռութիւն:

Այսպէս երբեմն արցունքներ լուռ կ'անձրեւեն
 Աւեր, ամայ անհունութեան վրայ հոգւոյն,
 Մարդոց ձեռքերն այսպէս երկինք կը ցըցուն
 Աղերսաւոր ու անզօր:

Մ Ր Ր Ի Կ Կ Ա Ր Կ Ո Ւ Տ Ի

Տարափին տակ կարկուտին

Տըխուր գանչերը կ'աղօթեն զանգակին

Դարերու մեծ ձայնով. — Տէր

Անցնի պատճառն ահագին:

Դադրէ, ո՛վ Տէր, դարնելէ

Ան ո՞ր երկրի վերայ լո՛կ հաց կը խընդրէ.

Դադրէ խըստիւ քանդելէ

Ինչ բանի վրայ որ մարդ իր յոյսը դրեր է:

Է՛ շատ տարի որ կը կրեն,

Շատ տարի քեզ կը հայցեն, Տէր գերակայ,

Եւ ալ յոգնած կը հարցնեն

Թէ կ'ա՛ս Դու, վիշտն արդեօք փեղմէ է կու գայ,

Թէ ամայի անապատ

Մըն է երկինք՝ զոր իր վըշտի օրերուն՝

Մարդ բընակչօք կը լեցնէ

Գերեզմանի ունայն վըհէն սարքառն:

Տարափին տակ կարկուտին

Տըխուր գանչերը կ'աղօթեն զանգակին

Ձայնով մեծ՝ դարերու.

— Գթութին, գթութին, Տէր, մարդկային շուռան —
(բին: —

Ու ահա լուսինը վերջին

Եւքէն լեցուն սկաւառակն իր կը ցըցէ.

Ու ովկիանին ամպեղէն

Վրան՝ վարն ահա պարզը տակաւ ծայր կու տայ:

Հեզիկ՝ մարդոց կը ժըպտի

Ու կ'ողողէ դաշտերը լոյսը պայծառ.

Հեղիկ զերդ սաստ մայրենի՝
Հանգէս ժըպիրէ բամբասանքի մը վատթար:

Յաւիտենից ձայնը մեծ

Լայն շողիւնին մէջ հանդարտիկ կը լըռէ.

Տակաւ ամէն ձայն՝ ծովուն

Մէջ գիշերուան անդորրուծեան՝ կը նիրհէ:

Ի Ր Ի Կ Ո Ւ Ն

Մարդերուն մէջ վարն ըստուերները կ'երկըննան
կաղամախին. խորասուզուած խաղաղաւետ
իրիկուան մէջ դաշտագետինը կը ձըկտի
կը տարածուի մեղեսիկի դէսլ ի խոր ծովն:

Յետին մեռաւ գեղջուկին խազն երկարաձիգ:
Լըռեց արողոյտն օդին մէջ վերն, ու չի լըսուիր
Բայց թէ միայն հըծծիւն մը լոկ, շըջունջ մը լայն
Խոտերուն տակ, ճիւղերուն մէջ սաղարթախիտ,

Ինչպէս երբեմն տաճարին մէջ կը թըրթռան՝
Մինչ վանականք՝ երբ սաղմոսներն երգւեա՞ծ են՝
Դասը թողլով կը հեռանան յամրընթացիկ
Յետին աղօթքը ցած ձայնով մըրմնջելով...

Կը վերանայ օրհասական ճաղիկներու
Արտաշնչումը կըտրուած խոտերէն... Ինչ
Կը բարձրանան յուշքեր սըրտէն, բուրումը ձեր
Ով անցելոյն մեռած խամրած դուք ճաղիկներ:

Տ Ե Ս Ի Լ Ք

Գիտեմ պալատ մը հինաւորաց պատերով՝
Գերեզմանի երեւոյթովը տըխուր՝
Հիմէն տանիք կը պատէ զայն թուխ մամուռ
Բակը լեցուն բաղեղներով, եղիճով:

Խորշոմերես հանի մը ներսն՝ ինքնամիտի՝
Վառարանին առջեւ մարած, ամայի,
Տըղայական շեշտով մ'անդուլ կը պատմէ
Ձըրոյց մ'որուն ոչ ոք ականջ կը դնէ:

Բայց ամայի ճամբուն մէջէն, խորքէն մութ
Ուղիներուն անտառաց մերթ կը լըսուի
Հոջն որ կ'ողբայ կամ կը մռնչէ ուժգնակի
Իբրեւ գուժկան մահու, և մերթ կը հասնին
Փեղի յոգնած ճիւղին յետին թռչնիկին,
Ձոր նենգաւորն արծիւ սեղմած է կուրծքին
Դըժոխորկոր, և ամէն մէկ անձաւի
Կու գայ կ'երթայ դառն և երկայն արձագանգ
Մը որ օր մ'ալ գուցէ երկինք կը հասնի...

ՍԵԼԼԱՅԻ ՀՈՎԻՏԸ

Հովիտ մը կայ երջանիկ
Բարձր ու չըքնաղ կատարներով պըսակուած.
Իր երկընքէն աստղերը գաղտ փայլակներ
Կը շանթեն վար կանաչագեղ դաշտերուն,
Ու այգուն նախկին նըշոյլներուն՝ կը փըթթին
Ծաղկունք՝ որոնք երկնից ժըպիտը ունին:
Փափկիկ զըրախտ մ'է ուր Աստուած հաճեցաւ
Սըփռել շուքեր, ջուրեր ու զուարթ, թափառոտ
Թիթեռնիկներ, ու պիտի դուն ըսէիք
Թէ կը տիրէ խաղաղութիւնն հոն յաւերթ:...

Կովադիացը կը փախչի քարէ քար,
Մինչ կը հընէ կըռինչը վերն ագռաւին՝
Կատարը հին կործանական շինուածքին:

Հեռուն, ահա կու գայ գոմէշ մ'յամբարար
Մինակ՝ ու մեծ այն անապատը կ'ընէ
Աւելի մեծ՝ որուն վերեւն արեւն է:

ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ԳԱՇՏԱՆԿԱՐ

Ժըպիր՝ բոցեր դաշտագետնէն մացառուտ
Կ'անցնին, խոտերը կը խանձեն. ջըրմուղի
Մը հին հեռուն փլած աւերակը սեւ, մութ,
Նոսած ախտանի մը լայն ըստուերը կը թուի:

Միայն ճըպուռն եղանակովը իր սուր
Կը վըրդովէ միջօրէին թըմրութիւն.
Մըռունչ կամ երգ մարդու լըսել դուն ի դուր
Կ'ուզես ընութեան այն ձանձրոյթին մէջ անհուն:

— Ըլլալ տունկ, ըլլալ տերեւ, ըլլալ ցօղուն
(կը խորհէի) և տագնապին մէջ հրանուտ
Մեիթարանք մ'ունենալ այսպէս երկընքէն... —

Պատըշգամին վրայ երկընցած՝ թուփերուն
Նաղկին, խոտին կը նայէի սեւեռուն...
Եւ անձրեւը կը զարնէր իմ մազերուն:

Ա Ն Ջ Ր Ե Ի

Կ'անձրեւեր. պատուհանները դէպ է բաց՝
Հրակէզ յամառ տօթին այն խուն դադարին՝
Կ'եւլէին պարտէզէն թարմ՝ շունչն ու բոյրեր
Կենդանացած ծաղիկներուն, խոտերուն:

Կը դադրէր երանգներու աղմուկն ու շփոթ
Այն հայցըւած կաթիլներուն քօղին տակ.
Եւ ծարաւ բունծերն անյագ կը խըմէին
Հացիներու, դափնիներու բոլորտիքն:

Աւելի դեռ հաստատ, լուսեղ Մայիսի
 Խոստումը ձեզ կը բերեմ: Ո՛վ տըխրաստյալ
 Սըրտեր, լըբեալ, յաղթուած և կամ չըսիրուած,
 Ո՛վ դեղեւկոտ մարդկութիւն, օ՛ն, քեզ խրախոյս:

ԱՊՐԻԼԻ ԵՐԳԸ

Ձայն մը կ'երգէ. — Ո՛վ դուք մարդիկ ցաւագին,
 Կու գամ, կու գամ: Յոյսին բացէք սըրտերնիդ,
 Բացէք բացէք սենեակներուն փակ դռներն
 Եկող հասնող վարդերու ծանրը բեռին:

Կու գամ կու գամ: Ամէն ժայռեր, անապատ
 Կը ծաղկին. օ՛ն, վեր դըլուխնիդ կորակոր
 Ու ժըպտեցէք. ես հրաշագեղ հանդեսին
 Կու գամ. կու գամ երազներով բեռնաւոր:

Հ Ի Ի Ա Ն Դ Ի Ք Բ Ո Ջ Ս Հ Ա Մ Ա Ր

Ո՛վ գուհի ճիւղիկ գեղձիկ,
Աստեղազարդ, լայնասփիւռ
Ու գով մարդին բեր գուր բոյր
Քերթնէս, բոյրն Ապրիլի
Եւ տուններուն ծաղիկով լի,
Սըրտին մէջ քրոջն արթնցուր
Զըւարթ, ամբիճ պատկեր բիւր,
Ո՛վ գուհի ճիւղիկ գեղձիկ:

Վարը մարդին մէջ գետակի մը քովիկ
Փոքր ընտանիքն ահա նըստած սեղանի.
Կը փայլի շուրջն արիւն, Ապրիլ կը ժըպտի,

Կայ շուրջը մեղմ տաքութիւն
Մը, քընքուշ սիւք մը գողարիկ
Անմեղութեան և սիրոյ
Վրան այն զըւարթ սեղանին
Օգէն՝ որ զայն կը շարժէ
Վարդի պսակներ կ'անձրեւէ
Արեւայեղց գեղձին

ԱՇՆԱՆԱՅԻՆ ԱՆՁՐԵԻ

Այս առաւօտ անձրեւեց, և իմ սենեակըս կ'ելլէ
 Պատուհանէն բաց՝ այն հոտն աշնանային անտառաց՝
 Որ կ'արթնցնէ մոռցրած կերպարանքներ, երազներ.
 Վանքեր անձայն ու մըթին, կրօնաւորներ կընկղաւոր.
 Հին անտառներ, բնակարան առասպելեալ՝ ոսկեցուպ
 Մոգերու. խոր անձաւներ, և լըճեր սեւ, խաւարչուտ,
 Կանաչորակ յատակով երկայն և թաւ լօռերու,
 Գուցէ մազերն ապրստամբ Նայազներու՝ խորասոյզ
 Այն չըբերուն տակ...

Երբեմն երբեմն արփին կը զարնէ
 Հանդիպակաց որմն, ու գոյն ու նըշաններ կը փոխէ

Յընդընկերու այն շարժուն տիեզերքին... Անսովոր
 Ամէն տեսիլ ցընդեցաւ. ահա արեւ, ահա կեանք,
 Ըստուգութիւն, մանկութիւն: Ինչ հրապուրիչ ծիծաղներ,
 Հրաւերներ, այն իր ճերմակ ճաճանչին մէջ աշնային:
 Կարծես կ'ըսէ. — «Գո՛ւրս ելիր, օգը զով է, էն կանաչ
 Մարգերը դեռ, Գեմետրէ կը զարդարէ դաշտորայքն
 Ոսկի հունձով. այսօր զուարթ կը փայլիմ, չեմ բայց երդնուր
 Նոյնն ըլլալ վաղը. դիտէք, է լոկ ներկայն ապահով,
 Կը փախչի ժամն ու գըժնէ ճակատագիրն անողոք
 Կը շարահնէ ձեր խընդանքն. ուրեմն դուրս, օ՛ն մարգերն
 Ու բըլուրները գէպ ի: Յառա՛ջ, ահա դրան քով է
 Ձըմեռն ու ես նըշողեմ պիտի տերեւը եթէ
 Մեռնի ու ձիւնը փըռուի բունձերուն վրայ ամայի
 Կեանքին »:

Ահա կը մըտնէ փաղփուռն ալիք մը պայծառ
 Պատուհանէն բաց ու իմ կ'ողողէ խուցըս լուսով,
 Ու կը դիտէ ամէն կողմ՝ արձակուրդի մանկան պէս.
 Կը քըբրէ գիւրք ու տետրակ, կը ծաղրէ նուրբ ձեռագործն
 Արկըղներուն, ու կու տայ ամէն ոչինչ բաներու
 Ոսկի թերթիկ մը՝ ժըպտուն...:

Պիտ՝ ուզէի վազել ես
 Դէպ բարձրաբերձ բլուրներն, աստուածային գէպ ի օդն
 Ազատ ու զով, բայց... խոշոր հատոր մը սեւ կը նայի
 Ինձ սեղանին վըրայէն, կը զայրանայ, կը սաստէ,
 Կը մըրմոյայ: Ո՛րքան խորհուրդն է ապերախ զոր կու տայ
 Այն վարժապետն անողոք, անտանելի: Գեղեցիկ

Է երկինքն այսպէս... Այսպէս անուշ է օդն... Ո՛վ գիտէ
Գուցէ վերջին օրն է այս հանդէսին...

Ո՛վ ինձի ինչ,

Խաւարչո՛ւտ գիրք, կը պահես. ստուգութիւններ գուցէ դառն,
Ուրիշ ոչ ինչ...

Ո՛չ, քան այս անհոգ վայրկեանը՝ լաւ է
Երազն՝ ըլլայ իսկ կարճ, ցնորքը՝ զոր ճաճանչ մը ճերմակ
Եւ ոստ մը լի շիթերով կ'արթնցընէ սըրտին մէջ...
Վազենք մարգերն ու բլուրներ, դէպ ի բաց օդը վազե՛նք:

ՆՈՐ ԳԱՐՈՒՆ

Թելթել ամպեր մեծ պարզութեան մէջ կ'անցնին,
Մտածկոտ դանդաղ ամպեր՝ կարծես հեռաւոր
Գարուններու հին յուշերուն մէջ սուզուած...
Վարդերը վարն երկրի վըրայ կը փլթթին,
Սակայն կարծես վաստակաբեկ ու տըրտում՝
Մաղիկներու թագուհիներն՝ հեռաւոր
Կը մըտածեն եղանակի մը վըրայ...

Ճերմակ ծաղկները դորս Ադոն պատանին
 Ներկեց արեամբ, ու արեւով՝ ծիծաղկոտ
 Օրիորդներն յոյն քաղելով կ'երթային
 Կիպրոսէն վրայ դըրասանդներ տեղալու...
 Ո՛վ գեղանի կոյսեր, դըժնե պարկաներն՝
 Որպէս զի ձեզ դիտեն դըժնեմ՝ երկաթնին
 Կը կեցնէին՝ թելը պատրաստ խըզելու,

Եւ Աստղիկան արքայութեան մէջէն լայն՝
 Կը վազվզէր կ'երթար անճառ աղաղակ
 Մը երգերու, ժրպիտներու, և ձայներ
 Անակընկալ՝ անակընկալ իղձերու,
 Եւ կոհակներ ովկիանին այն սիրոյ,
 Եւ վարդերու թըփերուն մէջ պատանիք
 Կը փըտոռէին ձեզ, և արեւը կ'օրհնէր...

Կիւթերեանին կը ծխէին սուրբ բաղիններ,
 Ու կոյսերու, վարդերու այն ծովուն վրայ
 Հեթանոս մեծ աչքերն անշարժ կը յառէր
 Ճերմակ պատկերն Աստուածուհոյն ծաղկանց մէջ...
 Աւ չեն ծըխեր հիմա մաշած բաղիններն,
 Ու են փոշի դարձած ձեռքերն բապիտակ
 Որոնց այրել կու տային կեանքն ու հեշտանք...

Իրիկունները կը դառնան ջինջ ու եղկ,
 Ապրիլ ամիսը կը դառնայ, կը դառնան
 Վարդերն, ու մարդ երազելու կը դառնայ,
 Թեթեւ ամպեր սակայն կ'անցնին պարզութեան
 Մէջ, մըտածկոտ՝ դանդաղ ամպեր, որք կարծես
 Մըխըրճըւած, սուղուած են խորքն հեռաւոր
 Գարուններու յուշերուն մէջն հեռաւոր....

ՎԵՐՋԻՆ ԳԱՐՈՒՆ

Նորաբոյս խոտը կ'ըսէ,
 Կ'ըսեն թուփերն ըստեղներով առլըցուն.
 — Աս որ կու գայ դեղեկոտ
 Յոգնած քայլով, արձակելով հառաչներ,

Անշուշտ ճամբան կորսնցունց
 Ձեռք գիտեր դուն որ նորասքանչ հանդէսն հոս
 Կը պատրաստուի Ապրիլի,
 Ո՛վ դալկահար այտերով կին դու տըմոյն:

Ձըւարթ ամբոխ կ'ուզենք մենք,
 Օրիորդիկ ու մանկիկներ կ'ուզենք բիւր,
 Կ'ուզենք խարտեաշ մենք վարսեր,
 Ծիծաղ, ժըպիտ, նայուածքներ լի հուրբերով:

Այսօր, երգով, կաքաւով
 Մաղկափթիթ նըլիներու ներքեւէն
 Կ'անցնի Սերոյ զըւարթ պարն,
 Երազներով, յոյսերով լի չըքնաղ պարն:

Օ՛ն, տեղի տուր, չե՛ս լըսեր
 • Ձայներն արդէն որոնք կու գան մարգերէն.
 Երգերը չե՛ս լըսեր դուն,
 Որք տարվածու սըրտերն ի յայտ կը բերեն:

Ո՛հ, դալկահար դեմքդ, օ՛ն,
 Նրածկէ քողով, ու հեռացի՛ր, գնա՛ հեռուն.
 Ձուր են ողբերն ու կական
 Առուգութիւնն երբոր մեռած է չըքնաղ:

Եւ տըխրագեմ ուղեւորն
 Որ կը լըսէ ծաղրին մառնչն իր ետեւէն,

Զառ ի վայրէն կը շտապէ
Դէպ ի անդունդը խորափխտ բաց հովտին .

Չուր կը խնդրէ օգնութիւն
Խոտէն, ծաղկէն, արեգակէն, հովերէն
Մոլորանքին մէջ իր խոր
Վաստակաբեկ այն վերաւոր խոց հոգին:

Աւերներն առջեւը յառած
Կ'երթայ հոն ուր ձայնն անդունդին մոռացում
Կը խոստանայ և վախճան
Չըւառութեան. կ'երթայ նէ բարձր ճակտով

Յաղթած ամէն վատ երկիւղ —
Երազկափը թիթ մարդերուն վրայ իր ետին
Սերոյ թափօրը կ'անցնի,
Գանդիւնն երգի մը օդին մէջ կը թըրթոսայ

Գ Ի Շ Ե Ր Ա Յ Ի Ն

Ահա գիշերը կապուտակ, խաղաղիկ
Գիշերն ամրան Հըճճիւններ
Գողտրիկ, լուսեղ բարբախումներ աստղերու,
Բուրուճներ մեղմ, օ՛ն, մըտէք:

Ձեզ ճըճելու համար բոլոր կ'երկննամ
Պատըշգամին վըրայ ես.
Քաղցր է սուզիլ ձով ճըփանքին մէջ ազատ
Եւսող իջնող էակաց

Դարաստանին ստուերները լուռ կ'ունկընդորեն .
 Ներքեւի բաց սենեակներն
 Արձազանգներ կը հնչեցնեն . կ'երգեն հին
 Ծընծային վրայ հին վէպեր .

Ու կ'արթընցնեն խաղերն ահա ստուերներու
 Խուժը մը, զանոնք կը տեսնե
 Մ'իտքն՝ որ զերար կը հալածեն հապըշտապ,
 Անորմը կը զգայ խորհրդաւոր ձայնն անոր :

Խօսքեր կ'ըլլան՝ որոնք օր մը լըսուեցան
 Անուշադիր ականջով .
 Ու երեւցան մըթին, ներքին կըրական արդ
 Կ'ազատի այն ցուրտ շեշտէն

Կ'ըլլան ժլպիտք աղերսարկու, և տըժգոյն
 Մոռցուած դէմքեր կը ճըփայ
 Ճերմակ ալիք մը լի լուսնին մէջ, խաղաղ
 Գունին միջեւ մարգերու

Բաղեղնապատ վանքեր կ'ըլլան ցնորական
 Եւ անսովոր ըստուերներ
 Վանականաց, որք զանգակին միակերպ
 Ջայնովը լուռ կը քալեն

Կ'ըլլայ վերջին ակնարկ մ', ակնարկը անյագ
 Մնաս բարովի, բոլոր նենգ
 Քաղցրութիւնն . . . (ո՛վ բաբախումներ, տագնապներ,
 Ո՛վ մոռցըւած արցունքներ) :

Խաղերն օդին մէջը կ'ելլեն կորսուելու
 Թաւ ըստուերին մէջ, քաղցրիկ
 Եւ ահաւոր պատմութիւններ պատմելով
 Մըտիկ կ'ընէ գիշերն անշարժ ու լըռիկ :

ՊԱՏՇԳԱՄԷՆ

Ո՛հ, սրբան շուրջն անդորրութիւն,
 Ինչպէս գիշերն ասողազարդ է
 Ո՛չ հոս, փռուած կընիւններու
 Թիկնաթոռին մէջ ընդարձակ,
 Այս օթեակին վերայ, որ դէպ
 Ի խոր հովիտը կը բացուի՝
 Առջեւ մութ անտառներուն.
 Այլ օդին մէջ թեւատարած,
 Ինչպէս թեթեւ սերմիկ մը, ստուեր
 Մը, գիւ շոգի մը կը կարծեմ,

Եւ յաւիտեան պիտ' ուզէի
 Որ տեւեր այս ժամը, որ միշտ
 Եւ յաւիտեան զգայարանաց
 Տեւեր այս քունը երկնաւոր
 Ո՛վ գիշեր քաղցր, ամենաքաղցր,
 Ո՛վ քաղցրութիւն գիշերային
 Շաղապատող լօշտակներուն՝
 Մօտէն՝ դեղին աչքերն ինձի
 Կը նային Ո՛հ, նայեցէք այս
 Արդարեւ նոր հըրաշք մըն է.
 Նայեցէք, ո՛հ, ո՛հ, նայեցէք.
 Ահա ապրող մը երջանիկ
 Իցիւ տեւեր, տեւեր միշտ, միշտ
 Այս խուսափուկ հանգիստը, ո՛վ
 Ըսքանչելի դու տիեզերք,
 Որ պաշտէի քեզ

Կասկածոս

Կը հընչէ փող մ'անդորրութեան
 Մէջ խոր Լուսութիւնը, բըռնի բունն,
 Հո՞ծ սենեկի մը ծանրը շունչն,
 Հընչիւնն ասոնք է կը պատմէ
 Գիշերուան Ժամը ձեզ ի զմէր
 Կը հրաւիրէ, ո՛վ եղբայրներ
 Մանրաթախիծ, ազատ երկնից
 Տակ, բացօթեայ, այս հոտանոյշ

Օդին ծաղկած ածտերեւին,
 Ծաղկափըթիթ ճենդկուղին,
 Զով բուրումին, գոր յետ երկայն
 Վայելումի, արեգական
 Համբոյրներուն տակ բոցավառ,
 Կ'արտաշնչեն յազ կըշտապինդ
 Խոտերն ու տունկ, մինչդեռ գիշեր
 Շարժելով թեւն անոնց վըրայ
 Կը յորդորէ զանոնք բեղուն
 Հանգիտներու . . . Ի զուր ի զուր,
 Ո՛վ փակուածներ ապականեալ
 Տուներու մէջ, իրկունն ըզձեզ
 Կը կանչէ, այս լայնածաւալ
 Գեղեցկութիւնն, այս ովկիանն
 Անծայր ոսկի՝ հիւլեններու
 Բաբախուն, ուր մոռացոնքի
 Անգորբութեան մէջ կը սուզի
 Հոգին ցաւած և անհանգիստ:
 Ո՛վ եղբայրներս, ինչո՞ւ ձեզմէ
 Կը խըլեն այս ժամուս քաղցրիկ
 Արբեցութիւնն. ուրիշն ինչո՞ւ
 Պիտ' աւելի հանդարտօրէն
 Վայելէ զայն. ինչո՞ւ պիտի՝
 Անպատշտօնը՝ թըշնամիէ
 Զվախէ, գոռոզ հրաւերներէն
 Կամ կըտուցքէն ժողովուրդին

Կամ հալածչաց բուռն թափէն:
 Է՞ր, թէ անոր՝ յիմարութիւնն
 Յաղթէ, ինքն ալ նոր ստացուածոց,
 Եւ աւելի լայն տէրութեանց՝
 Կարենայ ինքն ալ հըռչակել՝
 Լուրն ազգերուն՝ որոտումի
 Բարբառներով. և ունենայ
 Պատրաստ ըզձեզ, ո՛վ եղբայրներ,
 Երկտասարդ բոլոր արիւնը
 Թափելու, և լան պառաւ
 Մայրերը, լայ ձեր օրիորդն
 Ու նախնիներ մաղթէ բոլոր
 Աշխարհի: Ո՛վ անմեղ ասողեր,
 Լուսակարկաչ ասողեր, ըսէք.
 — Ամբարիշտ գործ չէ՞ ասիկա:
 Զէ՛ աւելի վայել շամբուշ
 Գազանազոյն գազաններուն
 Քան թէ մարդոց՝ բարձր մըտքով՝
 Որոնց առջեւ լոյս կը սըփռէ
 Բանն՝ երկրաւոր ցայգին մէջէ,
 Յուցնելով յայտ թէ ընդունայն
 Ու խօսական է ամէն ինչ
 Բաց ի ներքին, անդուլ, չըքնաղ
 Ու վեհ ճիգէն՝ դէպ անհրաժեշտ
 Այլ դժուարութեամբ մարդկային ելքն
 Աւելի լայն հոսանքներու

Մըտածումի, աղատագրոյն
 Գիտակցութեանց, այն միշտ քողուած
 Ամենազօր բայց գիւթանքին,
 Որ մութին մէջ կ'երեւայ մեզ
 Եթէ նընջեն զգայարանքներն,
 Ու մերթ մեզի կը փայլակէ
 Երկընքի լոյս անտառներուն
 Միջեւ, ու ամէն իրաց անհուն
 Գեղեցկութեան. ու կը կանչէ
 Ու կը քաշէ մեզ և կ'ուզէ
 Պատրաստ ըզմեզ իր հրամանին,
 Վերանալու ցից, անհամար
 Սանդուխներէ՝ դէպ ի ծածուկ
 Բարձունքն՝ ըզմեզ վրիպումներէ
 Ազատելով ու զըտելով
 Մեր էութիւնը միշտ: Ի՞նչ այս
 Կարելի, ո՞վ ասողեր, տեւէ
 Եթէ գիշերը սըրտերուն
 Մէջ: Ո՞վ ասողեր ամբիժ ու ջինջ,
 Դուք լաւ գիտէք որ առանց այս
 Փառքի մոլի ծարաւներուն
 Վատախտարակ ժանտ հրոսակին,
 Որ դարերէ ի վեր լեցնել
 Կը ջըրդի միտքը մարդերուն,
 — Մարդկային այս վըհերն անյայտ, —
 Պիտի կըրնար իւրաքանչիւր

Որ ունենալ պատառ մը հաց,
 Ունենալ չիթ մը սէր, առանց
 Կըռիւններու, առանց դըժնէ
 Խըժդըժութեան և դըժընդակ
 Գերութեան: Չէ՞ աշխարհը այս.
 Արեւն ամէնքը չի՞ տաքցներ.
 Չի՞ հասունցներ հունձքն ամենուն
 Համար. այս կարճ աքսորանքին
 Մէջ մենք միայն կը կարօտինք
 Քիչ մը հացի, պուտ մը սիրով.
 Միակ յուսով մը ուղղւած,
 Ինչո՞ւ եռանդը մի և նոյն
 Պիտի չմղէ հոգին. ինչո՞ւ
 Պիտի նոյն գեղը չըվառէ
 Չայն, է՞ր պիտի մեզ չըղըրդէ՞
 Գաղտնածածուկ մարտերու՝ նոյն
 Վէհ գաղափարը. վերանալ:

Փոքրիկ անկողն և խոտերուն ընտանիքն
Առաւօտեան սառէն խոցուած, զըլխիկոր,
Մեկամաղձոտ շարժուձեւով մը կարծես.
Կը մըրմընջէ հողակոշտին. — «Լմընցա՛ծ է».
Եւ տերեւիկ մ'անտես թելով մը կախուած՝
Առանց հովի իսկ կ'երերայ, ու կ'ըսէ
կարծես թէ իր տըխուր ճիւղին ճօճելով
Միօրինակ. — «Մեռնիլ ես չե՛մ ուզեր, չե՛մ: —

Աշնանային այս ժամը շատ կը նմանի
Յոգնած հողւոյս, ուր թէ ցուայ ցընձուժի
Ճառագայթ մ' է՛ մընաս բարովը մաղձոտ
Ծեր արեւու մ' որ յաղթըւած, անձնատուր
Կ'ըլլայ ձմրան... Բայց երազի մը նըրբին
Թելով կախուած, յոյս մը յետին թառամած,
Կը բաբախէ տերեւիկին այն նըման,
Կը բողբոջէ թ' ես ալ խորհիմ. — «Լմընցա՛ծ է»:

ՕՐԱԳՐԻ ԷՋ

Ջինջ և տըխուր օր... հողւոյս մէջը ունիմ
Նորօրինակ ձայն մ' որ կու. լայ անձանթ
Յաւ մը... Նըման քնաշըրջիկի մը երկինք
Կը նայիմ ես, դաշտավայրին կը նայիմ,
Ու արեւուն զառամ, զառամ այս երկրին,
Եւ կեանքի այս ժամըս ես հոս կը նշանեմ
Ու կը կեցնեմ. լոյս է արդէն. կը ժլուտին
Դաշտերը բայց մեկամաղձիկ ժլուտով:

Գրեցի քեզին իմ ամեն
 ամեն իմ ամեն իմ ամեն
 ամեն իմ ամեն իմ ամեն
 ամեն իմ ամեն իմ ամեն
 ամեն իմ ամեն իմ ամեն
 ամեն իմ ամեն իմ ամեն
 ամեն իմ ամեն իմ ամեն

ԵՐԱԶԻՍ ՄԷՋ
 ԵՐԱԶԻՍ ՄԷՋ
 ԵՐԱԶԻՍ ՄԷՋ
 ԵՐԱԶԻՍ ՄԷՋ

Երազիս մէջ մարգագետին մը կայ կանանչ
 Բոլորովին,
 Երկու լեռանց միջեւ, ու խոտը կը զովայ
 Շուքին շունչէն...
 Անդին՝ կ'երգեն՝ արեւուն մէջ,
 Բայց երգն հեռուն կ'երթայ և հուսկ կը կորսուի...
 Աւելի լուռ
 Եւ ամայի
 Երազիս մէջ կը մընայ այն մարգը կանանչ:

ԶԱՐԹՆՈՒՄ

ՍՈՒՆՅԱՆ

ԶԱՐԹՆՈՒՄ

Ինչպես ներքեւ ձիւնին՝
Ուր կը նընջեն խոտերը քուն մը խորունկ
Երազելով մայիսի
Երկինքն, երբեմն ճաճանչ
Մը կը մըտնէ ներս տաքով
Սիրահարուած բերանի
Համբոյրին պէս. ու հազիւ թէ կը հասնի
Ճիւղիկն առոյգ կեանք կ'առնէ.

Այսպէս և իմ խոր քունէս
 Կ'արթնցընէ ահա քու տաք խօսքըդ զիս .
 Ու դժընդակ տաղտուկէն
 Կը վերցընեմ գլուխս ես ալ
 Նըման տունկին՝ կըծկըւած
 Արդէն սառէն՝ որ տերեւ
 Կ'արձակէ, ի՛ր ցօղունը գիբդ կը վերցնէ
 Վարչամակին վըրայ ծանր:

Այլ թէ ձըմեռը ցուցնէ
 Յամառ խրոխտանք, և ուրիշ ձիւն ալ սըփռէ,
 Այն նոր բողբոջն իր վերջին
 Կը սպասէ ալ իրիկուան .
 Զայն կը պահէր թըմրութիւնն .
 Արթնցած կեանքը սակայն՝
 Վերաւորուած կըրկնակի՝
 Պէտք է մեռնի առ յաւէտ...

Գուցէ այդ բախտն ունենամ:
 Եւ եթէ յետ կեանքոտ քընքուշ նըշայլին
 Ճամբան դառնայ խաւարչուտ,
 Դառնան մըրըկին կայծակներն,
 Եւ զիս թողու, հեռանայ
 Հաւատքը վեհ, գերագոյն,
 Վերջին ահգամ պիտի գըլուխըս ծըռեմ
 Պատերազմին մէջ վերջին:

ԱՐԵՒՈՒՆ ՄԷՁ

Արեւուն մէջ կ'ուզենք ազատ համարձակ
 Կտաւաքաղին, թըխկատարին պէս երգել .
 Սիրտը կու լայ եթէ խօսքերը թող լան,
 Ժըպտի մտածումն երգերն եթէ կը ժըպտին:
 Մերթ ծաղկազուարճ ու մերթ երաշտ մենք ուղին
 Պիտի ընտրենք՝ երազն ինչպէս որ ուզէ .
 Այսօր քաղենք պիտի եղիճ, ու կըռուող
 Ոքող, վաղը ... լեռներու վրայ մանիչակ:

Բնութեան առողջ ու զովագին շունչերուն
 Պիտի բանայ թեւերն հանդէպ զաղափարն
 Ազատ, ուժեղ, արթնցնելով կենդանի
 Զըւարթ սարսուռ մ'։ Անձանօթից արձագանգ,
 Հեռաւորաց մաղթանքներ, ո՛չ ափ յափոյ
 Դիշցազներոշ, և ոչ անմահ եակաց,
 Այլ թափառիկ եղբայրներու երկրի վրայ։

ԻՐԻԿՈՒՆ ԱՊՐԵԼԻ

Կ'երթան օդին մէջէ զըւարթ ճիւճիւով
 Երեւոյններն։ Ի՞նչ անուշիկ ժամ։ Հատորն
 Որ կը սպասէ բաց ծունկերուն վրայ, կարծես
 Ըզգըլխանքի սարսուռ մ'ունի ու ապրող
 Կարծես էջերն իրենցմէ՝
 Կը դառնան յամբը շեշտով
 Յաճէն ըսուած խօսքերու...

Մըտիկ՝ կ'ընեմ ու կ'ըմբռնեմ... Ո՛վ սիւք քեզ
 Ո՛րչափ օր է կը սպասէի. կը հասնիս
 Արդ զեբդ երբեմն... բերելով թարմ բոյրերն,
 Հըրաւերներն յանդուգն, երգերն ու ժպիտն
 Յաւիտենից՝ Ապրիլի...
 Բայց ի՞նչ այս նոր խինդն օգուտ՝
 Ձըմեռ է երբ սըրտիս մէջ։ —

Ս Ի Ի Ք Ը

— « Չեմ գիտեր ո՛վ ես, չեմ գիտեր այդ անցեալ
 Յընծուծիւնները զոր կու լաս։ Ակամայ
 Ե՛ն գըզուանքներս ու համբոյրներս. փոյլծա ալ չէ
 Մահկանացուց երազներն. եմ ձեզի պէս
 Հնազանդելու ստիպուած ես
 Անձանօթին, պարապին մէջ
 Կ'երգեմ կ'անցնիմ վրէժով լի»։ —

Ո՛վ տըխուր սիւք, անցիր անցիր բայց լըռէ,
 Երբզն հոգւոյն ձըգէ, գաղտնիքը լըռէ.
 Իր նուրբ, կըրծող թոյնովն արդէն շատ բան մեզ

Ըստուգուծիւնը կը յայտնէ. խոշտանգուած
 Քաղցր է մըտքին՝ մըտածել
 Որ դուն անմեղ դըստրիկն ես
 Լուսապայծառ երկընքին։

Ս Ի Ի Ք Ը

— « Շոյել, ծրծել անուշ բոյրերն, ու կըրել
 Թիթեռներու թեւերն ինծի տաղտուկ մէ
 Մանր, աւելի՛ ծանր այն որ չեն տեսներ իմ
 Քաշածս։ Այսօր թող յայտնուի դժբնդակ
 Ճակատագիրս. ու գիտնան
 Որ ծաղկունք դիս սիրեն ալ
 Ես զիրենք չեմ սիրեր բնաւ։

Պիտ՝ ուզէի... ազատ, հըզօր՝ ունենալ
 Հոգին թըռիչքն, ու ցընցել բարձր բաշերն
 Հացիներու, խլել կաղնիներն յաղթանդամ,
 Անդունդ թափել Ալպեանց անշարժ ճակատներն,
 Ըլլալ Աստուած և կամ դեւ,
 Գիտակից, մեծ, կամեցող»։ —

Հ Ո Վ Ր

— « Հոտ վարն ինձ ո՞վ կը նախանձի. կը վազեմ՝
 ցոգնած՝ լեռներն ու անիծող ծովերն ես,
 Այն անծանօթ կամքով որ զիս կը դըրդէ.
 Հիւսերն առջեւըս կը տեսնեմ. քաղաքներ
 Փլատակներէն կըլլըւած,
 Աւազներէն մըրըկայոյզ՝
 Կարաւանները թաղուած,

Եւ ի՞նչ օգուտ անոնց վըրայ իմ յուզուիլս.

Անագորոյն զազանուլեամբ կը ստիպէ

Բախտը միշտ զիս, և աւերածն՝ ուր որ ալ

Շարժիմ՝ ինձի կը հետեւի: Ո՞ր հողին

Վատ՝ աչք ունի վիճակիս:

Զե՞մ՝ զի հըզօր՝ աւելի՛

Թըշուառական ու գերի: —

Վերջին շառայլ մը կ'արձակէ արեւմուտքն

Իբր հըրդեհի, յետոյ բոլոր կը սքողուի

Ու կը հանգչի: Հատորըս ես գոցելով

Վեր կը նայիմ՝ խորհըրդաւոր կամաբին,

Կապոյտ չըքնաղ ըսփինքսին,

Ուր նախկին աստղը հեղիկ

Նը ժըպտի տաք ողբերուն:

ՀՐԱԺԵՇՏ

Ասպետ մ' անոր դուռը հասաւ և ըսաւ .

— « Այտերդ ունին մոմերու գոյն, մարած է

Աւբըդ . ու քու մազերուդ

Սեւագանգուր փունջին միջեւ ուրուռն ,

Արծաթ թելեր կը շողան : Ի՞նչ կը սպասես

Աւ , կը ըսես ժամերն ահա կը զարնեն :

Կը ըսես . . . են վերջին ժամերը՝ վերջին

Առուգութեանդ . վերջին շողին մ' իրիկուան ,

Եւ ըստուերներն ուղխօրէն

Պիտի տեղան այլ եւս . հոգին չի՞ դողար

Տարակոյսին հանդէպ անանց գեշերուան . . .

Քեզ կը ձօնեմ վերջին երազն . ես Սէրն եմ :

Իջի՛ր , փախի՛ր , օ՛ն , ինծի հետ որ Սէրն եմ ,

Ամէն հըրճուանքն ու բոլոր գեղն աշխարհի

Պիտի ճանչնաս վերջապէս :

Չես լըսեր դուն : Ժամերն ահա կը զարնեն ,

Ու կը սըտէ գուցէ խոստումը վերջին ,

Ու կը խըզէ մահը յուսոյ թելն յետին : —

Պատասխանեց նե . — « Հոս մինակ եմ , ո՛վ Սէր ,

Պառաւ մօրս հետ : Արքայութեան յոյս չունիմ ,

Ու ալ երկիւղ դժոխքէն .

Բայց զինքը ես թողլըքելու չունիմ սիրտ ,

Ե՛ս իր ցըրտին ձըմրան տաքուկ ճառագայթ ,

Ե՛ս՝ որուն նախ ի՞նք ժըպտեցաւ երկրի վրայ : —

Հ Օ Ր Ս

Յիշողութեանս մէջ միշտ, ո՛վ սիրելի,
 Կենդանի ես: Կը տեսնեմ քեզ որ ծրուած
 Ծընծղային վրայ՝ դուն կը փընտռես անուշակ
 Տարիներուդ նախկին երգերը պարզուկ.
 Երգեր՝ լըսուած արմաւենեաց շուքին տակ,
 Եւ գեղեցիկ իրիկունները ոսկի.
 Մերթ հանդէսները, մաղթանքները, լուսեղ
 Երազն որ ընաւ չի մոռցուիր՝ կը լըսեմ
 Որ կը պատմես քու մանկութեանդ՝ Ասիոյ

Արեւուն տակ ծըլած ծաղկած, հոն ճերմակ
 Սինամէշքին միջեւ շքեղ պալատիդ,
 Քու վայրենի ծովուդ հովին տակ, և կոյս
 Անտառներու միջեւ, և կամ կը լըսեմ
 Որ Աստուծոյ վրայ կը խօսիս դուն վըսեմ
 Շեշտերով... Ո՛րքան սիրեցի և ո՛րքան
 Կը սիրեմ քեզ, և ո՛րքան քեզ կը կարդամ:

Ամարոցիդ արդ ամայի է գաւիթն,
 Ուր հաճոյքով կը ճեմէիր դուն երբեմն
 Օրհասական օրուան երբ լոյսն ամէն ինչ
 Կը խաղաղէր, զանգակն Ողջոյն կը հընչէր:
 Կը բանայիր ճերմակ գըլուխդ այն ատեն,
 Մարգարէի այն քու գըլուխըդ ճերմակ,
 Ու կը լըսուէր որ ցած ձայնով ու ամփոփ՝
 Կը մընչէիր ողջոյն առ կոյս Մարիամ...
 Յետոյ երկայն ատեն անշարժ, սեւեռուն
 Կը կենայիր քնացած դաշտին դու առջեւ,
 Ըստուերներու վարագոյրին առջեւ լայն՝
 Զոր իրիկունը կը քաշէր, ու պիշ պիշ
 Կը նայէիր դէպ ի վեր, վեր, կորսւած
 Այն անսահման անդորրաւքին, այն անհուն
 Անմեղութեան մէջ երկընքին:...

Ու ես գեռ

Կը կարծեմ քովդ ըլլալ, և ինչպէս երբեմն

Եւ անդ իսկ ես իրօք տեսնել կը թըլխմ
Բաց, սեւեռուն դէպ ի ասողերն այն քու մեծ,
Այն ներշնչուած աչքերդ, ո՞վ հայր իմ սիրուն։...

Մեծ հառաչով մ'յետոյ յանկարծ ցնցեւած
Կը դառնայիր մեր քով դեմքով մը ժրպտուն,
Եւ բոլոր զուարթ կատակներ, ճիշդ այն կերպով
Որով ներում կը ճըգնի մէկը զըտնել
Յանցանքի մ'... Ո՛հ, ինչպէս ես յայնժամ եւ միշտ
Ինչ աւելի կը սիրէի, եւ ինչպէս
Կը հասկնայի քու սիրտըդ մեծ, ո՞վ իմ սուրբս։
Էիր մեղմէ, ինծմէ հեռուն փախած դուն,
Եւ մարդկային ամէն իրէ։ Աստուծոյ
Գաղտնիքը մեծ եւ անձկութիւնը զօրեղ
Յափշտակած էին ըզքեզ վէր ու վեր...
Մոռցած էիր դուն մեր աշխարհը փոքրիկ,
Մարդկային մեծ հանգոյցը մեր։ — Վայրկեաններ —,
Եւ սակայն դուն կարծես թէ խիղճ կ'ընէիր,
Ու դէպ ի մեզ կը դառնայիր, վառվռուն
Նոր գըգուանքով, պատրաստ մեզի ձօնելու
Գորովանքի, սիրոյ քընքուշ հատուցում
Մ'այն մոռացման կարճ բուրբիս իսկ համար։
Երկընքի մեծ փափաքն այսպէս հանելով
Մըտքէդ, էիր աստուածային, նախագաս
Համարելով քուկիներուդ բարիքն յայր

Քան մեծ, գաղտնի քու հառաչանքդ, ու հոգեդդ
Յաւեժական երազն...

Ո՛հ, ինչպէս դժբախտ

Էիր, երբ մին հատորներէն քու սըրտիդ
Քեզ կ'երեւար տըխուր, ցասկոտ կամ լըքեալ,
Եւ ինչպէս դուն քաղցըր փութով մը անոր
Կը հարցնէիր պատճառը, միշտ ունէիր
Ըստփանքի բառը պատրաստ, ու ամէն
Բան, կ'ըսէիր, կը փոխուի, միշտ չին տեսն
Ամպոտ օրերն, ու տազնապի ժամերուն
Կը յաջորդեն ուրախ վայրկեանք, ու զըւարթ
Առաճներով, ու խաղալով տղայաբար,
Կը ջանայիր շիթ մը ժրպիտ կաթեցնել
Հետո եւ ըմբոստ շըրթներուն վրայ տանջուողին.
Ու ինչպէս վարժ գուշակելու այն դեմքէն
Նախ չըքանալն ըստուերներու, եւ ինչպէս
Այն ատեն, այն ատեն միայն քուկիներ ալ
Ուրախութեամբ կը փայլէր։ Մէկը քեզի
Եթէ անգուծ դէպք մը պատմէր, ու ըլլար
Իսկ անծանօթ քեզի, հեռու իսկ քեզմէ
Բախտէն զըրկուողն, ըլլար բարի, ապիրատ,
Իբրեւ քու ցաւդ ըլլար, ըլլար քու տազնապդ,
Անոր վըրայ կը յուզուէիր դուն սաստիկ.
Եւ գըրգըռուած ու վառ դեմքով մ'անդադար
Կը կըրկնէիր, լաւ էր, ո՞վ Տէր, ո՞հ լաւ էր
Որ չըլլայի ծընած, ու այն տանջանքներն,

Անարգանքներ ա՛յնքան, ա՛յնքան նախատինք
 Չըտեսնէի, Տէր իմ: — Յետոյ զըղջացած
 Այն խօսքերուն վըրայ՝ նըկուն ճակատով՝
 Կ'աւելցնէիր. — Քու կամքդ, Տէր, կատարուի...

Ես կը տեսնեմ քեզ ու կը զգամ ես իրօք
 Ամբոխեալ շեշտը քու ձայնիդ, և անոր
 Մըրկոտ գանգիւնը կ'ունկընդրեմ տակաւին
 Տըրփոյ սըրտիդ գողումին մէջ... Եւ ո՛վ այն
 Իր օգնութեան համար քեզի դիմելով՝
 Դըժգոհ մեկնած ըլլայ. և ինչպէս ճարտար՝
 Կը գըտնէիր ծածկելու կերպը սուրբ գործդ:
 Աստուածային պատուէրն յայտնի էր սըրտիդ
 — Թող չըգիտնայ այն ինչ որ միշտը կու տայ. —
 Եւ ազատուած ու գոհ իբրեւ կապանքէ
 Քու անդամներդ՝ կը տեսնէիր որ կ'երթար
 Հէքը լուծուած՝ սըրտով մը գոհ և ուրախ:
 Տաճարին մէջ կ'աղօթէիր երբոր դուն,
 Հոգիդ բոլոր կ'արձակեր վառ փայլանքեր
 Ու կայծակներ բուռն՝ խոշոր աչքերէդ,
 Ըղձակաթ թեւ թռիչ առնելու. և հաղիւ
 Կը զըսպէիր ձայնը, գրեթէ աղօթկեր
 Շըրթունքներու կարօտելով, երգելու
 Բարձր՝ սըրտէդ դուրս պոռթկացող գովեստներն.
 Ես կը յիշեմ որ տաճարէն ելլելուդ՝

Դէպ ի այերն ու արեգակ, մէկն եթէ
 Հետըդ խօսէր, էիր նման դուն անոր՝
 Որ կ'արթըննայ յանկարծ օտար երկրի մէջ,
 Եւ տակաւին քննած՝ զո՛ր կը ճըգնի
 Գուշակելու նոր լեզուին միտքը թագուն:
 Արդ կը հանգչիս: Հանդեսներէ ձանձրացած,
 Հեռու քաղքին պերճանքներէն, գիւղական
 Գերեզմանին մէջ ուղեցիր նընջել դուն:
 Քընարանիդ քարին վըրայ չի ճընշեր
 Անթափանցիկ կամար շիրմի մ'հոյակապ,
 Ու քաղցր ակնարկը կ'արգիլէ երկընքին
 Որ կը հըսկէ անոր վըրայ: Շուրջդ ունիս
 Դուն ծաղկըներ առնոյդ. ապրիլ ամսուն մէջ
 Խընկաբոյր հոգն անոր կ'անցնի վըրայէն,
 Ու բարեգութ կ'իջնէ լուսնակը դէպ հոն
 Գիշերային ըստուերներուն մէջ՝ քնարանդ
 Համբուրելու. և այն աստղերը, սիրուն
 Այն աստղներն յիշելով քու նայուածքներդ
 Երկայն, և քու հիացումներդ երկայն,
 Անոր վըրայ կեցած փայլակ կը զըրկեն
 Եւ պատգամներ աստուածային դէպ ի վեհ
 Հոգիդ՝ որ բնաւ չեղաւ այնպէս գիտակից
 Ու երանիկ՝ ըզգալով իր բաբախէն՝
 Ողջ մէկ հիւլէն Տիեզերքին՝ յիշքն Աստուած:

Կը խօսինք մենք... Բայց ուրիշ

Ջաշի մը դուք կը լըսէք

Շեշտը, ես ալ կը կարծեմ

Ուրիշ շեշտի մը լըսել

Տարօրինակ արձագանգն...

Այն երկուքին ալ՝ երկու

Գերեզմաններ կը խօսին:

Կը ծիծաղինք մենք նաեւ,

Կը ծիծաղինք, ու սրամիտ

Խօսքի մ'աշխոյժ փայլակով

Աւերեւոյս մէջ կը ցոլայ

Խինդն: Ո՞վ ուրեմն սըրտին

Ի՞նչ անդունդին մէջ արդեօք

Հեղեղօրէն կ'արտասուէ:

Խ Օ Ս Ա Կ Յ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Մենք կը խօսինք, բայց գիտե՛մ

Ես ինչ որ դուք իրաւցնէ

Կը մըտածէք. և գիտե՛ք

Դուք ինչ որ ես կը խորհիմ:

Կ'երթան խօսքերն, ու յաճախ

Ժըպիտի քող մը բարակ՝

Կը ծածկէ միտքը անոնց:

Զուարթ երգերու, տարփանքներու: Ճըճանչցայ
 Աստուածային ազատութիւնը երբեք.
 Զըտեսայ բնաւ մեծ քաղցրութիւնը գոն՝
 Տուն դառնալու ամառ իրկունն հետն անոր՝
 Որ օրն ի բուն յօտոցիս մօտ շողացուց՝
 Ահօսներուն միջեւ՝ իրենը: Դառնալ
 Աստղերուն տակ, յոգնած՝ սակայն երջանիկ,
 Այնքան ուրիշ ընկերուհեաց ի միջի,
 Եւ սակայն հետն անոր՝ մինակ, լըռելով
 Եւ սակայն այնքան սիրային հեշտ խօսքեր
 Եւ լըռելով և խօսելով...: Ո՛հ անհուն
 Ուրախութիւն, անհուն երազ բերկրաւէտ,
 Որ զիս՝ փակուած հոս մետաքսէ ուրմերու
 Մէջ՝ կը վառէ խօլ տենչանքով մը կեանքի:

Ե Ր Ա Զ

Բոպիկ ոտքով, Դամոն, ես դաշտ չեմ երթար,
 Ոչ ալ երբեք բազուկներով հոլանի,
 Եւ ոտալից ձեռքիս մէջ բարձրը բըռնած
 Ճըպոտն՝ երինջը չէկ աղբիւր քըշեցի.
 Ոչ կը մանեմ նըւստ կանեփն, և ոչ ալ
 Հընճանին վրայ կ'ելլեմ գինի կոխելու՝
 Այգեկութի նուիրուած օրերն՝ օրերն այն

Երազներու այսպէս յօժար գըլխուս մէջ

— Երամ մ'իր բոյնը դըրաւ .

Ուրկէ՞ գաղթեր են չեմ գիտեր, բայց կ'երգեն

կը գեղգեղեն հըրճուանքով:

Հովին պարերը լայն, վտակներ — զոր Մայիս

կ'առաջնորդէ խոտերուն

Գողին մէջէ, բլուրներն ի վար՝ գինովներ

Իբրեւ լոյսի և խինդի.

Լերանց քունին վրան աստղազարդ գիշերներն —

Անտառներու բոյնն ու խունկ

Արշալոյսի ջինջ ծածկուն, ծովուն վրայ

Արեւմուտքին գեղը վեհ.

Հըզօր իրերն, իրերը զուարթ — չեն գիտեր

Անոնք ուրիշ բան... Ինչ փայլթ

Եթէ դարան մը կը ծածկէ կապուտակ

Անմեղուծ իւնն ալիքին.

Ինչ փայլթ վըհերն, և թէ արեւն ամէն տիղմ

Կ'ոսկէզօծէ, կ'աճեցնէ

Եւ հոտած ջուրն առոյգ կոկոռն, ու կ'սողայ

Ծաղիկներու մէջէն օճն,

Հ Ե Գ Ն Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Ե Ր Գ Ը

Խաւարչուտ մութը կ'իջնէ վար. բայց ինչ փայլթ

Երգենք — աստղերն, արշալոյս:

Վամանակին բաւական դաւ քաշեցինք,

Հերիք արցունք թափեցինք:

Երազընթաց կը հոյովին տարիներն.

Երգենք — ճիճառն ու մայիս.

Միթէ զառամ փեկոնը չի՞ գեղգեղեր

Ճիւղէն երբ բոյն մը կ'ախուի:

Եթէ լուսոյ յանկարծ դրոները բոլոր
կը փեռեկէ, կը պարզէ
Բարւոյ, չարի գաղտնիքը մեծ կենսական
Մահուան անհուն բարութիւնն:

ԴԱՐՁԵԱՒ, ՀԻՆ ԴԱՐԱՍՏԱՆԻՆ ՄԷՁ

Ծեր տուններ, դու վազուն ջուր,

Ուղածն ինծմէ ձեր լճն է.

Ամենազօր բառը զո՛ւր

Կ'ուզէք սըրտիս մէջ ալ չէ:

Տըի ձեզի օր մըն էր,

Օ՛ր մը՝ գոյները և երգ.

Ո՛չ ներկեր, ո՛չ թըրթռումներ

Ալ պիտի տամ ձեզ երբեք:

Ջուր, կ'անցնիս լուռ շուքին տակ,
 Եւ չես գիտեր քու վախճանդ.
 Դէպ անձանթ Նըպատակ
 Կ'ընթանաս դուն հընազանդ:

Արեւուն տակ և հովուն
 Կ'աճիք՝ տունկեր ձեր՝ դուք ալ.
 Եւ չի տար կոյր հաճութիւն
 Ձեզի տըխրել կամ՝ ցընծալ:

Ասպէս ահա կը կըրէ՝
 Անտարբեր՝ իր ճակտին գիր
 Սիրտըս՝ ուր վաղ մեռեր է
 Խօսքն այն հըզօր, կենսակիր:

Ե Ս Ա Ի

Հեղեղներու շառաչին,
 Երկնքներու բորբոքում.
 Մոլուցքն ու հեւք պախուցածափ վազքերու.
 Փայլակն ու սղլ սլաքներու
 Փախչող վայրի երէնքունն ետեւէն,
 Եւ հեղանազ ժըպիտ խարտեաշ աստղերու.
 Եւ հովիտներ խորափիտ՝
 Մաղթանքներով լի՝ լուսնակին ծաթելուն.
 Կամ թէ այդուն՝ հետ տունկերուն, խոտերուն,

Մարգերուն մէջ ամայի,
 Ճօճել սրբափալ խընձիղներով բուսական՝
 Գրեկուճներէն հովին, արփւոյն խաճուածքէն,
 Արփւոյն՝ որ դէմք կը սեւցընէ, ու տըտիպ
 Պըտուղներուն մէջ կը ծորէ մեղր անոյշ.
 Ահա ասոնք կը սիրէիր, ո՛վ ամբիծ
 Եւ ջինջ հոգեակ դու պատանւոյ, քերթողի.
 Վառ՝ կըրակով մ'որ երբեք չի՛ շիջանիր,
 Սիրտըդ, արիւնդ և զօրութիւնդ ահ՝ ասոնք
 Կը ծըծէին ծարաւ մարող ջուրի պէս:

Կը լըրտեսէր դաւը վազրի աչքերով:
 Կը լըրտեսէր ան թաւուտին մէջ՝ ուր դուն
 Եռանդնաւառ՝ անգէտ՝ որսի կ'երթայիր.
 Կը լըրտեսէր ան հրատուչոր փոշւոյն վրայ
 Թեթեւ ոտքիդ հետքը ու հիգը երկայն,
 Ու պարտասիւք կորովիդ, անձկութիւնդ:
 Ծործորներու, դարվերներու, ամայի
 Միայնութեանց մէջէն լըռիկ, աներեւ,
 Գաղտնաճածուկ պատուիրանի մը հասու,
 Ան կը լարէր իր դարանն,
 Ու քեզ բըռնեց, յաղթեց քեզի, ժիրաժիր,
 Գուշակելով խոնջէնքդ ու քաղցըդ սոված:

Ու վաշխը այն յաւիտեան
 Դըպրոց եղաւ յետիններուն. ժանտ բողբոջք
 Պըտուղ տըւին. բայց ի՛նչ մեղք, ո՞ր յանցանք դուն
 Կը քաւէիր մինչ ծոցին մէջ մայրենի:
 Ձեռքը կակուղ, դիւրաբեկ
 Ծընանելիք քու եղբոր,
 Իսրայէլին ապագայ,
 Փախըստական աղջիկներուն լաբանու
 Անխոցելի առաջնորդին ձեռքը չէ՞
 Որ քեզ բըռնեց և ուզեց
 Քու իրաւունքըդ և քու լոյսդ ապշոպել:

Կը տեսնեմ՝ մարդ մը որ ահա կը հագնի
 Անտառ հոտող ըզգեստներդ,
 Իր մեղքին վրայ մտածելով.
 Կը մօտենայ ալէճաղիկ մեծարոյ
 Կոյր հօրդ ու քու միսդ ու անունդ կը սըտէ
 Գող աւաղակ խօսքերով:
 Եւ ծերունին՝ հիւժած արդէն և անզօր
 Կը մըտածէ իր հալումաշ կորովով.
 — Լաւ կը զգամ ես որ իր խունկերը զօրեղ
 Ծորեց անոր պատմութեանին մէջ գիշին.
 Եւ բեւեկին՝ ծիրանեզոյն հատերով,
 Եւ մեղրածորըն ծոթրին:
 Լաւ ես, ես լաւ կը ճանչնամ

Անտառային բոյրն անդրանիկ իմ՝ որդւոյս ,
 Որ թաւտախն կու գայ քնքուշ շուքերէն : —
 Ու հաւատաց , և դողդոջուն ձեռքը դրաւ՝
 Հաւածելու կարծես ամէն չար նըշան՝
 Անհուն սիրով մ' օրհնութիւն
 Կարդալով ճոսձ այն գըլխուն վրայ... մատնելի :

Այսպէս աստղերը դաւակից՝ վարձ տըւին
 Եղեռնաթիւր սըտուծեան .
 Կամ թէ գուցէ կը կուրցնէ
 Մոլորութիւն՝ ապըստամբ մխտըս հետող :

Կը տեսնեմ ես հօտեր անթիւ՝ որ կ'երթան
 Դէպ ի պղծերը գուշակ ,
 Ու գանձերով բեռնաւոր ,
 Դաշտերուն վրայ ամայի ,
 Երկայն կարգեր ծանրադանդաղ ուղտերու ,
 Որք թաւամազ կուզերով
 Ճամբայ կ'ելլեն դէպ ի երկիրն աւետեաց ,
 Ծաղկազըւարձ , մեղրարուխ ,
 Ուր ծըխաշունչ սեղաններու մէջ ցակոյր
 Պիտի զարնէ իր վըրանները հարիւր :

Վ Հ Ո Ւ Կ Ը

Անտառէն դուրս , ուր լեռը հնչւո դարվերով
 Մը կը լայնայ , ամենախեղճ տան մը մէջ
 Զոր բարեգուծ բաղեղը շուրջ կ'ընդգըրկէ ,
 Կին մը կ'ապրի , պառաւ մը հէք՝ զոր վըճռէ
 Կը յորջորջեն փայտահարներն անտառին .
 Այնքան նայուածքն է տարօրէն ու այնքան
 Ուրուականի գէմքն իր նիհար ու տըժգոյն :
 Եւ սակայն այս եղկելի ստուերը կեանքի՝
 Յաւերժհարսի մարմին մ'ու գէմք մ'ունեցաւ
 Թարմ ու վըճիտ . աչքեր՝ ծովու գոյն՝ ամրան

Արեւուն տակ, և փառք մ'ոսկի գէտերու:
 Ինչ մըրըրիկ դըժբախտութեան, կամ մեղքի,
 Պատեց զայն: Եւ կ'ասարի հոն ափնչափ անչափ
 Տարի կ'ընէ, մինակ, գեշեր՝ ցորեկ, իր
 Մեծ գաղտնիքով, քիմեռներով՝ զոր իր շուրջն
 Յիմարութիւնը երեւան կը հանէ:
 Շատ ու շատ են պատմութիւններն անհեթեթ՝
 Որ կը պատմեն անոր վըրայ: Կը մընայ
 (Կ'ըսեն) սուգուած առանց բառ մ'իսկ խօսելու:
 Երկայն օրեր ու շաբաթներ երկայն, ետքն
 Յանկարծ դարձած դէպ ի անտառը թըմրած —
 Որ կ'երազէ կարծես՝ ծրարուած ամպին մէջ —
 Սեբեղայի մը պէս կանգուն՝ իրիկուան՝
 Ճերմակ մազերն ազատ հովին արձըկած,
 Կը խօսի ծեր եղեւինին, խոտերուն,
 Հովիտէն վեր ելլող Լուսնին, ամպերուն,
 Կայծոռերուն, երկայն ժամեր, իբրեւ հին
 Ծանօթներու: Անցած դացած օրերուն
 Վըրայ կը պատմէ — օրերուն զուարթ, խուսափուկ՝
 Մ'անկութեան. — կամ աներեւոյթ երամի
 Մ'օրիորդաց կը ձեւացնէ խըրատ տալ:
 Իրկուն մ'առանց տեսնուելու մօտն եկայ
 Ես այն հիւղին, ու կաղնիի մը ետին
 Եւս կեցայ քարի մը վըրայ՝ աստղերուն
 Լոյսով երկայն ժամեր դիւթուած, կախարդուած

Անոր ձայնէն՝ որ նախ մըրմունջ մ'երեւցաւ
 Ինձ հեզ, հանդարտ, ու երթալով սաստկացաւ:
 Ու զայրացաւ երբոր իր միտքը կ'երթար
 Հին ցաւերու ճամբուն վըրայ վըշտագին:
 Ես պահեցի միտքըս ամբողջ, կամ գրեթէ.
 Կ'ըսէր անի.

— Օրիորդներ, լըսեցէք

Փըրկարար խօսքն, որ կը սպաննէ երազներն
 Յիմար որոնք կուտան թափել արցունքներ...
 Ինչո՞ւ համար կը վըստահիք դուք մարդուն,
 Ու կ'արտասուէք յետոյ, կ'ողբաք: Կ'ըսեմ արդ
 Ձեզ խօսքն որ ես ինքըս հրաշքով լըսեցի...
 Դա՞ր մըն է, ո՞վ գիտէ, և ո՞վ կը յիշէ
 Թէ ե՞րբ եր... Զայն ինձ ջինջ գիշեր մ'էր ըսին
 Աստղերն — ու ինձ հետ կ'ունկընդդէր տիեզերքն
 Ամբողջ (ասոր համար մեռան ծաղիկներն
 Աճէն), — ըսին. Ան կը սըտէ, կը սըտէ: —
 Ճըմարիտ եր... Ճըմարիտ է. կը սըտէ
 Ու կը կարծէ թէ չի սըտեր մարդ. անոր
 — Յիշեցէք — չի՛ բաւեր հոգի մը գերուած.
 Ու կը սըտեն հառաչք, ժըլիտք, նայուածքներն
 Աղերսարկու, դաշինք, երգմունք կը սըտեն...
 Յուշիկ... օձի մը պէս կու գայ տարակոյսն,
 Ու բամբասանքը կը հասնի, կը զատուին
 Սըրտերն՝ այսպէս պատահեցաւ ինձի ալ...

Թէ ե՛րբ էր... չեմ յիշեր, բայց լաւ գիտեմ որ՝
 Օր մը ստուերի մ' համար այն դէմքը նետեց
 Գոյնը՝ բիրեն ինծի գինով թընցան,
 Տեսայ ձեռքերն՝ որոնք ջերմէն կըրակուած՝
 Կը զոփային նախանձայոյզ մոլուցքով...
 Իրաւ տեսայ ասոնք... Սակայն յաղթեցի.
 Յաղթեցի ես այն հըպարտին բարկութեան,
 Ու ան լացաւ, և — վերջապէս — ըսի ես —
 Լացաւ, ինծի՝ համար լացաւ. ուրեմն է՝
 Յըզեանըս, ո՛հ քաղցրութիւն, է՛, ո՛հ, ցըզեանս... —
 Ըսի ես այս...

Օրիորդիկներ, համբուրե՞ց
 Ձեր ձեռքն երբեք: Տըժգունեցա՞ք առաջին
 Թեթեւ, երկչոտ համբոյրներէն, որք հազիւ
 Քըսուեցան ձեր մատներուն... Ինչպէս ասոնք
 Կը դողային... Ո՛հ, չըզգըլիսէ՛ր ձեզ արբշիռ
 Գինովութիւնն անակընկալ և հրատապ
 Համբոյրներուն՝ անյագ, ցնորած շըրթներու՝
 Երբ ցանկութիւնը կը պռօժկայ...

Աշուն էր.

Ապրե՛լ էր... չեմ յիշեր... Աշխարհը անշուշտ
 Այնպիսի՝ մեծ առուգութեամբ կը ծաղկէր,
 Ու վարդերը կը հասնէին աստղերուն...
 Գուցէ անոր հետ մայիսի հանգարտիկ
 Իրկունները մարգերուն վրայ ճեմեցի՞ք:
 Կամ՝ թէ աշնան՝ մէջէն խարտեաշ անտառի

Մը անոր հետ: Կամ՝ լըսեցի՞ք Ապրիլի
 Իրկուն մ' անոր հետ երբ Ողբոյն կը հնչէր...
 Յամառ սիւքը կը տանէր ձեր մազերէն
 Փունջ մը անոր բերնին վըրայ: Թեթեւ էր
 Այն փունջն ինչպէս թէ փետուր մը...

Չըթուեցա՞ւ

Ձեզի որ դուք երազանքով կ'երթայիք
 Ձգայարանաց այն անգորբանքը դէպի...
 Չըլըսուեցաւ խօսք, դաշինքը կընքուեցաւ...
 Բոլոր ասոնք՝ անիծեալ օր մ' (ու այն օրն
 Օղբ բոլոր սեւ պիտ' ըլլայ և անշարժ,
 Մեծ լըռութեան մէջ, և սըրտերն հոգեվարք),
 Բոլոր ասոնք օր մը դառնան պիտի ծուխ
 Ու սին ըստուեր ուրիշ բերնի մը յանդուգըն
 Վըպիտով, ուրիշ ձայնի մը շեշտովը
 Փաղաքուշ, լուռ հրաւերովը ուրիշ
 Նայուածքի մը, և ուխտապահ աչքք ի դուր
 Պիտ' աղաչէ, ու գործով վառ գողտրիկ
 Խօսքն, երազներն, ուխտերն, արցունքն ու զըգուանք,
 Յիշատակներն ամէն տըղմին մէջ պիտի
 Խորասուզուին ու տըղմին մէջը թաղուին...

Այն կաղնիին ետին ո՛վ է կ'արտասուէ.
 Յիմարութիւն է արտասուելն, ապշութիւն.
 Ես չըլացի: Ես չեմ լար:

Մեռանելոցը կը նայի ուշադիր .

Ու դեղեւկոտ յետոյ՝ ձեռքով մ'արգէն թոյլ

Մըթին ճամբուն շօշափելով ըստուերներն ,

Վանդակը՝ հոն՝ որմէն ի բաց կը քեցէ :

Կը բանայ դուռն յամբօրէն... Ներս կը մըտնէ

Անգամ մըն ալ լոյսը ճերմակ . և ուրիշ

Վերջին անգամ մ'ալ կեանքէն խոնջ արարածն

Կեանքին ձայները կ'ունկընդրէ՝ խելայեղ...

Ու նորէն մութն... — Ուրիշներու աշխարհի

Չըքնաղ տեսիլն : Սէ'րն՝ աւելի՛ կորովի

Խառնուածքներու . սէրն՝ հըզօր , քաղցր , անիծեալ

Սէրն : Ո՛հ , լըռէ՛ թող բաբախումն յաւիտեան :

ՅԱՂԹՈՒԱԾ

Արդէն գոցեր է ամէն ծերպ , վառեր է

Կըրակարանն , ու կը դիտէ զայն սեռեռ

Քնաշըջիկի՝ աչքերով . ինք կ'արտօրցնէ

Ըսպասուած քունը , մոռացօնքն , հանգիստն հուսկ...

Ի՞նչ ձայն է ան... Հոն վանդակէն մոռցըւած

Խեքանիկն իր մենաւոր մէկ խաղն ըսաւ .

Լ'այսի , օրի անձկակարօտ՝ կ'երազէ

Գուցէ կանաչ մարգն ու երկինքը կապոյտ :

Շուրջի բլուրներն ու դաշտավայրը թըմրած
 ժըպտեցան զերդ արշալույսի մը լույսին:
 Չըթալտեցաւ քերթնդն, ու խրոխտ շարժումով
 Մղեւով մէկդի դըրասանդները փերեան
 Զորքս կու տար ճաճանչուհին. — Ճըլմարի՞տն
 Ես դուն, (ըսաւ), աւելի մեծ էր երազս:

Փ Ա Ռ Ք

Բզնէ՛ միայն ձայնեց, ներս համար ան
 Տըքնութիւններ կըրեց դըժնէ, ու ներս
 Ուղղեց յանդուգըն թեւերով երգն՝ հրատապ
 Սըրտէն բըղխած. ու վերջապէս եկաւ նէ,
 Կը ցալտէին նըշոյլ յօնքերն հրաշալի,
 Անհուն յօնքերը՝ անհունով առլըցուն:

Յիմարութեան անսաստ թիւր

Երեւմանց մէջ խաբէբայ:

Կը խեղդուինք մենք. կ'ըլլէ

Պարզ հոտը. սիրաւ կ'ուռի

Բարկ զայրութե, սարսուռէ . . .

Չեմքէդ մեզ մի թողլըքեր

Այս տըղին մէջը՝ ս'վ Տէր,

Յոյսը թէ ոչ կը մեռնի:

ԾՆՈՒՆԴ . . . 1894

« Փառք ի բարձունս, ի մարդիկ

Խաղաղութիւն » — ս'չ չըլլայ

Նենգաւոր սոյն աւետիք.

Այս նեղ ուղին, ահ, լայնայ

Ուր չի նշողեր ոչ մի ջահ.

Կը մոռցըի վախճանն ուր՝

— Ծընաւ, ծընաւ — կ'աղաղակէ ամէն մարդ
Ու կը գըրկուին ճամբաներուն վըրայ:

Ջէրմ

Այս երազն ինձ կու տայ, օրհնեալ ԸԼԱՅ ան:
Իրաւ. Ծնունդ է, բայց հայրս անշարժ կը նընջէ
Հեռուն քովիկն ամառնոցին՝ եղեւին
Ծառերուն մէջ: Ծնունդ է, սակայն եղբարք, ո՛հ,
Ձեն գըրկուի՛ր ճամբուն վըրայ ...

Տուր ինձի,

Սերելի՛ ջերմ, ուրիշ երազ մ'ալ. տեսնեմ
Կարօտութեան ցընդիլն հանգստի ըստուերի
Սիրոյ կրակին բորբոքումին հանդէպ մեծ,
Եւ երկիրս հուսկ անդորրացած հաւատքով
Մ' անդեղեւուն և հըզօր զերդ տիեզերքն,
Ամէն երկրի մէջ 'ւ ամենուն համար՝ ալ
Գերեզմանին քարն՝ ԸԼԱՅ դո՛ւն անհունին:
Կը մօտենամ գուցէ ես ալ այն շեմին ...
Ո՛վ գիտէ: Խմ՝ երա՞զս արդեօք կը ստուգուի
Ու գուարթօրէն կը բանայ հայրս ինձի դուռն,
Ինձ բերելով չըքնաղ պարզեւը լուսոյ ...
Աղջամըղջուտ անդունդներէն կեանքին, դո՛ւս
Ելլենք, հոգի, ճերմըկեր է զառ ի վերն՝
Որ ստուգութեան կը շօշափէ զագաթն հուսկ:

Ջ Ե Ր Մ

Կը բացուի դուռն ահա և հայրըս աղուոր
Ընծաներով ներս կը մըտնէ: Ան հազիւ
Կըրնայ բըռնել զանոնք (ո՛հ, ո՛րչափ շատ են)
Ու կը խընտայ ... կ'երկընցընեմ ձեռքս ես
Անկողինէս, և խնդութիւնն արեւուն
Մէջն է որ խուցըս կ'ողողէ. ձայնին մէջն
Է զանգակաց զօղանջիւնին տօնական.
Դուրսը լըսուող ժըխտրին մէջն է գըւարթ ...

ՏԽՈՒՐ ԺԱՄԵՐ

Անձրեւին տակ, հովին դիմաց,
 Կ'անցնի դադաղ մը. կը տանին
 Արտորանքով զայն գերեզման,
 Ու հովին շունչը անպատկառ
 Հեգնող սոյլով մը մերթ ընդ մերթ
 Կը շարժուէ ծածկոյթը սեւ:
 Շիտակ, ցըցունած սեւ ցեւին մէջ՝
 Փախող չամբուն երկայնքին վրան՝
 Լապտերները խաչեր կը թուին,
 Տուներն՝ արձան ու կոթողներ
 Գերեզմանի մ' երկարաձիգ:

Ո՛վ ալ ապրիլը կը յեշէ,
 Կանաչ մարգերն ու կապոյտն ո՛վ,
 Ո՛վ վարդագոյն նըշին դաշտին.
 Կը հեծկըլտայ անձրեւը վար,
 Վերն ովկիան մ' հոծ ամպերու,
 Եւ ներսը հոս անդորրութիւն
 Մը սըգազգեաց, ու հոս ամէն
 Ինչ կը լըռէ, իբրեւ պարապ
 Բնակարանի մը մէջ. ո՛չ երգ,
 Ոչ ծիծաղներ, և ոչ մըռուռ
 Շառաչաձայն կոհակներու.
 Խաղաղութիւնն է վանքերու:

Անդորրանք խոնջ հոգիներու,
 Երբա՛ծ ցամքած երակներու.
 Տագնապին բարկ բըռունցքներէն
 Նըկուն, որոնք ալ չեն ուժեր
 Կըռուել՝ բայց ողբը կը խոտեն.
 Անդորրանք հին գերեզմանի
 Անոք անտէր ու հարթ գետնի՝
 Որու վըրայ բուսաւ եղիճ.
 Լըռութիւն խոր ու ամայի
 Քան զոր նըւա՛ղ պիտի տըխտը
 Ըլլար պոռթկում մ' արցունքներու:

Յ. ԾԱՆԵԼԼԱՅԻ ԱՆԴՐԻՅ

Կը հընչեն երգեր,

Ծաղկունք կ'անձրեւեն,

Կ'անցնին գրօշակներ՝

Ուսուցիկ հովէն:

Պատկերըդ քու սպիտակ անդրիէն

Կը նայի խոժոռ:

Երբեմն ո՛րքան

Նենգաւոր, դրուժան

Զամբեցին քեզ թոյն

Սըրտեր վատշուէր . . .

Այսօր ծափեր, խունկեր, զափնիներ

Այսօր օրհնութիւն:

Զեզ ա՛լ չեն խռովեր,

Ո՛վ մեռեալք, ոխե՛րն

Երկրի, և ծափե՛րն

Ա՛լ ձեզ չեն վառեր.

Բայց անշուշտ ձեր կը յուզուին աղէք

Երբ մեզ կը նայէք:

Մեզ որ մութին մէջ

Մոլոր՝ աչքեր շէջ

Զեզ կը կարկանդէք

Եւ դողդոջուն ձեռք

Զեզի, ձեզմէ՛ սպասելով միշտ զուր

Ահնարկ մ' ու նըշուլ:

Հանդէսին երգ չեմ՝

Հընչեցներ ես արդ,

Ոչ ծաղիկ, ոչ սարդ,

Ու գրոշ կը բերեմ.
Այլ ձեռնամած, աղօթանքներ
կը նայիմ ես վեր,

Ու կ'ըսեմ. ո՞վ դուք

Ազատ եղբայրներ,

Մեռեալ եղբայրներ,

Ողջերն հէք պատուք

Ունին խօսքի մը, այն խօսքն արդեօք

Պիտի չըսէք դուք:

ԹԵՄԵԵԼԻ ԳԻՍԱԻՈՐԸ

Ո՞վ գիտախօս Եւսեփէս, որ աստղագարդ գաշտերէն
Մեզի՞ կու գաս՝ հովերուն ձրգած վարսերըդ հրաբոց.

Անմիտ, գիտե՞ս արդեօք դուն, գիտե՞ս թէ ի՞նչ աշխարհի
կը սպառնաս, ի՞նչ մեծ հրաշքի, հըսկաներո՞ւ հայրենեաց,

Դարեր զարեր զո՛ւր մենք արդ խլեցինք խօսքեր հրա-
շագործ

Ստուգութենէն՝ ծրուելով միտքը անգո՛ւլ բըրտնաջան

Խընդրանքներու, և ի զո՛ւր մըղեցինք մենք զայն անդին
Խաւարներէն երկրաւոր, փայլահերուն ընդառաջ

Նըպատակին գեղապանծ, առ որ հոգին մեր գուշակ
(Հոգին հոգած անհանդարտ, հոգին նեղսիրտ անհամբեր)

Պիտի ելլէ Քեզի նե՛ղ եկաւ միջոցը անհուն
Որ եկեր, ո՛վ զաչացու Գորգոն, կ'անցնիս մեր ճամբէն: —
.

Մարդուկներուն աըրտունջին վըրայ վերը կը ժլպտին
Լուսեղէն մե՛ծ ժլպտող մ' աշխարհներու լեզէոնք:

Յընցելով բա՛շը՝ կարմիր կը ծիծաղի Եւմենեայն,
Ու կ'երթայ մաւթ գէս հիւլէ մը որ կ'այրի, կ'անհետի:

Կ Շ Տ Ա Մ Բ Ա Ն Ք

Երբ դէպքերուն հետազօտել չի հաճիր
Աշխարհ ծածուկ սլատճառներն,
Չ'ըմբռներ միտքն ուրիշին,
Կը կըշտամբէ կը ժլպտի.
Շըրջուն երգիչ մը զըւարթ՝
Անփութօրէն կը դըսրովէ կը գովէ:

Գանգատ ընողն ո՞վ: Ո՞վ փնտռողն իրաւունք:
 Բայց սըրտին մէջը կ'իջնէ
 Շատ աւելի սուր՝ շըրթնէ՝
 Մը բարեկամ, սիրելի,
 Դառն ժըպիտը անգամ,
 Արդար պատճառ մ' երբոր զայն չի՝ պաշտպաներ:

ՄԱՆՐԵՐԳ

Չե՞ս ըզգար Ապրիլը դուն որ կու գայ.
 Չե՞ս գողթը լըսեր ժիր առաջնորդին.
 Չե՞ս տեսներ կապոյտ տապանները դուն
 Երեվաններուն, փետուրները ջինջ
 Գարգամաններուն, սաղաւարտներուն
 Նըշուլն ոսկեշող ու փայլանդակէտ՝
 Գըլխուն վրայ չըքնալ ձիաւորներուն:

Չէ՛ս տեսներ որ ան կու գայ ամենուն
Առջեւ սիգապանծ, ու կարծես կ'ըսէ
Փառքին ժըպիտով. — « Ես առաջին եմ.
Անպարտելին եմ »: — Ովսանաներու
Շըռինդ մ' օգին մէջ. ազգերը զըւարթ
Գետին կը վըռուին առջեւն իշխանին՝
Յաղթական շըքնաղ ձիաւորներուն:

Մի՛ ծըռիր միայն դուն: Ան թող հասնի
Քեզ՝ ծաղկանց միջեւ՝ հերմակդ ու խարտեաշ՝
Խորխտանօք: Տեսնես պիտի որ թամբէն
Վազէ վար, ու պիշ քու աչքերուդ մէջ,
Կապուտակ լուսոյ ծաւի լիճերուն,
Ծալլելով ծունկերը խոնարհաբար
Պիտ' ըսէ. — « Յաղթուած եմ, ո՛վ թագուհի »:

Ե Ս Ա Յ Ի

(Կարդալով Գիրքն ու «Լրագիրը»)

Կ'անցնին դուստրերը Սիոնի, սիգապանծ՝
Գոհարներով, կոկոզավիզ, հրաւերներ
Կայծակելով վաւառոտ թուխ աչքերնէն:
Կ'անցնին արըշիօքըն Սողոմայ, և խորխտանքն
Եղոմացւոց. սայլերն ու ցուցք շըւայտոտ
Յաղթանակաց և զեղխանաց: Ոսկէձոյլ
Ծանրը կըռօց շուրջը հընչուն թըմբուկներ,
Եւ կախարդներ, փղըշտացիներ, գերիներ:

Մեղքերու այն ծովուն վերայ՝ մէկ մը լոկ
Ճակատաբերձ կը սպառնայ. մէկ մը միայն
Զարհուրելի կ'ուղղէ ցառոյթ թագերուն,
(Թագաւորազն ինք), կը շանթէ լըրբենի
Պերճանքն ու վատ ըստըրկութիւն ծառայից,
Ու ամբարտաւան գոռոզութիւն բռնակալ:

Հըրանըշոյլ փայլակներով իր խօսքին՝
կը պարզուի ուղին Անոր որ կու գայ.
« Զեանասուր են բոլոր իր փեքիններ,
Եւ են լարուած իր աղեղները բոլոր,
Են երկվարք՝ սալաւըմբակ, և կռքերն՝
Ահեղ և բուռն մըրըրկի հանգունակ:
Պատժել կու գայ ու կը մոռնէ իրբեւ հօտ
Մ'երիտասարդ առիւծներու, կը պատէ
Որսը ուժգին՝ ճապուններովը կարշնեղ,
Ու կը քանցէ թագերը դերդ շառաւիղ »:—

կը գոչէ ա՛յսպէս ազգերուն: Չարութեան
Լեցուած է թամն ու կ'որոտայ. « Ալ բա՛ւ է »:—
Ու Տիւրոսի վըրայ մոխիր կ'անձրեւէ,
Աշտարակաց վրայ Նինուէի մօրենին
կ'աճի, գիշերը կ'ընդգոգէ Բաբելոն:
Ո՛ւր Սարոնի չըքնաղ վարդերն, ո՛ւր աղբիւրք
Եւ հովանիք կարմեղոսի, ծիրանին
Եւ գանձերն ո՛ւր Գամասկոսի:

Մըրըրկին

Շունչն է իր ձայնն՝ որ կը շփոթէ թարշիշի
Նաւատորմիդն, իդումէան կը զարնէ
Եւ իսրայէլը կը գերփէ: Իր բերնով
Խօսողը ա՛յսպէս կ'ուզէ: Զո՛ւր ընդ միշտ լուռ
կարծեց զանի մարդախոշոշ թագաւորն.
Որ խողխողեց զայն որ պըրծի իր ձեռքէն.
Ո՛չ ալ տեսաւ որ այն անշարժ ցուրտ մարմնէն՝
Ազատութեւ կը ճաճանչէր Գաղափարն:

Եւ ահա ողջ դեռ յետ այնքան դարերու,
կանգուն կեցած էս տակաւին ըսպանտո՛ւ՝
Ապագայի սեմին վըրայ: Թող մոռնչէ՛,
Փայլատակէ՛ քու խօսքըդ թող անգամ մ'ալ,
Եւ փարատէ շառափնաթափ լոյսն՝ ամպերն:

Այսօր, դուն լա՛ւ կը տեսնես, ինչպէս կ'երգեն
Աղակատանքն ի Սիոն, նոր ոսկեճոյլ
Ունին կուռքեր մարդիկ, ու նոր փղըշտացիք
կը պանծան պարծ: Ապականիչք կը սըփռեն
Թոյն մահացու, և հալածանք դեռ, ու դեռ
կը ծայրատէ, սպաննէ, ջընջէ պատերազմն:

Հոն կը մեռնին հարիւր, հազար, անհամար,
Մարտիրոսներ և զիւցազներ գունդագունդ:
Մոլեգնութեամբ հրաբուղիներու շըրջմոլիկ՝
կ'եռայ կ'եփի ծոփն ու խորքին մէջ վըհուտ

Կ'ընկուզանէ հըսկայ նաւեր, զարուններ,
 Ու կը փըրփրի նախէիրներու ժանտ կըողուցն:
 Հերարձակ խումբ մը կիներու՝ ոռնագին,
 Յիմարութեամբ վառ աչքերով՝ կը վազէ
 Ափեր, դաշտեր, կ'իյնայ, ի զսուր կ'աղօթէ,
 Կ'անիծէ:

Մեր վըրայ դուն, օն, բարձրաբերձ
 Ժամանակին ժայռերէն ձայնըդ ձըգէ
 Բաւարձի. հասնի հեռուն ծաղկափթիթ
 Պարտէզներուն, երկիրներուն աւերակ.
 Ամէն ոք զայն լըսէ՝ ու զայն հասկընայ.
 Անգամ մըն ալ պարսէ ցասումըդ ահեղ
 Աշխարհակալ դժոխորկոր սըրտերու,
 Մոլեգնախանձ չար ոգիին խելայեղ՝
 Ուր կռիւներով վայրագ՝ ի մահ կը ճեպէ
 Գըլխազարներն այս առօրեայ. բաց աչքերն
 Արեան ծարաւ այն կոյրերուն. մըռնչէ՝
 Վերջին հրամանդ անգամ մըն ալ՝ թէ « Բաւ. է »:

ՍՈՒՐԲ ՄԱՐԿՈՍԻ ԶԻԵՐԸ

Ճերմակ, անմարդ կը փըռուի
 Մեծ հրապարակը միջօրեայ թըմբիրով.
 Կ'երթայ հեռուն կը կորսուի
 Թափառաշուրջ երգչի մը նօթը յետին:

Կը պատէ ամպ մ' ոսկեղէն
 Սուրբ Մարկոսի կարմանակերտ գըմբեթներն.
 Բայց խորշերուն մէջ լուսեղ
 Կը յօրանջեն կարճես սուրբերը մէկտեղ:

Հատ տարի է կը նընջեն

Փըռուած փոսին մէջ քաջարի դիւցազներն .

Էջ շատ տարի որ անյայտ

Եղան կարմիր պատմութեանով ասպետներն .

Շիկամօրութիւն մը ընդունին՝

Իւրերից հովէն բերուած Սուրբ Մարկոս ,

Աւելի քան եօթ դար է

Որ նըւաղած է ալիքին մէջ տըղմուտ :

Աւ լեն զըւարթ երերար

Յանկարծակի լուծուած՝ գիշերն յուզելու ,

Կատարը բարձրը բուրգին՝

Արթուն պղինձներն՝ յողջոյն դարձող տորմըղին :

Եւ զոր այն սուրբը կը սպասեն

Որ ձայն մ' որուն ժամանակաւ սովորած

Էին , որ շունդ մ' յաղթութեան

Խորտակէ սառը ձանձրոյթին այն անհուն . . .

Փառքը եղաւ , բայց քուն մ' հեղգ

Թըմրեցուց Սուրբ Մարկոսն ու իր ժողովուրդ .

Բայց կամարաց արդ վըրան

Կը լըսուի մոռնելը Կորնթեան ձիւրուն :

Այն ձիւրուն՝ որ հրաշունչ

Յոյն հողին վրայ՝ բարկ խօշիւնին մէջ խաղմին ,

Կը տեսնէին անցքը սերճ

Քաջախիզախ հոմերանուագ հագներգուաց ,

Ու Եպիրոսի քաջերուն

Զորս Արատոս՝ կըսփռէին դէմ կը տանէր ,

Եւ ճըռնչուն յաղթական

Աքէական դաշնակցութեան կառքերուն :

✽

Կը զգամ՝ ես , ո՛վ դարերու

Վիթխարի թեւ , բախինդ . ու հետըդ ազատ

Արգելքներէ մարդկային

Ժամանակին ոգին կը շուէ բաց դաշտերն :

Կը տեսնեմ քեզ , ո՛վ Հըռոմ ,

Պըղտոր Հըռոմ , թէ ինչ էիր : Նենգոտ զենն

Յիմարութեան այն ատեն

Կ'արթըննար մոռնալ՝ աչքերուն մէջ՝ Ներոնի ,

Եւ խելայեղ կեսարին

Կը լըսուէր մռնչնչն . — Ինչ որ չի ծուր, կը կոտորեմ: —

Ու ծաղկազարդ քըղամիդն

Ընդ քարշ կու գար մնլեգնախանձ տըղմին մէջ:

Ձո՛ւր կղօղիոս ծիրանի

Հագցուց պատեց գահին մաշած տախտակներն .

Հռոմեան հըղօ՛ր առիւծներն

Կապխառլի ստորոտը՝ խոց՝ կը հըշան ,

Ու ջահը բարձր ափիդ մէջ

Փըլչող սրահից միջեւ ու այրած մեհենից՝

Պիտի տըխուր յարութիւնդ

Տեսներն թըղուկ թոռներն հըսկայ պապերու:

✱

Ես կը խորհիմ . . . Կ'անցնին արդ

Վարձակներու օղիտակ քօղերն, լոյս աչքերն .

Եւ երկունները ոսկի՝

Կը ցըցուն ջիւղ մինաբէներն ու մըղկիթք . . .

Բայց այն ատեն քեզ այսպէս

Ո՛վ ձեր թրակիւս, չէր քու երկինքըդ տեսներ .

Մեհեաներուդ մէջ դեռ չէր

Սըրբապիղծ ձեռքը մուսուլմանը մըխեր .

Եւ ոչ մահիկը ոսկի

Տաճարներուն վըրան . այլ մեծ և տըխուր՝

Ազատութեան նըշանակ՝

Ահաւոր խաչը կը կանգնէր Քրիստոսի . . .

Ես կը տեսնեմ՝ . . . Կը ծըռի

Երկու կանաչ ափանց միջեւ ծոփեւ ահա

Բիւզանդիոն կը թըմնի

Նըժդեհացեալ յաղթականին աչխարհի:

Կ'արթըննայ 'մըռստն երբեմնի՝

Երիտասարդ մ' ինչպէս՝ արդ գոհ, ընկճըւած .

Ու կը յաղթէ հրաշալի

Նոր մայիսո՞յն իր՝ սիգապանծ Հըռոմին . . .

Եւ դու կ'անցնիս, դարերն .

Վթիթարի թեւ, ու երկիրներ, գահնդքներ

Կը ջարդես, լա՛յն թռիչքիդ մէջ

Հասունցնելով բախտերը նոր աղգերն . . .

Ահա հասեր են վոսփոր
 Փառահեղներն. կայմերուն վրայ կ'ոլորուն
 Նորաբողբոջ դափնիով
 Բազում կարմիր ոսկեճամուկ գրոշակներն.

Այն գրոշակներն որք բացին
 Իրենց ազատ անցք ցամաքի, ծովու վրայ,
 Սաւառնաթեւ առիւծով
 Կընքուած, սկարզուած ի ձայն գոչման՝ Սո՛ւրբ Մարկոս:

Պղնձի՛ ձիւր, ո՛րքան յաղթ
 Նաւեր տեսաք, ցըռկանաւեր երազ, գոռ,
 Առլեփներէ ուրոնք ցի՛ց՝
 Կը նետուէին դէպ ի Հանդրին անդունդներն,

Աղօթից ո՛րքան ալիք
 Տաճարին մէջ հընչեց. և ջինջ դէպ եթէրն
 Անհուն ո՛րքան թռան երգեր
 Եւ հոտանոյշ ամպեր արաբ խունկերու,

Պայթեցին ո՛րչափ կեցցէք՝
 Փայլատակեց երբ Ջիւղուլն յանկարծոյն,
 Եւ արեւուն յանդիման
 Քանի՛ հարսնիք հաստեցին ծովն ու վընէժ.

Ճակատագրին մըրըրկէն
 Երբ զերդ թեթեւ փետուր օդին մէջ դուք դեռ
 Չէիք քըչուած, ու զըրուած
 Ափունքը հոն արիւնըռուշտըն Սէնի:

Հոն ալ՝ ձեզ չէր ըստասեր
 Լոռեթեանց տաղտուն և ոչ քուներ թոյլ և վատ
 Սալերու վրայ ամրակուռ
 Կը կոփուէին ապագային բալլիքներն,

Վըրէժիւնդիր բազկաւ հոն՝
 Գաղղիոյ նենգ ազատութիւնը գրեւ էր
 Ժողովըրդոց իրաւունքն
 Եւ արքայից՝ նըժարին մէջ նոյն և մի.

Եւ դեռ չըքնաղ, ահաւոր
Քորսիքացին կը հագնէր զրաւն ընկերհաշտ,
Ու կայծակներ կ'անձրեւէր
Վարչութեան վրայ Մեգաբերին արեւով:

✱

Երբ սիւներուն դարձաք դուք
Հինաւորց մայր եկեղեցւոյն, ու դէպ ի
Ձեզ ուղղեցին տոժերուն
Չաւակներն՝ ուշ ի կուրծս՝ աչքերն արտասուն,

Ի Գամբոֆորմիոյ սպանուած
Վեհ Յերակոյտը կը լըռէր, և օտար
Կը պարզուէր դրօշ մը արեւուր
Ի Սուրբ Մարկոս՝ նըկարուած սեւ ու գեղին:

Յընցել ուղեց շըղթաներն,
Մաքնեց, ներկեց երկաթներն իր արխնով,
Յոխորտաբար աննըւաճ
Ասիւծն՝ ու զինք լուծն աւելի ընդունեց:

Ու օր մը յաղթ ուսերով
Թաւալելով շիրմին քարերն՝ ցըցուեցաւ
Աւստրիացւոյն առջեւ դուժ
Ուրունքո՛ւ կարմիր երամ՝ մը երկայն:

Վեհապանծ գունդը՝ որուն
Դամբանական գովեստը ծովը երգեց,
Մեծն և արին և ազատ
Փառահեղ գունդը մըջապաղթ տոժերուն:

Մարկերայի որմբաձիգ
Որոտացին այն օր հրահայթ թընդանօթը.
Չողերէն վար գլորեցան
Արծիւ ու գթօշ ջարդուփըշուր խառնիխուռն:

Միակ կեցցէ մը խուժեց
Կուրճերէն դուրս՝ կայծակ քաջաց աչքերէն.
Եւ լըսուեցաւ ջինջ օդին
Մէջ մեղեւոց երգին թըրթուամը ցընծուն:

※

Ո՛վ անօգուտ, բայց սուրբ գործ
 Նահատակաց պաշտելի: Ո՛վ կորովի
 Շունչ գիւցազանց: Խառն
 Ձեզմնով կը զգայ զինքն աւելի հզօր ու ազնիւ:

Ժողովուրդին անտա՛խ է
 Կորովը վեհ: Տեսաք դուք մեր կըտրիճներն,
 Շքեղ ձիեր, որ պատուար
 Կը կանգնէին ոսոխին դէմ կուրծքերնին.

Տեսաք դուք այն առաւօտն
 Եղեանաւոր, երբ հալումաշ ուրուականք
 'Իրօշի մը շուրջ խրոնեցան,
 Տեսաք դուք այն, տեսաք այն օրն անխճեալ,

Այն օրը երբ ըստուերնէր
 Սովալըլուհ, օրհասական հոգիներ
 Սեւով սուգով պատեցին
 Համակ անգամ մ'ալ այն դըրօ՛շը կարմիր.

Երբ խաճնելով ձեռքերնին
 Վլուխ՝ տեսան այն գիւցազներն՝ գերմանաց
 Խաժամուժէն անգամ մ'ալ
 Բսպաննուած ընկերահաշտ պետութիւնն:

※

Ո՛վ ցընծութեան բարձր որոտք,
 Ո՛վ զանգակաց դանչեր, և ո՛վ միջօրեայ
 Շողով լուսով բարձր՝ հովին
 Մէջ պարզըւած եռագունեան դու գրօշակ,

Ձեզմնով, ձեզմնով Ադրիոյ
 Բացաւ բամբիշն իր կիսաշէջ աշուրներն.
 Ձեզմնով այտերն դալկահար՝
 Նըկարուեցան վայրկեան մը վարդ ու բոսոր:

Լօռայատակ յետոյ իր
 Կանաչ ալեաց վըրայ լըռին ու ամայի,
 Ինկաւ անզէն, կեղեքուած՝
 Ան որ ոտքին տակն ունէր օր մը երկիրս:

— Ո՛ւշ հասար, — աչքն արցունքով
 Գռչեց՝ համբարդ տալով եղբայրը եղբոր:
 — Ողջ չէ՞ք մի՞թե — հարցուցին
 Խրատիւ կերպով Թորչեղլոյի մեռելներն:

— Ողջ, բայց յոգնած ու թմրած,
 Ոգին լըքուած լուծուած՝ մարմինը կոշկոճ.
 Ձեր հոգիները արի
 Ձրտըէք մեզ, ո՛վ շիրմին մէջ փակուածներ:

— Գրեթէ կէս դար է ահա
 Աւերներն ալիզ դէպ ի նպատակ մը վըտեմ,
 Գրեթէ կէս դար է ահա
 Դաստապանին վրայ ձեռքերն իս հըսկեցինք:

— Արդ ... կատարուած է ազատ
 Ռեխան Խաւիւյ, և զայրոյթները սանձուած.
 Արդ ... թողուցէք մեզ հանգիստ,
 Ծերեր ենք մենք ... թոյլ տըւէք մեզի որ մեռնինք:

Կը մըռնչեն մեռելներն,
 Ջիւրն հրաշունչ կը մըռնչեն կորնթեան,
 Մըկանունքն ալիւդ կարշնեզ՝
 Պատրաստ միշտ պերճ ճեմքի՝ դարկրի՝ դոփերու.

Կը մըռնչեն մեռելներն ...
 Եւ անտարբեր անոնց մռունչին կամ խոթոտ,
 Յամառօրէն կը նընջեն
 Ողջերը քունը սոսկալի փառութեան:

« ՊԱՏՈՒՀԱՆԻՍ ՆԵՐՓԵՒ »

Պատուհանիս ներքեւ՝ բացուած՝ Ապրիլի
 Գողտրիկ ու գիրգ արեւուն,
 Կը հընչէ ձայն մ' յանկարծակի կիթառի,
 Լարաձգութիւն մը ծիծղուն,
 Նախերգը զուարթ մոլուցքի
 Մը խազերու, ցընծութեան
 Կարծես ունում, պայթում մ' հուժկու հասակին,
 Որ հուր ու բոց կը պոռթկայ
 Եւ հըրճուանքի, յիմարութեան, կորովի
 Եւ սիրոյ բռնուն հորձքեր:

Գրասեղանէս կը վերցնեմ՝
 Քիչ մը յոգնած աչքերս ու ծանրը գլուխս ...
 Հըզօր կեանքի բարախում մ', ո՛հ, լաւ կ'ընէ:
 Քիչ մը բերկրանք անփոյթ ... Ո՛հ, քեզ երանի
 Որ գըտնելու կ'երթաս անշուշտ գեղունի
 Քու նըշանածդ՝ որ անուշիկ իրկընով
 Քեզ կը սպասէ շեմին վըրայ՝ գինովցած
 Գարնան հովին բերած քընքուշ հոտերէն:

Ու բիբը սեւ կը շողայ
 Զայն հասնելուն, և ամանակ կը զարնէ
 Իր ոտքովն այն զըւարթաբոյր նըւագին,
 Ու կաթնաթոյր պարանոցին վրայ գողտր՝
 Օդին մէջ զերդ թեթեւ փետուրը կը գողան
 Փունջերը նուրը խարտիչազեղ մագերուն:
 Կ'երեսիմ ես պատուհանէն ... Նուագածուն
 Միշտ հոն է, կզակը վեր օդին մէջ, իր հետ
 Շուն մ'ունի. շուն մը որ պիշ
 Գորովալիր սիրով անոր կը նայի ...
 Խիզակ, արի կիթառահարը կոյր է:

— « Պատմէ, և զուարթ ըլլայ թող

Հէքեաթն: Եկուր, կը փայլի

Ահուժն ահա: —

— Ու կըբայր,

Հոգիս արեւուրէ, երազ

Չունի աշտօր: Կ'ըսեմ (միայն թէ ուզես)

Ուղեւորի մը ճըշմարիտ պատմութիւնն:

— Կայ մեծ լերան մը ճեղքին

Մէջ վարն ուղի մը, որմէ

Կ'երթայ անի. որմէն են

Երկաթաբար՝ անմատոյց,

Եւ արեւակն հազիւ երբեք կ'արձակէ

Նըշտը մը վար դէպ ի անդունդը մըռայլ:

Կ'երթայ կ'երթայ ան յուսով

Անահընկալ զառկերի

Մը, ծարաւ՝ լայն կամարի

Մ' երկընթի, մեծ լաց լայն,

Եւ ամէն մի խորշի, անկեան, ծապտոյտ

Գալարներու զարհուրելի անդունդին,

Կ Ր Ա Կ Ի Ն Ք Ո Վ

— « Հէքեաթ մը, նոր հէքեաթ մը,

Որչափ ատեն որ տեսէ

Մըրրեկը: Չէ՞ս լըսեր որ

Կը փոթորկէ, կ'անձրեւէ:

Պատմէ: Կ'ուզենք երազներու մէջ սուզել

Մ'ենք մըտածումն ու ճըմբան գալը մոռնալ:

Յոյսը թեւեր կը հագնի
 Վերն ոսկեգոյն կատարները
 Հասնելու, համարձակ
 Փայլուն ճամբէ մ', արեւով
 Լուսաճաճանչ ճերմակ ճամբէ մ', ու հասնիլ
 Ըզգըլխանքին իր խանդակած իղձերուն:

Այսպէս առաջ կ'երթայ ան
 Մէջն յաւէժ գիշերուն.
 Ու կ'ըլլի անդունդն այն՝
 Հաւատքին հետ համաձայն՝
 Գարնանային ճաճանչներէն ծիծաղկոտ
 Երկիրներու փայլակներում մօտաւոր:

Հոն՝ ճեղքուած ժայռին խորն
 Կ'երեւի լոյս մը աղօտ.
 Հոն անշուշտ լայն տեսարան
 Մը պիտի յանկարծ բացուի
 Անհունութեան հետ անսահման, հեռաւոր,
 Մռունչին թերեւս և դիւթանքին հետ ծովուն:

Հոն. հոն ետեւն այն պատին
 Ոչ, ոչ, դեռ ոչ Այլ անշուշտ
 Փայլատակ պիտի պերճ

Մեծապանծ փառքը բացին:
 Հոն վարն, հոն վար ... Բայց աւելի ժրպիւր՝ ժայռ
 Մ' այն մութ զընտանը կը կընքէ մահառիթ.

Ո՛վ եղբայր իմ, անո՞նք
 Կը հարցընես ճամբորդին:
 Ան լաւ գիտէր ու իրմէ
 Առաջ շատեր՝ հալածուած
 Եղնիկներու նըման հասան հեւ ի հեւ
 Եղեռնաւոր ճամբուն թումբին շերտափակն:

Յանդըգնօրէն՝ բայց ուղեց
 Ան երազել և յուսալ
 Որ պիտի ժայռը փըլչէր
 Ու կատարուէր պիտի իր
 Իղձը շամբուշ, իղձը միակ, նոր Սիւան,
 Ան որ երկրիս էր տիրելու սահմանուած:

Եւ ըլտապեց, գըրդըւած
 Երազներէն, դէպ ի պին
 Ահեղ կընիքն, ուշադիր
 Ամէն անկեան, դարձուածքի,
 Ամէն լոյսի, տըխմար, ապուշ:

— « Բայց անո՞նք,
 Իր անո՞նք »: —

— Ես եմ. դուն ես, ո՛վ եղբայր: —

Վաղն ... հիւսիսի շունչ մը. փայլակ մը ամբան
Արեգակի. փոքրիկ խալթուած մը օձի.
Ու ճախճախուռ դաշտի մը զիս գոլորշին
Պիտի զգեսնէ. կեցքնելով այս չըքնաղ
Ընթացքն աշխոյժ, ազատ արձակ զօրութեանց:

Տըժգոյն, անխօս, պիտի լըսեմ մահճիս շուրջն
Աղօթքներու թոթովութենէր. հառաչներ
Որք երթալով մարին ողբեր պիտ' ըլլան.
Պիտի ուզեմ, սակայն ի զո՛ւր, ոտք ելլել,
Կարկառել ձեռքս ու 'սեկ գոնէ՝ — Մնաք թալո՛ւղ: —

Բայց առջեւն այս իմ բիրերուս՝ ընկըղմած
Այսօր ցնորից մէջ վեհագոյն սէրերու,
Երազանքով լեցուն, լեցուն շողերով,
Պիտի մահուան սեւ վարագոյրը իջնէ:

Վ. Ա. Ղ. Ը

Կ'ապրիմ, կ'ընչեմ, կը բարախեմ. վեհ զմայլմանց
Մէջ՝ կը կենայ թեւատարած միտքը՝ խրոխտ.
Ամէն երակս առողջութիւն կը թընդէ.
Ու իմ սըրտիս ամէն մէկ վառ զարկին մէջ
Տիեզերքին սըրտին թընդիւնը կը զգամ:

Կ'երթայ կու գայ ստուերներու
 Սըրարչաւ գունդն օղաչու-
 Բաւոր տարբեր ունին ձեւեր, տարբեր ձայն,
 Էւ մէն մի ստուեր կ'արթնցնէ՝ անցնելուն՝
 Մտածում մ', երազ մ', յիշատակի մը ուրուն,
 Յետոյ հանդարտ լուսնի լուսով կը ցընդի:

Կը խօսին, կամ ըսպիտակ
 Զեռքերնուն մէջ ըսպիտակ
 Թուղթեր ունին: Ես կը կարգամ՝ հոն հեռուն՝
 Գրե՛րն առանց աչքս բանալու. է անհուն
 Խումբը լըսուած կամ կարդացուած խօսքերուն
 Երազին մէջ կամ թէ կեանքին՝ բաբախուն:

Խօսքեր կարծես բառ առ բառ
 Տըպուած՝ թուղթին վրայ հրավառ
 Երկաթով. մեզ այսպէս թուեցաւ, ու այրեր
 Իբրը թէ թուղթն. աչքերնիս մէնք դէպ ի վեր,
 Դարձուցինք չորս կողմ՝ որ տեսնենք թէ արդեօք
 Մեր ընկերներն, գըրքեր, գոյքերն ու թուղթեր

Առջեւնիս, շուրջն ու մեր քով
 Կը փայլին միշտ անխռով
 Իւրաքանչիւրը հոն իր տեղը նախկին,

Հ Ի Ի Ա Ն Վ

Իրկունն ահա՛ վերջապէս:

Ես կը գիտեմ անկողնէս

Քնէած բերով լուսնի նըշար մը նըրբին,

Որ անցնելով ապակիէն թափ՝ մը թին

Կու գայ սենեակն առանձնուհի հիւանդին՝

Լեցընելու զայն ցնորքներով խօսական:

Ամբոխ անգործ, վատ եւ անհոգ, անտարբեր,
Մինչ մեր յետին յոյսն ու հաւատքը՝ մըլթին
Անհունութեան մ'անդունդին մէջ կը զիժէր:

Խօսքեր չեշտով հրաշացայտ.

Խօսքեր որոնք բարկաճայլծ

Հովու թեւին նըման ի բաց կորզեցին

Դեկտեմբերի նըսեմ օրուան մը ճակտին

Մէջն ու մըռայլ, ու դաշտերուն, մարգերուն

Նըշոյլն յանկարծ ծաթեց գարնան արեւուն:

Խօսքեր խունկի, աղօթքի,

Գորովանքի, բընդշանքի,

Օր մ'առնուած անտես, որոնց անկեղծ ձայնն

Հընչելով հին թերթէ մը, արդ մի միայն

Կը ծարուեցընէ ըզմեզ սիրով մը անդարձ

Ու զըջացած աչքն արցունքով կ'ուռնեցնէ:

Իշխանական, որոտման

Խօսքեր՝ որոնք ցիրուցան,

Սարսափներնէն սառած շըլմոր զինուորներն

Յոյսն երբ կորսուեր է ե ոտիս գիտակէն

Կը մոլեգնի կըակը, իրենց փախուստէն

Եւ կը դարձնէ ու կը բերէ դէպ ի խաղմ:

Բամբասանքի խօսքեր բիւր,

Դուրբ, թունաւոր իբրը սուր,

Զոր մըտածումն հասկընալ չ'ուզէր երբեք,

Զոր չի սանձեր սաշմըրկած սիրտն ահաբեկ,

Եւ երկու կիպ հոգիներուն մէջ յանկարծ

Կը կանգնեն պատ մը կրանիդէ անթափանց:

Մեռնողներու խօսքեր բիւր,

Խորհըրդաւոր, կըցկըտուր

Շեշտեր ճերմակ շըրթունքներէ թոթովուած, —

Ուր կը խօսի արդէն երազը անհուն

Ուրիշ կեանքի մ', — ու կը թողուն մեզ խոհուն

Յորչափ կ'ապրինք՝ իրենց ծածուկ մըտքին վրայ:

Կը զգամ, բոլոր հեւ ի հեւ

Կու գան կ'երթան ժիր թեթեւ,

Ու իմ ջերմին տեղէն թըմրած գըլխուս մէջ՝

Անձնիւր ըստուեր կ'արթընցընէ՝ անցնելուն

Մտածում մ', երազ մ', յիշատակի մը ուրուն.

Յետոյ հանդարտ լուսնի լուսով կը ցընդի:

Արարածոցը սըրաէն
 Յիմարութիւնն, ու դարձուր
 Նեղութիւններն ու վիշտերն
 Ուրախութեան բերկրաւէտ:

Փարատէ, Տէր, մըրըրկին
 Անգերը ժանտ, սեւածոյր.
 Կը մեռնին հոն վարն, ահեղ
 Նախճիրը, Տէր, դադրեցուր.

Արիւնուշտ այն երկինքներն
 Արդէն տեսան շատ գէմքեր
 Եւ մարմիններ ըսպիտակ
 Ժայռերուն խորքն Անգէի:

Սովալըլուկ անգըղներն,
 Ու արծիւներն արդէն շատ
 Իսկ լափեցին գէշագէշ
 Կարմիր սըրտեր գիւցազանց:

Ողորիշ ձեռքըդ, ս'վ Տէր,
 Երկընցուր այս մարդկային
 Հօտին հրակէզ բարկութեան
 Վըրայ, խաղմին ու կըռուին:

5 ՄԱՐՏ 1896

Զայն մ', որ անշուշտ չըհասաւ
 Մըրըրկներէն խորտակուած
 Վեր ասողերուն, կը գոչէր
 Անապատին մէջ անդրաւ.

— Ո՛վ Տէր, ամբիժ և անհուն
 Բարձունքներէն ըսփոփէ
 Մեզ մէկ խօսքովըդ, բուժէ
 Մոլորութեան մէջ ինկած

Որոտա՛, է՛ ամէն բան
Ունայնութիւն. անսահման
Իշխանութիւնք, խորտակուած
Բանակներ, վեհ յաղթանակ.

Յուցուր պատրանքն անօրէն
Որ կը պատէ շուքն աշքերն,
Ու հասկըցուր ամենուն
Թ՛ երկիրս ծարաւ է սիրոյ: —

« Ե Ր Կ Ն Ք Ի Ն Տ Ա Կ »

Երկընթին տակ՝ զոր անորոշ
Լուսով մ՛ երկունը կը ներկէ,
Շըրջապատուած մացառներէ
Լօռերու մէջ կը նընջէ լիճն.
Ու եղերքին վերայ, բարակ,
Նուրը ասեղի մը նըմանակ,
— Մոգի մը բոյնը ո՛ր գիտէ —
Կը կանգնի բուրգ մը թըխորակ.

Եկուր. այս է երազներու
 Թաքուն աշխարհն: Եկուր, դէպ ի
 Վար՝ անձանոթն հոն կը կանչէ:
 Երթանք, տըւած մենք ձեռք ձեռքի,
 Դէպ իրկունները զուարթագեղ
 Մէջէն անձայր դաշտավայրին:

Ծ Ո Վ Ա Ր Կ

Մ Ո Ր Ա Ղ Ի Ն Ի զրահաւորին

Ըսպասումի մեծ լուծեան մէջ՝ հրամանն
 Ամբողջ որոտաց. ցընծումի սարսուռ
 Մ՝ ամբոխն ողողեց. սարսուռ՝ զոր կու տայ
 Մարդկային մըտքի՝ ամէն յաղթանակ:

Եւ անունով մեծ ըսպարապետին,
 Այն հրամանին հնազանդ ու պատրաստ,
 Աւերներու մեծ մրբրիկ մ՝ հանելով
 Նաւը կ'իջնէ վար ու կ'իշխէ ջուրին:

Կը պայթին ծափեր. արդ ի՞նչ ովկիաններ
(կը մընչեն) ճեղքէ պիտի, ի՞նչ շքեղ
Յաղթանակ պիտի օր մ' անոր ժըպտի:

— Ո՞րքան նախճիրներ պիտի ըլլան, ճայթէ՛
Երբ երկաթ կողէն որոտն արիւնոռչտ ... —
... Յուսկին վրայ կանգուն կը ժըպտի Սատան:

Ա Յ Գ

« Ժողովուրդ՝ որ նստեր ի խա-
շարի, ետես շոյս մեծ »:

Մատթէոս Գլ. Գ, 16:

Բիւթանիոյ օր մ' հոտաւետ բլուրներէն
Կը դիտէիր Երուսաղէմն անհաւատ,
Եւ բոլոր շուրջն անպարագիր հորիզոնն
Արեւմտաի շեղ նշգլոյներով կը փայլէր.
Հոն վարը բարձր սակեփողփող կոթողներն,
Փախըստական սբահներ, պորփիր տաճարներ՝

Կը թուէին գո՛ւնդ մ' յոխորտապանձ անմըռու՛նչ
 Հըսկաներու՝ խիզախ, երկնից ձայնատուր:
 Ոսկեքանդակ ու մեծագին կուճերու
 Ապաժաման պատիւներն՝ օ՛ր մ' անարգուած
 Մարգարէից ճերմակ գընդին՝ կու տային
 Մարտիրոսի շըրթներուդ դա՛ռքն ժըպիտ մ',
 Ու տոամը սեւ դատաստանին անըզգամ,
 Նախատինքները, և անարգ Գողգոթին
 Խոժոռ ճամբան և տանջանքները երկայն,
 Ամենատես սըրտիդ բոլոր երեւցան:
 Քանի՜ սիրոյ հառաչներ, ո՛վ Տիւրքիա,
 Նազովրեցւոյն աստուածային կուրծքէն քեզ
 Կու գային Ի՜նչ եռանդնավառ ողջոյններ
 Կապոյտ լըճիդ ...

Ափունքներուն ահա վրան

Կը խըռնուի ամբոխն, ահա ջուրերէն
 Խոնարհներուն, նեղեալներուն, չուառներուն
 Կը հասնի մեծ խօսքն ու ձորերն ու լեռներ
 Ու Գալիլեան բոլոր անով կը չընչէ:
 Բարձրացաւ երգ մ' անհուն անյոյս սըրտերէն,
 Նոր քաղցրութիւն մը մուտ գործեց այն ատեն
 Ամայ անչէն տընակներուն մէջ անո՛նց՝
 Որք անարգուած՝ ստորեկ՝ անիրաւ տէրերու,
 Մոռցած էին թէ կուրծքերնուն մէջ հոգի
 Մ' ունին տաճար աստուածային Աստուծոյ,
 Այն ատեն զարշ մեղաւոր կինը՝ որուն

Կը ժըխտէին փըրկութեան ո՛ւ և է եւք
 Փարիսեցին ու քահանայն և դըպիրն,
 Կըրցաւ ելլել դուրս հուսկ ուրեմըն տիղմէն՝
 Տեսնել կապոյտն ու շընչել յոյս թողութեան,
 Գլուխներն անմիտ բըռնութեան տակ ո՛չ եւս կոր,
 Արքայութիւն մը նոր, օրէնք մը պիտի
 Գայ նոր, ստիպէ մեծամեծներն որ զօգուին
 Փոքրիկներուն, ու տիեզերքը՝ փոխուած
 Էղբայրներու տաճարի մ', այդ մը պիտի
 Տեսնէ երկինքը երազուած տօներու:
 Ու պիտի մեծ արքայութիւնն, ու սըրտին
 Օրէնքն՝ ըլլայ արդարութեանն ...

Ո՛վ վըսեմ

Աստուածային տեսիլ. բայց, ո՛հ, հեռու է
 Մագդաղէն, ո՛վ Յիսուս, հեռու Գալիլեոյ
 Զըւարթ լիճերն ու պուրակներն հանդարտիկ,
 Որոնք ուժեղ արձագանգներ ունէին
 Քու ներշնչուած շըրթներուդ՝ կո՛ւռ շեշտերուն,
 Առջեւդ ունիս սեւ կոհակները կուպրի,
 Տըխուր պատկեր կորսուած հոգւոյ, և առանց
 Սիրոյ զգացման. առջեւդ է ո՛րջն ոսկէզօծ
 Հըրէական գազաններուն, որք ծարաւ
 Էն քու արեանդ ... Էլ սակայն դուն չատ մօտիկ
 Կը կարծէիր այն ատեն այգն՝ ո՛վ Յիսուս:

Մեզ՝ զորս աշխարհի քու շողջողուն ջինջ օրեզ
 Կ'անջըրպետե ժամանակ՝ մեզ տակաւին
 Հեռու կը թռի քու երազած նրպատակդ:
 Ո՛րքան արին, ո՛րչափ նախճիլք՝ յանուն քո.
 Ի՞նչ անողորմ՝ փոփոխութեան վազանցուկ
 Յաղթանակաց, տարապայման սլարտութեանց.
 Արդ բարձրաբերձ երկինքներէն կը նայիս
 (Ինչպէս երբեմբն բլուրներէն՝ Սաղեմի)
 Այս ապշտամբ ու ապաշնորհ երկրիս վրայ,
 Որ՝ ողջութեանդ՝ չըհասկըցաւ քեզ, ու երբ
 Մեռար՝ փութով հրատարակեց յարութիւնդ,
 Որպէս զի քեզ իր արցունքները խնայէ ...

Քու ճըշմարիտ հետեւողաց գունդ մ'ուրիշ
 Կը կըռուի աշօր մըտածման զէնքերով.
 Բայց թանձրը մեզ մը կը պատէ սըրտերն, ո՛հ,
 Բայց աւելի քան այն ատեն, ո՛վ Յիսուս,
 Անգութ են քու որդիքդ, ու չեն դադրիր դեռ
 Անարգանքի փայտին վըրայ վատշըւէր
 Բեւեռելու քիչ բայց հըզօր զինուորներդ,
 Որք կ'որոտան անդուլ երկրի աւանջին.
 — Վայ ձեզ որ ձեր եղբայրներուն ուսին վրայ
 Չէք վարանիր ահեղ բեռներ դնելու,
 Բեռներ՝ որոնց ծանրութենէն կը սոսկաք.
 Եղբւոր ձեզի որ կը մերժէք աղօթքներն

Ու կը կորզէք սյրինքներուն խոնարհ յարկն:
 Անմիտք և կոյրք. վայ և եղուկ ձեզի բիւր՝
 Որ շիրիմներ ու կոթողներ կը կանգնէք
 Մըտածումի հըսկանքներուն, ու կ'ըսէք.
 Ո՛հ, մենք ձեռքե՛րը մեր լեինք աղտեղեր
 Անոնց արեան մէջ, և սակայն հանապազ
 Գաղափարի քարոզներուն կը պարսէք
 Անարգանքներ ու քարուականք: —

Մ'օտ է այգն,
 Հայտնի օճիկներ — կը գոչեն դեռ ու կ'երթան
 Առաքեալներն լուսոյ ու դեռ իբրը ձօն
 Կ'ընդունին ծաղրն, ու գէպ ի խաչը կ'երթան
 Դեռ անվեհեր, և կը կըրեն բովանդակ
 Վերջին տաղնապը՝ տեսնելու մարդկութիւն
 Մ' այնքան անգութ որ չ'ըմբռնեն, ու կ'երթան
 Գոչելով միշտ ու դեռ. — Թէ ժամը մօտ է
 Կոխուածներուն, նեղուածներուն. կը զըմնէ
 Շնորհ ով որ նախ կը զգաստանայ: —

— Կը ժըպտի

Աշխարհը կոյր, եպիկուրեան, ու փռուած
 Դիպակներու վրայ ոսկեթել, կը մընչէ
 Յօրանջելով.

— Այն այգն. ո՛հ, դեռ հեռու է: —

Կը տեսնուի լուսնակին գէմքն ըսպիտակ
 Մառերուն մէջ, պարը սակայն գեղեցիկ
 Երազներուն՝ ալ հետը չէ. կը նմանի
 Կառափի մ' արդ, որ ինձ հեգնող քըրքիջով
 Կարծես կ'ըսէ. « Չե՛ս տեսներ. ես ալ մեռայ »: —

Հրեշտակն ահա, գանչը զոր ան կը լըսէր,
 Մի և նոյն ձայնն ... ու հեռաւոր ժամերուն
 Յիշատակները կը դառնան. զուարթ օրերն,
 Իրիկուններն անուշ. ներքին հոգեվարք
 Մը յուշարձարծ որ կը բզբբտէ սիրտն յօշ յօշ:

Ո՛վ ՄԵՌԵԱԼՆԵՐ ...

Կը տընտընան վանդակներուն քով անցորդք
 Գաղտնիքներուն ի դէտ կանաչ ըստուերաց.
 Բայց ըստուերներն ամայի են, մակարոյծ
 Խոտն ու մամուռն՝ որոնք կ'աճին շերմաց վրայ՝
 Կը հագուեցնեն եղենապատ ամառնոցն:

Ու նըստած հոս՝ կամարակապ սրահին տակ՝
 Ուր յաճախ հայրըս իրիկուան դէմ կու գար,
 Կը նայիմ ես, ու ստուեր մը զիս կը կարծեմ,
 Ստուերն անցեալի մը հեռագոյն, շատ հեռու,
 Որ կենդանի անձի մը ձեռն ունի լոկ:

Ո՛վ մեռեալներ, խօսք մ'ըսէք, խօսք մը, աղէ ...
 Բոլոր հոգիս ականջիս հետ կ'երկընցնեմ ...
 Ամպ մը կ'անցնի կը զոփայ խոտը սարսուռն ...
 Ո՛հ, դուք անշուշտ կը լըսէք զիս, կը խօսէք
 Ինձի ... և ես եմ որ ձեզ չեմ հասկընար:

Ամեն քու ջինջ երազներդ: —

— Կը խաբուիս.

Խաղաղութիւնն իմ մէջս իջաւ վերջապէս:

Կը խորհէի ... թէ հոգին

Կը հանգչի լոկ այն ատեն

Երբ կը լըռեն երազներն: —

— Կ'հառաչէի և սակայն:

— Ո՛վ կատաղի

Հեաաբըբբի: Ընդունայն սէրն, արցունքներն,

Պատերազմներն՝ էին, աւաղ, կեանքը, ո՛հ.

Բայց սըրտին այս լըռութիւնն՝

Որ է փակեր բոլոր գըռները՝ հանդէպ

Սիրոյ ամէն արձագանգի,

Այս լըռութիւնն ... է՞ գուցէ

(Կը խորհէի քիչ առաջ մահը ինքնին: —

ԵՐԿԴԻՄԻՆ

— Կը ժըպտիս. ես սըրտիդ մէջ կը կարդամ,

Դուն ցընծութիւն կը տեսնես

Ապագային մէջ: —

— Կը խաբուիս. միտքս ինկաւ

Իմ մէկ պարապ սէրըս հին: —

— Կը հառաչես:

Ես սըրտիդ մէջ կը կարդամ.

Կը թիւնէ այն յիշատակն

Ստեպ այն ժամուն երբ կը դադրի վառ աշխոյժն
Աշխատութեանց, ու դաշտին մէջը հեռուն
Կը թափառի երգ մը՝ հանդարտ իրիկունան,
Խլած է ինծմէ արցունք ծածուկ զօրութիւնն.

Հանդէպ ծովուն՝ որ մոլեգին կը մըղէր
Մարտ մըրըկաց դէմ, ու կը հասներ մռնչելով
Վեր կայսերուն, այն անձանթ բարախումն
Երկայն ժամեր անշարժ գրաւեց մոգեց զիս.

Ու երբ երկինքը կը վառէր կայծակն հուր
Սեւ լեռներուն մէջ, և որոտը հեռուն
Գոռալ կը թուէր մարդոց անեղ սպառնալիք,
Ուզեց որ այն ձայնն ունկընդրեմ՝ ընկըղմած.

Ու ցինին պէս պիտ' ուզէի մըղել զիս
Վեր վեր մէջն այն պատերազմող զօրութեանց,
Խուզել, կորզել գաղտնիքը մեծ, ու կարշնդ
Ճապարաններով սեղմած ձեզել երկրի վրայ.

Պիտ' ուզէի ջաղըին նըման արձակել
Ազատ թըռիչ մ' անձուկ ու նեղ այս վայրէն,
Թեւեւրըս լայն պահ մը սըփռել տարածել
Փոքրիկ երկրին վըրայ, 'ւ անհունը գըրկել:

Յաշիտ. զրոյց

18

Ու չըկընալ ըսել ինչ որ խորքը այս
Խմ հոգիիս կը սարսըռի կը յուզուի
Անդուլութեամբ. ու չըկընալ պարզել քեզ,
Ո՛վ տենդ, հըրճուանքս միանգամայն և տանջանքս:

Սէր չէ, սէր չէ. երիտասարդ սիրտն երբեմն
Սանպէս կարծեց. ու մահուան երգ յօրինեց.
Արդ լաւ գիտէ որ այս գոռումն աւելի
Պերճ, աւելի ազնիւ, հըղօր է քան սէրն:

Ո՛վ սուրբերու ուսուցաներու լեզունք,
Ի՞նչպէս հոգին ձեզ մտածելով կը վառի,
Ի՞նչպէս կ'զոփայ սիրտը սիրով վեհապանծ:

Կ'անցնին. զինեան Աբել կ'շողայ Հոմերի.
Մեքեղանճելը կը ժըպտի Տանդէի.
Քորսիքացի կայսեր ողջոյն կու տայ Հէյն:

Բ.

Ծրարուած լոյսի մը մէջ մեծերը կ'անցնին,
Արինքրուն քաջայաղթ դունդը կ'անցնի,
Եւ այն հազար դէմքերուն վրայ կը ծըփայ
Լայնածաւալ միակ դրօշակ մը հովէն:

Ապուշներէն ծաղրուած մեծ խօսքը՝ վեհ
կը ճաճանչէ աստուածային դրօշին վրայ:
Սո՛ւրբ Խաէալ: Ո՛վ որ քու ձայնը լըսեց
Զուր կը յուսայ չըքնաղադոյն քաղցրութեան:

Կ'անցնին մեծերը մին միւսին առնութիւր,
Զի ծովուն մէջ ժամանակին՝ բիւր գետոց
Կ'հաւասարին խառն գոյներն ու կոհակք:

Մ Ե Շ Ե Ր Ո Ւ Ո Գ Ի Ն Ե Ր

Ա.

Գերեզմանին ոչ սառուցիկ կուճերէն
Փակուած հանդէպ լոյսին այգուն ու մուտքին,
Այլ լեռներու վեհութեան մէջ բացօթեայ,
Այլ մարտագոռ ովկիանին բոմբիւնով,

Ահա ոգիք՝ արեւափառ քաջարի՝
Հակատներով՝ կը փայլակեն մըտածման.
Ահա հերոսք, չըշմարտութեան առաքեալք,
Անձայրենի ոլորտներու ծարաւիք.

Այսպիսով, ինչպես և ասում են,
 Կ'անցնին քուրմեր, արքայք, ռամիկն ու աստուածք
 Ուամենուն վրայ՝ փայլականացալո՛ւ ինք՝ Գրիստոս:

ՇԵՆՆԵՑԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ

Ազատ հոգի, կը տենենս.

Հանդարտած սիրտ, կը նայինս.

Հոս ժառանգներն երազիդ,

Քաջակորով որդիներդ,

Նըւագներով համախումբ

Պատկերըդ քու կը պըսական դափնիով.

(Կը սըտես, ո՞վ ձայն որ կ'ըսես թէ. - « Ուշ է » -)

Ազատ, յըստակ մըտածման

Աստուածային ջինջ բերեիդ,

Կը փայլի՞ նոր երազ մ' արդ

Ապագայի մ' արդեօք նոր,

Իւ ընդ առաջ վեհերոս

Մարդոց միշտ մոռնալիս փաղիւն յառաջէ ...

(Կը սըտես, ձայն, որ պատասխան կու տաս. —

« Մոռնալ » —):

Թող, եղբարք, օն, լըռեն մեր

Խօսքերը դառն ու դատարկ,

Լըռեն հանդէպ ջինջ ալեաց —

Որք արփւոյն մէջ կը խօսին —

Մարդոց երգերը՝ նըթղէ՛

Բարդին ... ահա յարուցեալին կը մոռնչէ

Երբեք աւելի արժանաւոր երգ մ'արի:

ԶԱՏԻԿ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ

Քիչ ատեն, ո՛վ Մահ, զայն անշարժ պահեցիր
 Խաչին վըրայ. ու կըտաւին մէջ փաթթած
 Քիչ ատեն զայն տապանին մէջ կրանիդեայ,
 Արիմաթեայ քաղքենի, զայն թաղեցիր:

Կիներ, ի զո՛ւր կու լաք. թող լայ հօտն յիմար
 Որ անոր դուռը փուշերով պըսակեց:
 Իմմանուէլն ամէն կապէ արձակ է.
 Կը բանտը՛ միթէ անհունն, ո՛վ կիներ:

Ահա կու գայ Ան. կը խօսի. — « Տըրուած է
ինձի երկրի իշխանութիւնն, ու նշաններ
Պիտի դընեմ ուխտապաշին և ըմբոստ

Խեռին միջեւ, միշտ դարերու անըսպառ
Հռովման մէջ, բիւր ձեւերով ու ձայնով
Գոչելով. — Ո՛վ եղբարք, զիրար սիրեցէք: —

Մ Ի Ս Դ Ի Ք

Տարին զիս՝ օ՛ր մ՝ հեռաւոր՝
Մութին մէջ մայր եկեղեցւոյն, շրթելու
Փոքրիկ բերանըս աղով՝
Կըրակ կըտրած շըրջեցի
Ծիրանեզոյն դէմքըս մեկդի կընճռելով.
Ու կեանքի այն խմ հինգ կամ վեց օրերուս
Մէջ հաւաքուած բոլոր արցունքը լացի՝

Ըսին ինծի զայն. սակայն իմ մըտքիս մէջ
 Չըզըճուեցաւ նըշան մը, ստուեր մը, ո՛չինչ ...
 Արդ, եթէ մէկն ըսէր ինձ. — Քեզ խանձարոտք
 Եղաւ՝ հագար տարի մը կայ՝ Յուճաւտան,
 Ու եղար մին իր հարիւր կես ոստոռաճներէն,
 Եւ աշխի ուշ մտնկիւսի՛կ մ' չենրիկոս
 Ուրբայորդի, քերթող մ' յետոյ քըճքըճեալ,
 Մոտրող. — Ըսէք — ինչո՞ւ պիտի չհաւտայի՝

Կը յիշեմ մի թէ մըթին
 Եկեղեցին, և ըզգացած նեղութիւնս.
 Մի թէ արցունքը կը յիշեմ յուսահատ,
 Եւ աղօթող քահանային կերպարանքն,
 Որ զիս շնորհքին կը նուիրէր.
 Ինձ ըսին ալ թէ կ'նայէի շուրջըս ես,
 Ըսին ինծի թէ երբ գարձայ բաց լոյսին,
 Ծիծաղեցայ ... արթուն էի, ողջ էի: —

Տ Կ Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Գիտեմ՝ թուփի մը ես ծընունդն ազազուն,
 Որ հովերու ամէն մի նոր փըշելուն
 Դէպ ի միւս կողմ կը հակի,
 Առանց խինդի, տանջանքի:
 Ծաղկափըթիթ օրերուն, կամ ձիւնին տակ,
 Ձի շարժեր զինքն այլ փափաք.
 Աստուած զայն այսպէս ուղեց,
 Ու կ'անցնի կեանքը այսպէս:

Թե ինչ են չի գիտեր սէգ
Դիմագրութիւնքը քաջերուն, յաղթանակն.
— Ուզեցի — ինչ է չի գիտեր.
Չի ճանչնար գէնքը ձեռքին
Մենենլուն փառքն, ռիսերը բարկ չի գիտեր,
Վիշտերը չի գիտեր ան,
Զոր կը կըրեն լուռ ու մունջ
Սուսերամարտը անճանօթ:

Կապրի ... սակայն չի զգար ապրիլը գուցէ:
Անգէտ սիրոյ մըրրիկներու, զգըլխանքի՝
Բազուկն յուշիկ կ'երկարէ,
Չ'ընձիւղեր ոչ մի ծաղիկ.
Այսպէս քընքուշ սիւքին ու զինք կը շոյէ
Եղանակին մէջ գողտրիկ,
Այսպէս գըժնէ հովերուն ...
Կ'նայի անոր արմաւենին ... կ'անգոսնէ:

Հ Ո Փ Ե Վ Ա Ր Ք

Հոս ամայի սենեկին մէջ, ուր աղօտ
Կը մըտնէ լոյսն՝ աղջամուղջ գորշ երկընքին,
Եւ ծայրագոյն աշնան անձայր ընդարձակ
մաղձոտութիւնն.

Հոս ջինջ ժամերն ամէն, ժամիւրը զըւարթ,
Որոնց, աւաղ, կը փայլակէր ցուրտը երբ,
Չըրի փայթ՝ սուտ երազը խորքը սուգուած.
զըւարթ ժամերն,

Անսանձելի ուրուականները մահուան,
 Ժամեր, ամէնքն հոս խըմբուեցան, ընելու
 Ինձ աւելի դառն ու մութ այս օ՛րը մութ
 տագնապալից:

— Կը յիշե՞ս — Ինձ կը հարցընէ մին — եկայ
 Նախ ես յուսոյ ճիւղիկներով քաղցրանայ,
 Զորքս զըխուդ համար ինձի աւանդեց
 բաստ մը զըծած:

— Կը յիշե՞ս — միւս մը կ'ըսէ — ես քեզ համար
 Իջայ արփւոյն մարդերէն, քեզ բերելով
 Աչքերը կապ աստուածուհւոյն սարգեւներն՝
 ինձ յանձնըւած:

Պանդըխտուհին որ կու գար քու բնակարանդ
 Արեւելքէն, ընդունեցա՛ր զայն սիրով,
 Թէ մանաւանդ զէպ արեւմուտքը տըխուր
 դարձուցիր աչքդ: —

— Ըսէ՛, կ'իշե՞ս — կը կըրկնէին համագունդ
 Բոլոր ստուերներն. — այն ատեն փոյթ չըրէր մեզ,
 Լուսեղներուս, ու քեզ մըղեց խօլութիւն
 մը ժանտաժուտ

Քիմեռներու ամպերուն մէջ, ու դէպ ի
 Քօղերն հեռուանց քեզ ակնարկող. երգերն այն
 Կախարդներուն վիմուռներուն մէջ յուշիկ
 կը յածէին:

Ոչ ուր արփւոյն մէջ՝ ծիծաղին զգըլխանքէն
 Գլուխնին ետեւ ձըգած զըւարթ օրիորդք
 Կը սլարէին՝ զարկերակնին սեղմ՝ հըզօ՛ր
 սիրողներէ,

Այլ կ'երթայիր միայն, ո՛վ լուռ մեծուհի,
 Լուսընկային՝ քաղել մեռած ձայներու
 Հովին մէջէն աւերակաց մէջ կորսուած
 արձագանդ մը:

Ու ջախջախուած սափորներէ, ու կանաչ
 Առաքաստէն վայրի խոտոց ու մամոց
 Կ'եւլէր զուրս չօրս գիդ լեզէտնը ծարաւ
 ցընորքներու,

Վըհուկներու որոնց անունն է լոկ քաղցր,
 Իսկ չարարուեստ կախարդական բըժմանքով
 Կը սըղաորեն մարդոց աչքին սեռն և սերտ
 գեղեցկութիւնն:

Եւ արդ մեզի կը նային պիշ ու փափաքը
 Նայուածքիդ մէջ կը վառէ հուր մը հոծ,
 Եւ աղերսող հոգիդ յայտնի կը ցոլայ
 աչքերուդ մէջ,

Խոնջ աչքերուդ մէջ ուր շատոնց է այլ եւս
 Արցունքը չի համար: Ո՛ւշ է, ո՛ւշ, և զո՛ւր
 Կը կարկառես մեզի ձեռքեր պաղատող.
 մենք ցնորքներ ենք,

Ուրուներ ենք, ոստերը գիրդ թօշնեցան.
 Բախտէն ուրիշ հրաման չունինք մենք այլ եւս,
 Քան թէ, աւաղ, ժամը քեզի աւելի՝
 տըխուր գործել: —

Ո՛վ խուճապներ, գըթուծիւն: Օ՛ն, ցընդեցէք,
 Իցիւ մոռնար հոգին ըզձեզ: Սըրտին թափն
 Իրա՛ւ մըտքին ստեղծած նըրբին թովչութեանց
 հնազանդեցաւ.

Եռանդն արի, չըքնաղ առոյգ հասակիս
 Հնազանդեցաւ մըշտաբորբոք անձկութեամբ
 Հետապընդիլ փախչող թեւին երգերուն,
 երազներուն.

Եւ արդ խոնջ (ո՛հ, ինչպէս խոնջ) ես կը տեսնեմ
 Ա՛յն չըքնաղ, չար ոգիներուն չընող գունդն ...
 Անապատին մէջ մեծ՝ վերջինն ահա հոն
 անհետացաւ:

Բայց դուք, դուք ալ, ստուերներ անգուծ, չէք
 մըտքին
 Խաբէութիւնքն. երազ, երազ մը սնոտի
 Դուք ալ ... Ո՛հ շո՛ւտ անհետացէք, կ'աղաչեմ.
 գուցէ ոչ բնաւ

Արեւելքէն եկաք դուք, ինձ բերելով
 Կանաչ ճիւղերն ու ծաղիկներ, գուցէ դուք
 Այլ ուրիշ բան չէիք՝ թէ ո՛չ ոգիներ
 չըքնաղ ու ժանտ:

Ի բաց ուրեմն, օ՛ն քիմեաներ, ցընորքներ,
 Ստուերներ, ի բաց հեկատներ թունաւոր,
 Օրհասականը հուսկ յանուն Աստուծոյ
 թողէք հանգիստ:

Ու սէգ պերճանք կ'իմանամ
 Ե՛ս որ կը զգամ զիս քենե
 Հըզօրագոյն, ո՛վ դու սէ՛ր
 Մարտիրոսաց, ո՛վ դու մահուան հարազատ,
 Ո՛վ դու զահիճ աստուածային, ո՛վ դու ցաւ:

ՅԱՂԹԱՆԱԿ

Հնորհակալ եմ, շնորհակալ, ո՛վ թըշնամի:

Ինչ որ իմ մէջըս գրձուձ

Խաբեպատիր և ըստօր

Կը սնուցանէր ոգի՛ն չարի՛ ամէնն ալ

Արդ խորտակուած հոգիիս մէջ կը լըռեն:

Ու սեղմըւած ձեռքերով,

Առանց լացի, լուռ ու մունջ,

Դէմքով անդորր ու հանդարտ,

Սըրտով խօցուած՝ և սակայն խեղ և ընդիլի,

Մըտիկ կ'ընեմ ես փոթորկումը ձայնիդ.

Կանաչորակ ջուրն, ու թեքեալ ջրուռին
 Ժանտաբեր տիղմէն կը դողայ սարսուռն:
 Ձի սփռիներ թըռչուն հիւրերու գեղգեղն
 Անապատն այն՝ ոչ սեւ աշտարակաց
 Վրան լուսնակն ունի բուն իրեն ընկեր:
 Ո՛վ գիտէ ո՛րչափ ատենէ ի վեր
 Ուղեւորիկն այն կը սպասէ, ո՛րքան
 Ատենէ ի վեր կը դարնէ դըրան
 Շուրջն ունենալով ճահիճն անիճեալ:

ՊՂՆՁԷ ԴՈՒՌԸ

Մարդ մը կը զարնէ պըղընձէ դուռ մ' հին.
 Բայց լըսող չըկայ: Լուսինը հազիւ
 Կ'արձակէ նըշյու մ' աղօտ ըսփինքսէ
 Զարդերուն, և թուխ ձեռքին վրայ անո՛ր
 Որ այն պըղընձէ դուռը կը զարնէ.
 Ձի լըսուի՞ր ոչ ձայն և ոչ պատասխան:
 Արձագանգը լոկ մութ նեղ անցքերէն
 Կը տանի կոփիւնը հարուածներուն
 Վարի ճահիճին, մեռած դաշտին շուրջն,
 Ուր ջրանցքներուն մէջ կը շողայ ճընշուած

Ու շուրջն հեղու հիւսիսայտի մը պէս լոյս,
 Տօսախներուն մէջ ջինջ Երոսը ժըպտի,
 Ժըպտին յետին ծնունդին սիւներն հերմազլուխ.
 Ջըմեռն Ապրիլն հասած կարծէ՝ սիգախրոխտ,
 Ու իր գորգերը ծալլելով ըսպիտակ,
 Փախչի, ու ծանրը բեռը զինքն ըսպաննէ:

Յ Ն Ո Ր Ք

Կոկոռներէն մեռած՝ զոր սառը խեղդեց
 Աւազանին մէջ վաղեմի պարտեզին,
 Փուլթով ծընի՝ ծիծղուն ծաղիկ մ՝ հրաշալի:
 Գաւազանովը՝ մոգական, ուզէ, օ՛ն,
 Կատարել հրաշքն, ո՛վ քաղցրանուշ տիրուհի
 Գիշերներուս և օրերուս համօրէն:
 Յըցուի ցօղունն, 'ւ արշալոյսի գեղեցիկ
 Բացուի բաժանն երփով, բաժակ մը անհուն
 Արեւակներն՝ ջրանցքին վըրայ սառնապատ.

« Կ'ԸՍԵՐ ՀԻՒԱՆԴՆ ... »

Կ'ըսէր հիւանդն. — Ինչո՞ւ չի դարձ Դատ երկայն
Եղաւ սպասումը տանջանքիս ամեհի: —
Գիշերին մէջ քառատրոփ դռոյթ մը դրժնդեց
Ու սեւ ձիուն վըրայ բոլոր ճեփ-ճերմակ

Սրացաւ արագ լայնափեռեկ դռներուն
Առջեւէն: Ան կարկառեց իր բազուկներն
Ու կանչեց զայն իր անունովը. — Մա՛հ, Մա՛հ: —
Ակնթարթի մը մէջ ան դէմքը շրջեց,

Յետոյ չըլլար իբրեւ թէ բան մը տեսած
Եւ կամ լըսած, մըտորակեց դէպ ի աղբիւրն՝
Ուր աղջնակ մ'երգելով ջուր կը հանէր,
Զինքն հափափեց, շերան ետեւը կորաւ:

Ժ Ա Մ Ը

Ուրիշ հընչին մ'ալ, ակնթարթ մ', ու շըշելով
Եւ հեւալով շառաչիւնին հետ որոտման,
Նորէն սրացաւ գընաց: Ազգերը կը վազեն
Շտապ տագնապաւ, կը խըռըլեն, կը յարձակին
Կառքերուն վրայ: Ո՞ն, փութացեք, զի չըսպասեր
Շոգեկառքը . . .

Առանց ազդի ու շառաչի,
Կու գայ նոյնպէս ուրիշ սրնթաց ուղեւոր մ'ալ,
Ու մենք թաղուած հեղզ թըմրութեան մէջ անբեղուն

Օրերու, չենք տեսներ, լըսեր եթերաճեմն:
 Կըրնայինք լաւ իսկ ընդ առաջ փութալ անոր,
 Կորզելով գործ ու մըտածում վառքի, սիրոյ
 Գաւառներէն. բայց պարապորդ, թոյլ, կը զընենք
 Պիշ պիշ ձեւերը ամպերուն յեղափոխուկ,
 Կամ հին անուրջ մ' երազելով, կը տատամսինք
 Կը դանդաղինք հըրաշքներու ապուշ յոյսով:
 Այսպէս ոգին մինչ կ'ուշանայ կախարդուած սին
 Ըստուերներէ, ահա անցած է ճեպընքա՛ց
 Մը լուռ ու մունջ յաւիտեանները գէպ յաւէժ:

ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ

Կոր՝ առջեւէս կ'երթար՝ մանկիկ մը վըզին,
 Ու մանկիկն այն մամին ուսին վըրայէն
 Երկընցնելով իր գիրուկ դէմքն ու գանգուր
 Վարսերու պսակն անոր ետին կը նայէր:

Ո՛վ նորափթիթ, թարմ դէմք, ո՛վ ուս գառամեալ:
 Կործանակաւ, հինցած որմի մը՝ այսպէս
 Փակ բակէն վեր ելած կեռիբը գէպ է
 Վարդ մը քնքուշ՝ աչք ծիծաղկոտ՝ կ'երեսի:

Սերահարուած կանանց աչքեր, ակնարկներ
 ձեռնաւորաց, վառ՝ աղօթքի կը բակով,
 Արբանեկաց և կամ թէ սոսո աւստաճոց

Դարձան անոր, լեցնելով զանիկա
 Քիմեռներով, երազներով: Խրոխտապանձ
 Մարդկութեան ինչ օգուտ գիտնալ ուրիշ բան:

Ան՝ անարատ սուրբ տուփն է որ կը պահէ
 Բիւրաւոր այն աչաց նըշյուն ու զաղտնիք
 Վէհ ցընծութեան, տագնապներու կամ թէ դառն՝

Որ այն նըշյուն կը պատմէր. պատանեաց
 Գիտէ սպասումը կարճամիտ, և անդու
 Ողբը ճերոց՝ առոյգ զըւարթ հասակին:

Ու հիմա խակ կը րնանք նայիլ անոր վրայ
 Առանց որ մեզ խօսի անկէ աշխարհն այն
 Յընորքներու, ուրուներու, յայտնեաճ

Անհուն մեռած եղբայրներու գունդերէն,
 Որ զայն իրենք ալ տեսան՝ ջինջ գիշերով
 Շըրջապատուած մանեակներով շողելի,

Լ Ո Ւ Ս Ի Ն Ի Ն Հ Ա Մ Ա Ր

Հարցնել ինչ կ'արթէ թէ օր մ' ունեցա՞ւ
 Փերէ տարբեր վիճակ: Թեւերը բացա՞ւ
 Օղբ երբեք օթարանին մէջ լըռիկ

Ուր երազուն հոգին ըստէս կը սլանայ,
 Կամ ջուրերուն հընչուն շիթերը՝ վըճիտ
 Արեւակնեան այրերուն մէջ ժըպտեցան:

Միթէ գաղանի կը փնայ մենէ որ հազար
 Ու բիւր աչքեր սրտառնեկաց, ճերերու,
 Մառախլապատ բերեր, բերեր լուսաշող

կամ եւր հայլի ջինջ որ յուշեկ կը կըտրէ
 Կ'անցնի կապոյտ անդունդներն՝ իր համընթաց
 ճամբորդութեամբ լեռներուն վրայ և ճովուն,

Գորովագին գըծով մեզի նայելով:

ՄԵԳԵՌԻԽՆՔ ԿԱՐԳԱԼՈՎ

(Եօրն իշխանութիւնները)

Հին պալատներ անտառներու մէջ թաւուտ՝
 Ուր բնաւ երբեք չի թափանցեր արեգակ . . .
 Նոյն հեռաւոր կու լայ, կու լան աղբիւրներն,
 Ու կը թըւին խօսքերը ողբ ու լալիւն
 Այն անսովոր պալատներուն բնակչաց:
 Յընորդներ են, և սակայն այն ցնորդներուն
 Կը վառվըռին երակներն հուր եռանդով:
 Երազներու, վըշտի գաղտնիք մ'ամէն բան
 Կը ձըրարէ, կը լեցընէ, կը գրաւէ:

Մութ, ամայի ամրոցին մէջը մինչ հոն
 Մա՛ը կ'իշխէ, ուր կը ցաթէ Լուսնկան
 Հազիւ երբեք նըրբին նըշույլ մ' արծաթի,
 Անտառախիտ բըլբէն անդին կը լըսուին
 Նաւավարներն՝ որք առաջատուն հովին տուած՝
 Նաւակայքերը կ'երգեն ուր ժիր, արագ
 Գործը կ'եռայ, ու երկինքները ազատ,
 Ու երկիրները զըւարթ ուր կուիբըրին
 Կը պըճնէ բարձր արմաւենեաց սաղարթներն՝
 Արեգակին ծիրանեփառ մուտքերուն:

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

Ո՞ր երեկունն էր վըճիտ: Ո՞ր երկընքէն
 Դէպ ի գըռները դաղթելով երկրաւոր,
 Իջաւ գըթածս այս որ պըսակ մը կապեց
 մահուան ճակտին անմահական՝

Նըշաններու, երազներու, խորհուրդի՝
 Հին դիցուհի, բնաւից յաղթող՝ որ վառեց
 Փայլակներ կոյր աչքերուն մէջ Հոմերի,
 բոցեր սըրտին մէջ Տանգէի:

Ամենուրեք կ'ապրի, և մերթ կը ժրպտի
 Զինախաղաղ գաղաթներուն վրայ Աւսեանց,
 Մերթ կը հագնի մէզն ու մըռայլ, սրանալով
 մըրըրկին թեւին վրայ ու կ'երգէ:

Անոր ամէն ինչ յայտնի է. մորենին
 Ու ցածուկ խոտն անտառներուն՝ ուր արեւ.
 Զի թափանցէր՝ ու մամուռն յաղթ կաղնիին
 խօսքեր ունին անոր համար:

Ան՝ որ սարսուռն կը բարախէ մոռնչին մէջ
 Ովկիանուն. որ ըզմայլման մէջ սիրոյ
 Կը բանայ նշոյլ մ'անհունութեան՝ անցնելուն՝
 մեր ուշադիր սըրտին առջեւ ...

Շիրիմներուն մէջ իսկ անի կը սփոփէ
 Խորհրդաւոր իր ձայնով մեծ լըռութիւնն.
 Ամէն հէք խաչ ճաճանչներով կը պըհնէ,
 կը պըսպէ դրասանգներով:

Գիշերներուն մէջ Ապրիլի՝ ցիրուցան
 Զըքնաղ վարսերը կաթնաթոյր քօղին վրայ,
 Նայուածքը խոր դէպ ի աստղերը լըռիկ՝
 աշխարհ՝ անցնիլը կը տեսնէ:

✱

Ո՛վ դուք, որ ձեր բարախուճներն ու տանջանք
 Եւ ըզգըխանքը թաքթաբուր սէրերու,
 Փեքեան թափով կը ցըրցըքնէք հովերուն
 ինչպէս թէ բուռ մը ծաղիկներ.

Երիտասարդ քերթողներ, զայն տեսաք դուք,
 Լաւ լըսեցիք որ ձեզ կ'ըսէր Գիշուհին.
 — « Երկիրն ուրիշ սէր, տաղնապներ, գաղտնիքներ
 իր ծոցին մէջ կը ծըրարէ:

Ահա աղօթք և հեծութիւնք ու վայրագ
 Ճիւղեր ճընշուած, հիւանդ ու խեղ սըրտերու:
 Զէք լըսեր դուք զանոնք: Զայնք եւն հազար,
 բիւր, անոնք ձեր եղբայրներն են

Որ կ'աղաչեն. են տաղտապեալ հոգիներ
 Որ դըժքնդակ բեռան ներքեւ կը հեծեն:
 Երգէ՛լ միայն գիտէք դուք: Օ՛ն, երգեցէք.
 բայց կ'երգէր ինչպէս Աղկէոս:

Ու տաղին տունն ըլլայ բարբառ շեփորի՝
Մարտիկներուն. երգը շանթէ կայծակներ
Ուրացողին, բռնաւորին, վատին վրայ,

Նըման սուրի հարուածներու:

Բայց ոչ լուցիկ զայրութի, ոչ դրուժան թոյն
Իջնէ արդէն իսկ փրփուռոյց սըրտից մէջ.

Այլ բարձրանայ երգ մը ազատ ու զըւարթ,
Երգէ յաղթողն ու յաղթուող: —

Չըլտեսցի՞ք որ զայս կ'երգէր ձեզ, ո՛վ քաջ

Որդիք մեր, կամ անոնց առջիկ զինուորներ.

Ու չըհասա՞ւ ձեզի կեցցէն մեռելոց

որ արթնցան իր անցնելուն...

Կ'երթայ յաղթողն ու նորահրատ եռանդներ

Եւ հըզօրեղ բարախուժներ կը վառէ,

Խորհրդաւոր քողերը մերթ ըստուերով

պատած, պսակած մերթ ճաճանշով:

Գիշերներուն մէջ Ապրիլի՛ ցիրուցան

Չըքնաղ վարսերը կաթնաթուր քողին վրայ

Նայուածքը խոր դէպ ի աստղերը լըռիկ

կը տեսնէ իր անցնիլն աշխարհ:

Ծ Ն Ո Ւ Ն Դ 1895

Ծընունդ է, ո՛վ հեռաւոր

Եղբայրներ, ո՛վ փակուածներ

Շիրիժներու մէջ, և դուք

Մոռացումի անյատակ

Վըհերուն մէջ անհետացած ուրուներ.

Ես բազուկներըս ձեզի

Կը կարկառեմ, սըրտաբեկ՝

Արտասուածքով դեմքըս ես

Ձեզ կ'ուզղեմ, ձեզ՝ որ տեսաք

Կեանքին սեմէն իմ վեր ելլելու դէպի:

Ո՛հ, իմ չորս կողմըս դարձէք.

Իցեւ ձենէ լըսէի

Այն երբեմնի խօսքը ձեր.

— Եկո՛ւնք, եկո՛ւնք, ասեմն է —

Ու լըսէի անունիս կոչը ձենէ:

Գորովագին, քընքշօրէն

Ձեռքըս փոքրիկ բըռնըւած

— Ինչպէս այն օրն հեռաւոր —

Ըզգայի ես ձերինէն,

Ու լլար գիշեր, եկեղեցին փայլէր վարն:

Այսպէս ձենէ պաշտպանուած

Երթայի ես աներկիւղ,

Խորհուրդներով, ստուերներով

Լեցուն ճամբէն ընդարձակ,

Եւ մտածումներըս բոլոր լոյս ճալթռէին:

Ձրգիտնայի որ կախուած

Է վերեւ մութ ապագան

Մըրրիկներով մօտալուս.

Երազէի նոյն նըման,

Իբր այն գիշեր՝ երազ մը մեծ աստղերու:

Ինձ անծանօթ ըլլային

Խօլ աշխարհն, ակ մը հողի

Համար՝ անմիտ նախնիներն,

Մայրերը՝ որ որդեկաց

Կը կարկառեն ի զուր ձեռքեր յուսահատ.

Ձրգիտնայի ոչինչ, լո՛կ՝

Իբր այն ատեն՝ ձայնին մէջ

Կամ մանաւանդ թէ երգին

Ձանգակներուն, ըզգայի

Խոստում մը մեծ, և մեծ ներում մը նոյնպէս:

Ա. Բ. Ե. Ն. Ե. Զ. Ե. Ր.

Աբենեզեր ծեր մ'է տըխուր և անուշ.

Ունի աչքեր կապոյտ, աչքեր անսովոր,

Որք գուցէ շատ լացին (գոռցէ ես կ'ըսեմ),

Ժամանակաւ սակայն. արդ ե՛ն ջինջ, վըճիտ

Ինչպէս երկինքն՝ երկայն մըրըկէ մը յետոյ:

Աբենեզեր իր գրասեղանին առջեւ սեւ,

Հատորներու միջեւ սեւ, ինքն ալ բոլոր

Ծածկըած սեւ պատմութեան մը մէջ՝ չէ՛

Այսօր հանգիստ, չի գըտներ այսօր ո՛չ Թուղթ

Եւ ոչ գըրիչ հնազանդ, ամէն բան կ'իյնայ

Ձեռքէն, գըրքերը կը հետտեն, չեն բացուիր ...

Օ՞գն արդեօք խիստ սաստիկ է, ո՞վ Աբենեզեր ...

Կը մըտնէ բաց պատուհանէն հոտ մը ներս,

Թարմ հոտ մը նոր տերեւի, պարզ երկընքի ...

Աբենեզեր արդ կեցաւ գըրքեր քըրքերէ,

Աթոռին վրայ, աչքն անծայր դաշտը դէպի,

Հին երազի մը մէջ սուգուած կը մընայ ...

— Օ՞ն կը սրանայ ժամն: —

Ոտք ելած է արդէն,

Խնամով ամէն գըրքի փռչին կը մաքրէ,

Ու կը ծալէ, իրարու վրայ կը դնէ

Յըրուած Թուղթերը. կ'որոշէ տեղ մը նոր

Ամէն բանի, ու սենեկին մէջ տակաւ

Կարծես ամէն ինչ կը ժպտի, կը փայլի ...

Աբենեզեր, ո՞վ կը սպասես: Ծուփ ի ծուփ

Կը ծածանին վարագոյրներն, ուժգին եւս

Կը մըտնէ հոտը կանաչին, նորափթիթ

Ծաղկանց ... Երկինքը գոյնն ունի հեռաւոր

Այն Ապրիլին ... Կը յիշես դուն ... Անցեր է

Այնքան տարի ... Արդ Աբենեզեր կը նըստի.

Ոչ ոքի չի սպասեր ստուգիւ. և զինքն ո՞վ

Պիտի յիշէր, ոչ ոքի չի սպասեր ան:

Մըտերիմ սիրտ մը չունեցաւ ան երբեք.

Մեռած են քիչ ազգականներն ալ բոլոր ...

Եւ Աբենեզեր շատ տարի է կը փընտռէ

Գըրքերուն մէջ խօսք մ'որ իրեն բացատրէ՝

Ինչո՞ւ ծընաւ ու միշտ թըշուառ ապրեցաւ ...
 Բարին ... դորձեց որչափ և ինչպէս կըրնար
 Միշտ. չունեցաւ բնաւ ըստփանք մ' ուրիշէն:
 Բայց կը յուսայ, և կը հաւատայ, կը հաւատայ՝
 Պարուց ի գարս արի առոյգ իր հոգւոյն:
 Ղեռ կարճ աքսոր մ' և ապա ոտն ոտն ելլէ
 Պիտի ազատ՝ գէպ ի նպատակն անծանօթ ...
 Ինչպէս ամէն ինչ կը վայլի շուրջը զուարթ ...
 Հիւր մը, քաղաքած հիւր մը անշուշտ նկատ է գայ ...
 Գաղջ իրկընոյ՝ աւելի հո՞ծ կը հասնի
 Անուշակ հոտը խոտերուն՝ նորածիլ
 Ծաղկըներուն: Պատրաստ կեցիր, Արեւիկեր:
 Ահա կու գայ, կու գայ ... Ինչպէս սիրտը ծեր
 կը բաբախէ, կ'ընդոստնու. Ինչպէս աչքերն
 Ըսպասումէն կը սքողարկուին ... կու գայ նէ,
 Ահաւասիկ, հո՛ւսկ մէկը գինք կը փըստուէ ...
 Վարդ իրկընոյ՝ անոր համար եկաւ նէ,
 Անոր համար եկաւ մէջէն մարգերուն՝
 Ուր մանուշակը պատկառուկ կը սքողուէր՝
 Բոլոր անուշ բոյրով տոգոր, ու գոգն ալ
 Լի վարդերով: Ճերմակ՝ ճերմակ ըզգեստով.
 Աչքերը ջինջ, շրթունքը բաց՝ խօսելու
 Թեթեւ սիւքի մը պէս, ձեռքէն բռնելով
 կը մըրմընջէ անոր մեղմով. — Օ՛հ, եկո՛ւր: —

ՓՈՐՁՈՒԹԻՒՆ

Հեղեղատին բոմբիւնին վրայ շառաչուկ
 Երկընցուցի զլուխըս՝ նըսեմ պարեխէն,
 Կըրծուած հազար գետերէ,
 Ու մտածեցի. — Ի՞նչ վեհ թաղում՝ խորափիտ
 Անդունդներուն մէջ այն՝ որոնք առ յաւէտ
 Կենդանի են՝ մըրրիկներու, ձայներու
 Կոհակներով կենդանի:
 Այսպէս, այսպէս նըւագել
 Զայնով մ' հըզօ՛ր աւելի

Քան փոթորկին անտառներու մէջ մրրկումն,
 Ուժգին թափովը ծովուն:
 Բայց զի հոգիս իմ այս ի զուր կը փնտռե —
 Մըռնելու համար գոյամամբ մը սեգ, խրոխտ
 Որմէ դողան վըհերը խոր, գազաթներն, —
 Տաժանելի իր ուղին
 Դըժնէ և ժանտ վիմուտներուն մէջ բաւին.
 Որովհետեւ անցքը վըսեմ չի բացուիր,
 Ու ջինջ, ուժեղ կոհակօք
 Յանգերը չեն դուրս ժայթքեր
 Ծովուն հանդէպ փռընչելով փառագոյ,
 Պարոյրներէն մամռապատ
 Քարաժեռին որոտող՝
 Լաւ է չիթի մը նըման
 Յատակն իյնալ, անհետանալ, կորսելի . . .

ՄԵՌԵԼԻՆ ՄԱՏՆԻՆ

Կրո՛ղը զայն՝ արդ ունի ձեռքեր խաչաձեւ
 Մերկ և սառած, և զանոնք չի կարկառեր
 Բընաւ, ոչ ալ անոնք կը զգան սարսուռէ:
 Արդ այն մատնին կը շողայ իմ մատիս վրայ:

Կը շողշողայ օրուան լոյսին ու ջահին
 Վառ ցոլքերուն, ինչպէս երբ ան պատանւոյ
 Զուարթածաղիկ գլուխը տընկած կարող էր
 Հարցարանել բոլոր հրաշքներն աշխարհի:

Զեռքըս կ'երթայ թուղթին վերայ, և ակէն
 Փայլատակներ կ'ցայտեն: Ես ալ, երբոր կարճ
 Օրն աւարտեմ, պիտի մաղթեմ որ ուրիշ
 Մաս մը դընէ այս միեւնոյն մատանին .

Ու երբ մենէ քիչ դիւրաբեկ շըրջանակս
 Այս կայծկըլտայ ուրիշ ձեռքի մը վըրայ,
 Պիտի ես ալ ըլլամ երկրի տակ, անշարժ,
 Մարդոց ամէն տըռամներուն անտարբեր:

Բա՛րէ . . . կարծես երազի մէջ կը տեսնեմ
 Որ մութ ճաղին մէջ կը փակեն զիս ընդ միշտ,
 Ու կը զգամ իմ մըսիս վըրայ սալացած՝
 Պաղ որդերու դանդաղ սողունն ու ճըճում:

Բա՛րէ . . . գուցէ, լոյս արեւով, պիտի այս
 Դեղընցած թուղթն ազատ ապրող մը գըտնէ
 Հին թուղթերու միջեւ, այս էջը՝ զոր արդ
 Կը շօշափեն ահա տաքուկ իմ մատներս:

Պիտի տեսնէ այս իմ թուղթին վրայ գըծած
 Զողերը նուրբ, զիս կեանքին լի զգացումն երբ
 Վեր կը բըռնէ, կը թընդէ զարկս ու կ'տեսնեմ
 Կ'լըսեմ, կ'ըզձամ, կը բարախեմ, կը մտածեմ:

Պիտի հարցնէ. — Սեշալուի՞ եր քե խաժակն . . .
 Աղոռնո՞յ եր . . . ես ալ բանտիս մէջ մահաբերեան՝
 Վարը՝ ժըպտիմ պիտի ծիծաղն ահաելի
 Մեռելներուն՝ որոնք չունին ալ շըրթունք:

ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ

Կին մը քողաւոր և տափնապափոյթ
 Հասաւ հոն ուր հետ ժողովուրդ մ' ըմբոստ
 Կը խեղճէր ուրիշ մ', ու տեղը տեղին
 Կը կոփէր, արիւնը՝ պղտոր, նըսեմ
 Կը հոսէր՝ ցանցառ աստղերուն լոյսով.
 Երկընցուց ձեռքերն ու գոչեց. — Բաւ է:

Այն ատեն հեռուանց, գիսախուլ, գունդ գունդ
 Մայրերը եկան, ու գետին ճռած
 Սըրբեցին արիւնն ու վեր վերցուցին
 Քաջերը վիրած . . . Կ'իջնէ մութն՝ ահեղ
 Նախճիրին վըրայ, ջահին լոյսն յայտնէ
 Դեմք մը մահահոտ կամ գիւղնակոյտ:

Յըցուած դրօշներուն շուրջը չի կան ալ
 Խօշիւն, մըռնչիւն մոլեգին մարդոց:
 Կը լըսէր երկինք լոկ քանի մ' հառաչ,
 Կամ հեւքն հատկըլեալ Թասուն կուրծքերուն:
 Երբ օրը ծագեց, արեւելք դարձած
 Քողերը ձեգեց տափնապափոյթ կինն,

Ու երեւցաւ ջինջ, ժըպտուն՝ արեւին:
 Միակ և յըստակ խօսքը որ ըսաւ
 Ծործորներուն խորքն հընչեց որոտուն,
 Հանեց արիւնոտ կալերէն վարդեր,
 Ակօսներու մէջ հունձքեր, ու մարտին
 Դըժխեմ խօլանքէն՝ աշխարհ մ'ազատ դուրս:

Եւ անոնք որ չէին իղձէն թելադրուած,

Հոգւոյն խօսքերը անեղծ . . .

Ո՛վ քաղցրեկդ իմ, զանոնք գիշերն ապշոպեց

Որ աստղերով զարդարուի:

ՏԻԿԻՆ ԼԱԻՐԱ ՌՈՒՍՊՈԼԻԻ ՀԱՐՍՆԻՔԻՆ

ՅԱՅԳԵՐԳ

Աղուոր բաներն որ կ'ուզէի ըսել քեզ

Ետի՛ն խըմեր է զանոնք.

Մարգրիտի պէտք ունէր որ իր տըխրամած

Աւաղուտները շէնցնէ:

Խօսքերը գողտր ու սիրունակ և քընքուշ

Որ կ'ուզէի քեզ ըսել,

Զանոնք ծովափը գողցեր է՝ որ պըճնէ

Իր ցանկերը վարդերով:

Լ Ռ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Գայ նա: Ի մի ակնթարթ
Ամենայն ձայն սուզանի,
Ի ճեմ անթրուհի և հանդարտ
Գայ գիշերոյն հոմանի:

Աստղաճամուկ չինջ պըսակ
Կապէ նըմա թագ Ի գլուխ,
Որ Ե գիրկս Իւր ընդարձակ
Ծաւալանայ սիրամուխ:

Ոչ բեկբեկեալ մի բարբառ
Ոչ սիրոյ քուք ողբերէն
Ի հիացմանն հրաշափառ
Լըսէ գիշեր յիւր տեառնէն:

Բայց նա յիւր սակս՝ որ միայն
Ի միտ առնու զմիտսն անճառ՝
Երգ մի երգէ անսահման,
Երգ անմըռունչ անբարբառ:

« Ե՛ն են Իմ բիւր մարդից թագբ,
Եւ Ե յատուկ յիմ պարճանս,
Զորոց՝ քեզ, սէ՛ր Իմ միակ,
Կամիմ պատմել զկախարդանս:

Տես, զ՛ի թըւելիս զանխուլ
Բացերեւակ երազոց՝
Իմ են բեւեռք սառնաճոյլ,
Իմ՝ անսպասք գետնաբոց:

Իմ են քաղաքքն գոռոզ՝
Զորս բարկութիւնն աստուածեան
Սատկեաց, արդ քարաքոս
Եւ Խոտք պատեն զաւերն այն:

Ընդ նըկարէնն անդաստակ
Դանդաշելով յաճի բու.
Ի սնարըս սեանց ու ի խոյակ
Դամբանական ցախ մաճնու:

Եւ շուտաժիր սթափ հովիւ
Անցեալ ընդ այն ճանապարհ՝
Հայի ականքն ծայրիւ,
Զաջն իւր շարժեալ՝ սրբնգահար:

Աւ ես միայն, միայն ես
Ըզըրտատրով՝ թաղելոյ
Ազին՝ լըսեմ՝ զթինդ դեռ եւս
Ի փլատակացն ի ներքոյ:

Ես լու առնում՝ ըզճաշակ
Լիով զգեղոյ վեհապանձ՝
Ըզկամարօք գերունակ՝
Հողմածըփեալ բաղեղանց »:

✱

Ի խոր անուրջնս՝ գիշեր
Լըսէ՝ երկիր կայ լըսէկ:
Եւ իբր ալեք զալեօք յեռ
Հոսէ անքոյթ խաղաղիկ:

Յանձանօթից աղբերաց
Ղուղեւոց յալըս ծովուն՝
Առեալ ածեալ զխուռն իրաց
Սերատարփից առ լոռութին:

Զգաղտնածածուկն բարբառ.
Զերգըն՝ զոյր շունչ խնկաւետ
Եւ զչափ թեւոց միայար
Մտառէ քերթող ինքն եւեթ:

«Ո՛վ սիրուն, ես աշակուշ
Քեզ ըզբողբոջսն զխոեմ
Փըթթեւ և զհիւթն որ յուշ յուշ
Վերանայ յոստն՝ ի յարմէն:

Մինչ հաւք ըզթեւ բարախեն
Բերեալ հըրճուեալ, վիշապ օձ
Պարզէ զպարսլոյն, և հեճեն
Վիշապ զարթուցեալ ի ցաւոց:

ԶԱւարիս լըսեմ զինեւ շուրջ
Ասել բարձուստ տարաձիգ
Ծագաց՝ լերանց հըրաշունչ —
Օր մի եւս այլ աշաւիկ:

Եւ առ անյազ անհաշտ ծով՝
Մըշտակոծեալ ժայռք զեղերբ՝
Եւ անսասան միշտ կալով,
Հարցարանել, — Մինչեւ ցեօրք:

«Եմք մեք մայրիքն անտառաց,
Մայրիք՝ զոր դուն արժանիս
Առնես գահոյս քեզ վառաց,
Ի զանխոււ տօնըս զաղտնիս:

Թովեալ յուռթիցդ ի բըժմանս
Ունիմք մեք ակըն հրաշից,
Յակճիոս յայթիոս ի սքանչանս՝
Ուրուացընոր հըսկայից:

Եւ տեսանեմք առնել այց
Մեզ ի հանդարտ երեկունս՝
Ըզսըրբազանց և զքաջաց
Ըստուերս խոժոռս և քաղցունս...

Անցանեն. այն որ մեռաւ
Կայր այլ ըղճեմըս թաքսունս
Մոլորակացըն ծանեաւ,
Զընեալ ընդ քեզ ի հըսկմունս:

Տեսանողին այն ոգի՝
 Որ ընկելուզեալ յանդուլ խոկ՝
 Արեւիչուշտ հան ազգի
 Ի վեր՝ աշխարհ մի նորոգ .

Պաշտօնասէր քո՝ հուժկուն
 Փախըստական Գիբելլին ,
 Որ էջ քաջ քաջ կենդանոյն
 Ցարքայութիւնս տարտարին...

Անցանեն . վեհ ստուգութեանց
 Յոր ձեկտէին , դու եւեթ
 Ուղղեցեր զթեւս թըռչանաց
 Խոկմանց նոցին զըրահետ :

※

Սիրտն ասէ . — «Ո՛վ Խախեայ
 Որդեակ , միայն , դու միայն
 Ի ցաւոց ժամըս դըմեայ
 Զիս խմանաս . ապաստան

Ինձ դու միայն . և յորժամ
 Նախատք ըստ չափ յաւելուն ,
 Եւ մարդկեղէն զուր առ ձայն
 Ինձ աղերսեմ փըրկութիւն ,

Դու , լուռ աստուած , որ ըզբիծ
 Խոտես զանհուպն իսկ ի քեզ ,
 Ի թըշնամանսն դու զիս
 Մատն ի բերանըդ՝ կըրթես :

Համագոյք՝ համը ի հըծծին՝
 Ի մանրամաղ խընկոց բոյր ,
 Ի թեւոց չափս ու ի շարժիւն
 Կըրկենն ի մի ձայն հանուր . —

« Որ ըզդըրունըս ցնորից
 Բանաստեղծից բանաս դու ,
 Որ հաւաստեաւ ըզգաղունիս
 Ուսեալ գիտես ըզմահու .

Դու որ իշխես գեղափառ
 Տօնից այգուն , և ունիս
 Ի լուծ քոյին՝ ըզպայծառ
 Անդունդս աստեղց և ըզվիհս .

Մի՛նդ մէջ հատցին բնաւ կըճպեա
 Ո՛վ մեծանձն, ո՛վ գերագոյ,
 Հըմայք թագիդ քո յաւետ,
 Ո՛վ տարիաճուդ գիշերոյ»:

Զանխուլ ձայնիցն ի նըւադ
 Դաշնակաւոր ու անբարբառ՝
 Ի կերպըս բիւր, այլ միակ
 Լըսի գովեստ մ'անգագար.

Իբր յորձախոր հարուստ գետ
 Յանյայտ գնալով շտեմարան
 Հեղակարկաջ վէտ ի վէտ
 Հանգոյն ալեաց հոմաձայն...

ԱՆՏԱՌԻՆ ՄԷՁ

Ա.

Կը հընչեցնէ Ապրիլն անտառն. օգն է բոյր,
 Ոստերուն մէջ կը ժըպտի դաշտն արեգդէմ.
 Ու դեռ, ծաղիկ հասակ, ինձի կը խօսիս,
 Ու քեզ, մեռճտ ընկեր, ես դեռ կ'ունկընդրեմ:

Ո՛ւշ է, ո՛ւշ է, և է ի զո՛ւր աշխատանքն
 — Ո՛վ կեանքին դու միայն վըսեմ քաղցրութիւն —
 Զոր կը կըրես շըշնջելով վաղեմի
 Փաղաքանքն ինձ: Գըգուանքն յետին՝ տըխուր է:

Ո՛ւշ է, ո՛ւշ է. համակամէ ու մեռիր.

Զայրոյթ կամ ողբ ըզբեզ փըրկել չեն կարող.

Վիճակդ՝ է նո՛յն ինքըն՝ Վիճակը ծաղկանց

Որ կը ծընին ուիշտ քողին տակ տերեւոց,

Ծաղկանց՝ որք դառն առանձնութեան մէջ կ'աճին,

Որք չըտեսան և ոչ ծըւէն մ' երկընքի:

Բ.

Ո՛վ Տէր Լուդուիկ, ես մոռացում կը հայցեմ
Զըւարթ տաղէն որ կը պատմէ յեղափոխ
Բախտն ու երկայն զառանցանքներն Օսլանտի,
Մոռացում իմ բոլոր մեռած օրերուս . . .

Հանդէպ ինծի՝ հերատուիս Ռուճերէս
Կ'իյնան դըռնէրը դիւթական Ատլասի,
Ազատ ես ալ, մարտկուհի ես ալ. սուրով
Աւելնայի կապերէն զինք կը կորդեմ:

Կ'ընչէ անտառն . Սնէլիքան է որ մութ
 Ճամբաներէն կը փախչի վարը ահա ,
 Թէ Պայարտի մըրըկոտ թաթուլը թընդէ :

Ե՞ Պրատամանդն՝ որ մարտագոռ՝ կը զգետնէ
 Զէրքէզ արքան , յետոյ՝ միայն յապաղման
 Վրայ մըտախոհ՝ կը մըտրակէ սանձարձակ :

Գ .

Օ՛չ թէ վարէն , այն թաւուտքին ետեւէն ,
 Ու Եւրոսի ձընունդ նըժոյգ սըրաթուի ,
 Ստուածային ոչ դեղ , ասպետ ոչ ի դէն
 Փայլակնագէտ , կամ մութ կապոյտ ըզգեստով .

Այլ ճակտին վրայ զանգրագեղ սեւ մազերուն
 Փռնջն , ու ետին ձըգած հիւսքերը երկայն ,
 Բոլորագեղ թըխաթոյր գէմքը ժլպտուն ,
 Բաց ու խոշոր անկեղծիկ աչքը խօսուն ,

Յաշիտ . զրոյց

Տեսնէի գալն աղջնակի մ' որ շըրջէր
 Չորս կողմ նայուածքը գոհ, բարի, ու կարծես
 Թէ մըտածէր. — Ի՛նչ է աշխարհը բոլոր: —

Ու լըսէի խօսիլը. — Տէս, քեզ կու գամ,
 Քու յարուցեալ երիտասարդ հասակն եմ,
 Նայէ, նայէ, մի երազեր, մի, ես եմ: —

Ա Շ Ո Ւ Ն

Ե՞րբ էր ինկայ ես ճամբայ,
 Ապրիլ, Մայիս. հունձքն արդէն
 Կը կանաչնար, կը ծաղկէր
 Թուփը, երգով օգն էր լի,
 Խոստումներով արեգակն:

Ե՞րբ էր ելայ ես ճամբայ.
 Լեռնէն հովիտ՝ դաշտերուն
 Լուկ մորենին կը մընայ.
 Կըրճատ եղէզն հերկին մէջ,
 Ճիւղեր, դեղին տերեւներ.

Տապաստ գետին սարփինան ,
Ա՛լ կանգնումի անկարող —
Պսակներ՝ թօշնած՝ հանդէսի
Ժամէ մը վերջ — , ամէն տեղ
Հեղգ , քընաբեր թըմրութիւն :

Բայց թուփերուն միջեւ հոն ,
Շըրջապատի մը փոքրիկ
Ճերմակ պատերն կը ժըպտին
Արեւմուտքին վարդածիր :
Նըպատանկն ա՛յս է անքոյթ :

Ե՞րբ մեկնեցաք , ե՞րբ եկաք
Այս բնակարանն ըսպիտակ ,
Ո՛վ եղբայրներ , ի՞նչ վըսեմ
Խօսք կամ լռութիւն կը բանայ
Վանդակապատն՝ հիւրերուն :

Օր մը դուք ալ վաղեցիք
Ծարաւ՝ կեանքի աղբերակն .
Արշալոյսի մը լուսով ,
Ու հոս հասաք . . . կը լըսէք
Հէք խաչերուն տակէն ինձ :

ՏՐԱՍԻՄԵՆ

Քաղցր յիշատակն երազին մէջ
Կը կորսուի . շեկավարն արդ
Նըստաւ զեկին քով , նաւը զիս
Կանանչ կըղղի մը կը տանի

Որ կը քաշէ անդորր ու լուռ
Հրաւերով էր կապոյտ ծոցին .
Շուրջը զըւարթ չըքնաղ բուրներ
Զիթենի , կաղնիներու :

Կը տեսնեմ՝ վեհ ճաճանչն արփւոյն
Բըլրակներուն վըրայ խոհուն.
Արտաշէնչումը հոտաւէտ
Կը զգամ ջրերուն թեւճակահար,

Ու սուզուած ջրին խուլ ճողփիւնին
Մէջ, յիշատակ մը զիս տարտամ
Կը ցընցէ. — Չէ՞ որ ես այս լիճն
Արդէն տեսայ օր մ' հեռաւոր.

Վաղ չըզգացի՞ այս ըզգըլխանքն
Ես հիացող սըրտին, ու չէ՞ր
Իրիկուն, չէ՞ր ժըպտեր գարուն
Այս վեհ գեղոյն վրայ զերդ այսօր:

Աւելի ջինջ դըրախտներ չէր
Պարզած երազն ինձի երբեք:
Հոն վարը ո՞վ կ'անցնի ակէն.
Ըստուէ՞րն է Սուրբ Աստիզացւոյն.

Է՞ Արուտի ստուերը. հանդարտ
Ուղիներուն կը դառնան դեռ
Թափառ ստուերները սուրբերուն,
Կը դառնան դեռ քերթողներուն:

Եւ դու որ փեսաը կը ներես
Մուղտ համբաւին Անիբաղի,
Հըպարտ՝ վըսեմ ջոկատներով
Որք խընդրեցին վրէժդ ի Զամա,

Ո՞վ լիճ, ուսկից ծաղկափըթիթ
Կը բարձրանայ պսակը բըլրոց,
Դաշտ մը դարձած լերկ, ժանտաբեր
Պիտ՝ ունենար ըզքեզ վարձկան

Կոյր ժողովուրդ մ', եթէ բարւոյն
Հըզօր զինուորն, յամբը երկայն
Տարիներ փորձ եղած, մարդուած,
— Որով միայն կը պահուին բախտք, —

Անխոնջ, զըւարթ կուռ զօրութեամբ
Զոր կը չընչէ սէրը սըրտին
Մէջ մեծերուն, ինքն՝ առաքեալ,
Պետ՝ քեզ համար կըռուած չըլար:

Ապրիլն անոր խընկաբուրիկ
Թեւով կ'բերէր խաղաղութիւն,
Ուրախութիւն. բայց իտեալն
Ան կը քաշէր վեր վեհ կըռուին.

Եւ ոչ շողշող ճամբան ի վեր
Դեպ ի գագաթն՝ ան կըռուելով
Ծունկն աւազին դըպցուց երբեք
Կամ կորզեց դէմքը վտանգներէն:

Հըրճուանքի յայլ հանգըստին մէջ
Փըռուած զաւակ դու խորթացած,
Կը խեղդես կայծն աստուածային
Տըռփոտ արդմին մէջ ցնորքներու:

Բայց օր մ' եթէ ոլորաներու
Տեսնես գեղն այս ջինջ՝ զոր տըժգոյն
Երիննեայի շունչն անխճեալ
Այլ եւրս չի պըղծեր, սըրվէ՝

Թէ թեւաւոր հոգիք ինչպէս
Կը բանան մութ բանտերն՝ հօտին,
Խիստ տըքնուծեանց ջըրգեղումով
Լոկ կ'ընկճըին ճակատադիրք:

Կամարներուն տակ վաղեմի
Ա' չի թաքչիք ուզն աղամոռ,
Նեղ մուտքերու մէջ ճընշըւած
Ջըրերուն ծաղ բարախումին:

Այլ թումբերուն մէջէն հընչուն
Կ'երթայ կոհակը դըրկուելու
Տիբերիս Հօր՝ նոյն այն թափով
Որ կը փըրթի սըրտէ մ' առոյգ:

Ուր մանաւանդ կը թըրմէին
Ճախնային թոյնք սիւքերն իր սերտ,
Բըրիչն յուռթի ավունքներէն
Կը փայլակէ զըւարթ շողեր:

Ու մէջը հէք սենեակներուն՝
Արդէն նըսեմ տըմոյն վիշտով,
Այսօր զըւարթ պարն յոյսերուն՝
Հովին, արփւոյն հետ կը մըտնէ:

Այսպէս երբեմն մոխրէին
Թըմրած՝ թաղուած օրերու, լոյս
Մ' յանկաքճակի արշալոյսի
Կեանքին եռանդը կը վառէ:

Մայիսի այն իրկունն, ո՛վ Լիճ,
Քեզ չուղղեցի՞ տըխուր խօսքեր:
Կը վառի նշոյլ մ' յօնքերու տակ
Արդ և արփին ալ սըրտին մէջ:

ԶԱՏԻԿ ՀԱՅԿԱԿԱՆ

Ո՛չ արբուցաւ նըմա լեղի դառն ի ջամբ,
 Ո՛չ ժանտագործն անարգ ըզկուրծսն եհերձ.
 Ո՛չ հարաւ դան, կատակեցաւ. ժըպիր՝ ձեռն
 Ընդ անիծեալ փայտն ըզնա ո՛չ բեւեռեաց:

Այլ որպիսի՞ վեհ և հըզօր յարութիւն.
 Ո՛չ հընչեն դեռ որոտընդոստ ովսաննայք,
 Եւ ո՛ւր և խաշն ուրեք ըզգիրկսն բանայ
 Ո՛չ մահ պարտեալ ի հաւատոց է ի սպառ:

Եւ ըզքո՛ ծոցդ, ո՛վ Հայաստան, տեսանեմ
 Ես ի նորոց փարիսեցւոց պատառեալ:
 Ըզտիղմ, ըզգայս գռեհաց ի դէմդ ամացին.
 Ի յափուցումն ծարաւոյդ ջամբեն թոյն:

Այլ թէ ժըպիր՝ խուժգուժ խուժանը վայրագ
 Ի շարագան և յեղկելիդ քո յանդամս
 Նորոգէ ա՛յսօր ըզտանջանս վատչըւէր
 ԶԳողգոթային, քո՛ եւըս մերձ է Զատիկ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԶԱՏԻԿ

Զըխըմցուցի՛ն անոր լեղի դառն ու ժանտ,
 Սրիկան անարգ չըպատոնց կո՛ւրծքը անոր,
 Զըծեծեցի՛ն, չըծաղրեցի՛ն. ամպարիչս
 Զեռք մը չգամնց զայն անիծեալ փայտին վրայ:

Բայց է՛նչ հըզօր և փառապանծ յարութիւն,
 Զե՛ն հընչեր դեռ ովսաննաներն որոտուն,
 Եւ ո՛ւր որ խաշ մ' իր բազուկները բանայ
 Յաղթահարուած չէ՞ միթէ մահն հաւատքէն:

Ո՛վ Հայաստան, ես կը տեսնեմ, քու ծոցդ ալ
 Կը պատռեն նոր փարիսեցիք: Կը ժողվեն
 Տիղմը և ցեխն ու երեսիդ կը նետեն.
 Որ քու ծարաւդ անցընես՝ թոյն կու տան քեզ:

Բայց թէ անյագ վայրագ խուժանը ժըպիր՝
 Քու ձաղկըած անդամներուդ վըրայ հէք
 Կը նորոգէ ա՛յսօր տանջանքը անարգ
 Գողգոթային, քու՛ ալ Զատիկըդ մօտ է:

ԹՈՅՆԻՆ ՍԱԴՐԱՆՔԸ

Կաթիլ մը, կաթ մը միայն.

Հալ' օն ուրեմն, ու բոլոր

Սպառնալիքները անարգ

Եղբայրներուդ նենգաւոր,

Խըղձմըտանքներն հեղգասօխրա՝

Հոգիներուն թոյլ՝ որոնք

Անանց կեանքին գերագոյն

Վայելքը, հացն առօրեայ

Խըլել կորզել կը տենչան,

Ու քու՝ անոնց խռովքներուն

Ու ապիկար զիղջերուն

Համար խըրոխտ նողկանքներդ,

Ու փախուստներն եղկելի

Ու կեղծաւոր զըթուլթիւնն

Անոնց՝ բոլորը մէկէն

Անդընդասոյց պիտ' ըլլան.

Ինչո՞ւ համար չես խըմեր՝

Անցեալն ու այս օրը որ քու սըրտիդ վրայ

Կը ճընշեն այնքան սաստիկ,

Ու կասկածին չարչարանքն,

Ու տաղտկուլթիւնը՝ ցեց անխոնջ ու դանդաղ,

Խըմես եթէ՝ հետըդ մոխիր պիտ' ըլլայ:

Անդամներուդ հետ անշարժ

Հետըդ՝ քեզի՝ համար՝ գլուրին պիտի վար

Աղջամուղջին ու լըռութեան մէջ յաւէժ

Մարդկային ժանտ ու անմիտ,

Խուժդուժ բոլոր օրէնքներն.

Շամբուշ վայրուցքն ու հեշտանքները վատթար,

Անյազ ու կարճ զընծումներն.

Ու թագուհի Մահը ինք՝

Վէս, ահաւոր տիրուհին,

Եթէ խըմես՝ պիտ' ըլլայ քու աղախինդ:

Ե՛րբ պիտ' դադրին՝ ըսէ ինձ,
Մարիամ, դո՛ւ որ ունիս մեծ աչքերուդ
Ձինջ փայլակին մէջ մոգական թովչութիւն,
Որ կը կորզէ ապագայէն ամէն քող,

Ըսէ՛, խարտեա՛շ Մարիամ.
Ի՞նչ կ'ըսէ քեզ մարգարէի մըտածումդ.
Յետին ձիւնէն ու կըռիւէն վերջ յետին
Պիտի նընջենք գերեզմանին մէջ ընդ միշտ,

Թե՛ լոյծ արձակ ոգիներ՝
Կարգաւ անանց պայծառութեանց բարձրացած՝
Ազատ, անծայր երկինքներու մէջ պիտի
Յընճանք՝ առանց մըրբիկներու և ձըմբան:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԻ ՀԱՄԱՐ

Առ Կոմսուհին

Մարիամ Մուկեհիկոյ.

Ճերմակ էջին վըրայ՝ հոս՝

Կը կեցընեմ այս ժամը, ժամ մը կեանքէս.

Կը ճաճանչէ արփին, դաշտերն կը ժլպտին,

Բայց կը ժլպտին մեկամաղձիկ ժլպիտով:

Կը թօթափին տերեւներն,

Կը թօթափին յոյսի գանձերը դիւրեղծ:

Եղանակի յաջորդութիւնքս այս յաւէժ,

Փոփոխումներն այս խընդութեան, վիշտերու,

Անդին սոճեր բարձր ու ցանցառ էրբեւ դէս
 Կը ցըցուէին, զառիվերին ծայրն ասդին՝
 Մուտքը՝ որ խրոխտ՝ կըռիւններուն դէմ զերդ թումբ
 Երկաթ դռներ կը կանգնէր՝ արդ պարապ է:
 Հաստաբետ կուռ կամարէն վար կ'իջնէին
 Դանդաղանքով՝ Լիճին սիւքովը մեղմիկ
 Շուքերն առկախ ճօճուն ճըփուն ճիւղերուն:

Ձայն մ'որ բընաւ լըսած չէի առաջուց
 Եկաւ ինծի. — Հուսկ կը դառնաս. (ոչ որ կար
 Քովս՝ ամայի ափին վըրայ): Կը դառնաս,
 Եւ սակայն չես ինչ որ էիր այն ատեն.
 Բայց սըրտիդ մէջ պէտք է որ դուն կենդանի
 Պահած ըլլաս բնակարանիդ յիշատակն:

ԾՈԳԳՈՅԻ ԱՄՐՈՅԸ

(Տրասխնէի վրայ)

Բարձր ու կանանչ եղէգներուն մէջէն զիս
 Նաւը տարաւ, բաղեղնապատ որմերուն
 Քովէն, լուսինն ուր կ'անձրեւէր երազներ:
 Զգացի նախկին իսկ քայլերէն որ կ'ելլէր
 Արդէն թարմ հոտն անանուխին, ծոթրինին՝
 Ժպտին մէջէն 'ւ աւազին՝ ափն հասնելուս:

Ու մայիսիդ և քու հըզօր մեծ սիրտդ: —
 Մըտածեցի լուռ՝ կասկածի, վախի մէջ.
 Արթուն եմ ես. ու իբր յըստակ թէ չեշտով
 Արտաբերած ըլլայի այն խօսքերն ես,
 Լսեցի որ ինձ կը կըրկնէր. — Չէս յիշեր
 Եւ ոչ իսկ այն օրն արեւի, խնդուածեան,

Ուր հընչեցին վերելքներուն վրայ՝ գալուդ՝
 Նշաններն, ու վեր սլացաւ լազէն կապուտակ
 Յաշիտ զրոյց

Դէպ ի կատարը բարձրաբերձ՝ պատնիշին:

Կը ցընծային ովսանային ձայներէն

Աւերաբարձ արի, շողշողալով աւելի՝

Քան զըմբիստեայ, ոսկեայ պըսակը ճակտիդ:

Չես յիշեր, չես, հոս սըփուլած ծաղիկներն,

Ու մանկլաւիկն՝ որ կը բըռնէր ոսկեհոն

Երկայն զգեստիդ փէշէն, ու կրողը վահան

Ու տիգակիրը բացուածքին մէջ այս դրան:

Սեպագործուր մագերդ ես լաւ կը ճանչնամ,

Ու քու տառիկըդ՝ տիրուհիդ ամրոցին:—

Իր հըրաւերն ինձի հասաւ նաւակէն,

Սերոյս հրաւերը, ճըշմարիտ իմ սիրոյս,

Մօտալուտ, քաղցըր կենդանի ստուգութիւնն,

Ու փոյթ ուրիշ ամէն պատկեր ցընդեցաւ:

Ձիւ կարծեցի աւելի՛ հպարտ ու զըշխոյ

Գոչիւններուն մէջ՝ քան ցընդած ստուերներուն:

Թուեցաւ գիշերն ինձ աւելի շողշողուն

Յաղթանակի ու մայիսի արեւով

Մ', ու փառապանծ նըւագներով հոլմ առլի.

Ու լըրութեանը մէջ լուսնին ջինջ ու զուարթ

Կը ժըպտէին կըղզիք, արծաթ կը թուէր լիսն,

Իմ՝ Տրասիմենըս վայրենի ու քաղցրիկ:

Իջայ՝ իբրեւ շողով, լուսով պսակազարդ

Դէպ ի բարբառը սիրական, որ կու տար

Իմին անունըս: Ափունքները չորս դիւ

Կը կըրկնէին այն բերկրալիւր քաղցըր բառն,

Այն անուշակ բառը՝ զոր որ մը ինքն իսկ

Գոչեց՝ ջրերուն տաշտին վըրայ զըսպըած:

Աւերբըս վեր երկնից հրաշքին վերցուցի,

Եւ ըսի. — Ո՛վ գիտէ. ամէն ինչ հրաշք է.

Երբեմն այնքան անհուն անձայր են լոյսին

Ճամբորդութիւնքն, որ ընկըղմած բերերուն

Թերեւս հիմայ կը հասնին որը նըշոյններն

Հաղարամեայ մեռած աստղի մ' հեռաւոր:

Լաւ, եկուր արդ, ու պիտ' եզրերը գըտնես
 Չըքնաղ, հընչուն՝ առասպելեալ գետերուն,
 Ու բազիններն հեղեղեալ, գրիպներն,
 Որք կը պարեն վըճիտ լոյսով աստղերուն:
 — Հարսերն յաւերժ հատորներու մէջ ընդ միշտ
 Բանտուած են, ալ աստղի լոյսով չեն պարեր:

Ո՛չ ալ կըրնան ձօնել զգլխի բաժաններ:
 Ուրիշ հեշտին բարիքներ ես կը փնտռեմ.
 Յիշել բոլոր աղաղակներն ու բոլոր
 Յոգնութիւնները մահառիթ, ու հանգչիլ
 Ուրիշ լուսութեան մը մէջ: — Ահա ես, եկուր: —
 Ու զիս քունն իր յորձանքներուն մէջ սուզեց:

Մ Խ Ի Թ Ա Ր Ի Չ Ը

Աւասիկ ես, ըսաւ, եկուր հրաշալի
 Դըռներէն ներս, օ՛ն, մօտեցիր կապուտակ
 Ու զըւարթ ա՛յն կիրակիին գերագոյն
 Լոյսին բլրոց վըրան, վարդերն ուր բոսոր
 Կը փըթթէին մանկութեան: — Է սի՛ն պարգեւ,
 Գիտեմ որ ալ մեռան վարդերը բոլոր:

վարն՝ օղային զանգուածին մէջ տարափին
Ահա խուժողւժ հրոսներն. ու Լիճը ծարաւ
վրէժի՝ ծովուն իբր ախոյեան կը գոռայ:

Բայց կը ցընդի մէգն, ու արփւոյն փայլակէն՝
Որ ի Զամա հոռմեան տեսաւ արծիւներն,
Նըսեմ՝ ըստուերն Աննիբալի կ'անհետի:

Տ Ր Ա Ս Ւ Մ Ե Ն

Զուրէն, (հայլի սղոցներու, ձիթենեաց)

Զորս կը ցանկէ, ծալլըւելով գողերուն

Մէջ վէտ ի վէտ սարսլորներով, կը ցըցուին

Բերուձեան բլուրք քերթողներու երազին:

Երբեմն ալիքն այն կը ծեծէ խաղաղիկ

Նաւակայքերն՝ յանկարծաթափ խօլանքով.

Կարծես խորքէն յատակին գուրս կը պոռթկայ

Մոլուցքը հին գաղտնածածուկ երգերու:

Գ Ա Ր Ո Ւ Ն

Ու դեռ կ'իջնէ վար ըսպատուածը ահա,
 Պատուելով ուշ քնացած մեզին վըրաններն,
 Ու տաղտկացած կը նայի
 Աւպեաններուն՝ զոր կը ծածկէ ձիւնը դեռ:
 Աղերսարկու ձայներ, զըւարթ պարերգներ
 Կը բարձրանան անոր, բայց ան չեղելով
 Մէկդի կ'երթայ՝ վատտակաբեկ ու տըժգոյն՝
 Սովորական օրհնէնքներէն զըզուելով:

Գիտէ՛ գիտէ՛ ան՝ վարդերու, թըփերու,
 Գեղգեղներու, ճահանչներու մանրերգներն
 Յաւէժական, ու յարգանքները զառամ
 Տարփատենչիկ քերթողներու հառաչուն,
 Զոր արձագանգը՝ սիւքերուն կը դըրդջէ:
 Իսկ ան բարձունքը կ'երազէ վեհապանձ,
 Եւ աստղազարդ օթարաններն ամայի,

Ուրկէ իջաւ անօգուտ, խիստ տաժանքին՝
 Պարտաւորուած դըժխեմ բախտին հրամանով՝
 Անխոնջելի պաշտօնին՝
 Զոր կոճղերուն վրայ բողբոջներ բանալու,
 Հիւթ ծորելու, և խոցուածներ բուժելու.
 Եւ ընձիւղին, արմատներուն, բուններուն
 Մէջ ցընցելով կեանքերը նոր արթընցած:

Հազար ու բիւր տարի է ան միշտ կու գայ՝
 Անմահականը՝ երկրաւոր տաղտկութեանց,
 Ու կը գըտնէ նոյն ցաւով
 Երկիրն ոսնած, արուգացած ու թըմրած.
 Որպէս զի տայ նախկին կորովը՝ կը դնէ
 Խիւղ արեւուն, բեղուն փոշի հովին մէջ.
 Բայց կարճ գիտէ առողջութիւնն ու ժըպխտն:

Գիտէ որ քունը կը դառնայ: Խօթութիւնն
Աշխարհի ան կը բըժըշկէ կը փոփէ
Միայն ժամուան մը համար-
Յետոյ նորէն ամառնային երկընքին
Տենդերը բորբ, և աշունին հոգեվարքն,
Ուժգին մըռունչն Հիւսիսին, մութն ու սառոյց
Ու դալկութիւնն յետոյ, ձըմեռը, ու մահ:

ԱՄԱՐԱՆՈՅ ՄԷՏԻՉԻ

Բոլոր շուքին մէջ՝ որուն՝ թեւը հովին
կը բըսուըռտի արծող մեղուաց բըզդիւնով,
կը բարձրանայ սղոցեաց մէջէն սանդուխն հին՝
Որ պապերու փառապանծ հետքը ճանչցաւ:

Մամուռն իր մութն ու կակուղիկ թաւիչով
կուճերն՝ սլոսոր մաշած, կոտրած՝ կը պատէ.
Եւ սակաւն օր մ' հոս խօլական պարերուն
Թռա՛ւ աղաղակն հինգհարիւրին ասողազարդ

Գիշերներուն մէջէ. տեսան ծառուղիք՝
Արդ ամայի՝ ծովի վրայ լուսնակին
Մանկլաւիկի վետ վետ փետրոց, ոսկեփայլ
Թաւրընջակաց ու դըքսական շուշանաց:

Արդ լըռութիւն է. բայց ծառերն երկնաբերձ
Կեցած են իբր արի և ջինջ պատկերներ
Իշխանութեան և կեանքի, ո՛չ ալ անոնց
Մարգական փնտսով կացին ըսպառնաց.

Ո՛հ, ո՛չ այսպէս ուր կը ժպտէր թաւուտ մեծ
Վայելչութիւնն՝ որ շուք ըրաւ Լուգուիգեանց
Պարտէզներուն. շահու վայրագ ու շամբուշ
Կըտողուցքը խօլ՝ հրոսը մըղեց բարեկիրթ

Խուժողութներու դէպ ի լուսնիստ սահմաններն
Կանաչագեղ անապատին. կը մընայ
Զուարթ վայրերէն լոկ յիշատակ. Կեօթէի
Որոնց համար սաւառնեցաւ երգը նոր:

Յետոյ գետնին վըրայ՝ մոտերիմ մոռացման
Ու անտառային Մուսային՝ վեր բարձրացան
Շէքեղ յարկեր, պատ՛հաններէն որոնց վար
Կը կախուին պերճ զարդք գըրգլեակի, և գրօշներ

Թըշուառութեան: Ո՛վ տունկերուն մէջ թեւող
Ոգիններուն և խուսափուկ սիւքերուն
Խեղդեց երգերն: Ո՛վ արփույն մէջ ծնած՝ հովին
Մէջ մըրմընջող, սարսուռն դուք ողջ հոգիներ,

Սպաննողը ձեզ՝ չհարցուց ձեր մէջ փակ երազն
Աստուածային. սակայն անցեալը թըմրած
Կ'սլահէ մըտքերն ու Պալատինը կ'եռայ
Խուզարկութեամբը մեծ մեռած իրերու:

Բայց հոս ամէն գեղեցկութեան պահան է
Արուեստն անմահ, ու իր մատնին գիւթական
Խտեալին եռանդնաբորբ հաւատքով
Ըզմեղ եղբայր ժողովուրդին կը զօդէ:

Հըռոմը հոն, ու խուժանին շառաշներն
Ու խօլութիւնն: Հոն մոլութիւնը խրոխտով
Կը ճաճեմէ, որ ճամբուն վրայ կ'դանդաղի
Մեսսալինեան կառքին յարգանք ընելու.

Ու գաշացու գոռոզութիւնն, և ոսկւոյ
Յափըշտակիչ ծաբանն ու տիղմը բոլոր՝
Մեղմ՝ շունչ մը հոս անդորրութեան մ'ողբազին,
Կայտառում մ', հըրճուում մը բուսական կեանքերու,

Քաղաքային բանտին՝ նեխած պիղծ օգով՝
կաշկանդումները վերջերիով նենգաւոր՝
խուժանէն հոս կը չուէ հոգին մինաւոր
Փախըստական՝ դէպ ի դրախտները չըքնաղ

Ազատութեան: Կը բարձրանայ անի վեր
Վէր դարերուն, ու կը տեսնէ ազգերուն
Հառաչակուլ հեւքով անցնելն ու դառնալ
Դէպ ի ծեծուած արշալոյսներն ապագայ:

Ու պախալէժ գլորելն յետոյ ամենուն՝
Անդունդներուն զաղտնիքին մէջ խոր, անյագ,
Թողլով մտածման վայլակումներ, ահօսներ,
Նոր կըռիւններ ու նոր տենդեր՝ աշխարհի:

Իրկունն ահա կ'իջնէ, ու քօղ մը վարդի
կարծես Մարիօ լերան չորս դին կը պատէ.
Կը նայի դէպ երկինք պըղտորն Աւենտին,
Թէ Ապարդակեայ ցընորքն արդեօք կ'երեւի:

Վարը մինչդեռ՝ յաւէժական պատանի՝
Խարտեաշ Տեբեր ամէն բանի անգիտակ՝
Կը զուարճանայ: Վ իճակն ինչ է մեր մարդոց՝
Նորոգուած հին բնակարանին ծոցին մէջ:

Ան կը փախչի անգէտ, ու բարձր որմերուն
Քախիլն ըզգայ իսկ իր ջրերուն զուսպ ու սուրբ,
Ան վայթ չ'ըներ դիւրասաղաս թըշնամանքն,
Ու խանդակած ազատութեան կ'երթայ ծով:

Շուրջանակի շիջած է լոյսն արդէն իսկ
Եւ աղջամուղջը կը տեղայ ուղիսօրէն.
Մինչդեռ գիշերը կըռաւոր օրօրով
Կը քնացընէ աշխարհը նոր թեւոց վրայ:

Աստղերն աչքով մ' անուշագիր կը դիտեն
Այսօրուան գործն, և ճիւններն հինաւորց
Յաղթանակաց, կոհակներուն՝ մըրըրկաց
Մէջ գետերուն, ժողովըրդոց, բախտերուն:

Ու ես նաեւ օրիորդ մը կը տեսնեմ թոյրաթուխ՝
 Գիշերային երկընքին զամուսն աչքին երազուն:
 Քիմեռաներ, զըրախտներ քանին իր աչքերուն
 Մէջ: Կը յիշես դուն զանոնք արդեօք, Լուսնակ սիրաբուխ,
 Սեւ աչուքները փերեան օրիորդին թոյրաթուխ:

Յոգնած է արդ աւասիկ զըրաւ զըրին անի վար,
 Ու կը ճընշէ ձեռքը իր՝ կամարը սեւ յոնքերուն:
 Տեսաւ անի ծաղկընկէց թօշնին ամբիճ վարդերուն
 Երազներու անհամար զարուններու սըրավար:
 Յոգնած է արդ աւասիկ զըրաւ զըրին անի վար:

ՕՐԻՈՐԴԻԿԸ ԱՂՈՒՈՐ . . .

Օրիորդիկը աղուոր, սեւագանգուր մաղերով
 Հոն մարդին վրայ կը խօսի ու կը խաղայ արեւուն:
 Ես այն խաղերը գիտեմ, ծանօթ եմ այն երգերուն,
 Կը ժըպտիմ այն ժըպիտն ես, կը խոկամ այն խոհերով:
 Օրիորդիկը ես եմ սեւագանգուր մաղերով:

« Ո՛վ, ԽՕՍՔ ԵՐ »

Ո՛վ խօսքեր, դուք որ երկրէս
Կ'անցնիք գունդ գունդ, մըշտակայ
Ձեւեր՝ ծընած մարդուն խկ հեա՝ գիշերին
Մէջ հեռաւոր և նըսեմ իր հայրենեաց,
Ողբ և մաղթանք, օրհներգութիւն ու մոլորիւն
Մարդկային այս կալանաւոր հոգիին.

Ո՛վ ըստիներսեր, որ անկղ
Հայթայթեցիք հուր ու բոց,
Ու կըպրաճիւթ և սառայցներ Տանդէի
Դըժոխային պարունակաց համար ժանտ,
Ու լուսոյ վեհ ժըլխան՝ օրով վարդն իր լինի
Կը ճաճանչէ Արքայութեան մէջ անհուն.

Ձէք ճաղիկներ կամ աստղեր,
Բայց աստղերու և ճաղկանց
Խունկն ու բոյրերն և նըլոյները բոլոր
Կը զգանք որ դուք կ'արտաշնչէք, ու կ'երգէք
Սոխակներու պէս, կամ ցասկոտ կը խուժէք
Ու կը մըրցիք զայրոյթներուն հետ ծովուն...

Ողջո՞յն ձեզ, ո՛վ Սիրենայք,
Ո՛վ ֆիմեռայք, քաջագօր
Մոգեր. ձենէ, միայն ձենէ կու գայ մեզ
Անուշն ու գառնը, աղջամուղջն ու արեւ,
Դուք զօրութիւնն աշխարհի, դուք գեղն անոր,
Դուք բոցը, դուք սիրտն ու հոգին, ո՛վ խօսքեր:

Ոմանք կ'եւեն լեր, բայց դարձերն այն՝ անոնց
 Նուազկոտ եռանդը կը մարէ, ու լերան
 Կիսուն կ'առնէ մտածկոտ զընդէն շատը կանգ:

Ուրիշը կանգ չ'առնէր. թողլով պատառներ
 Զգեստի, մըսի ժպտերուն վրայ սայրասուր,
 Կ'եւէ, կ'հասնի և զըրօ՛շ մը կը տընկէ:

Փ Ա Ռ Ք

Կրանիդէ լեռ մըն է զըմէն, ահաւոր.
 Բայց երբ պարերգը հասկաքաղ կիներու
 Հովիտներուն մէջ կը լըռէ, հակամտ իր
 Դեռ կը պատէ չըքնաղ պոսակով մ'ոսկեղէն:

Պատրաստակամ ամբոխը հոն կը վազէ.
 Ու աղբիւրի մը կամ մամռոտ քարայրի
 Չըզըտնելով հանգիստը այն համբուն մէջ,
 Շուքին և հեշտ աշխատութեան կը դառնայ:

Յ Ա Ն Կ

Յառաջաբան (Թարգմանչին	Էջ Թ
Առ Յովսէփինէ Բաշինի մայր իմ	
Յառաջաբան. « Երբեք »	

ՅԱԻԻՏԵՆԱԿԱՆ ՁՐՈՅՑ

• Սիրոյ երգը	3
Տարակոյսի երգը	5
• Ատելութեան երգը	7
• Օրիորդիկ	9
• Վերջապէս	12
• « Հըզարտութիւնն ինչ որ »	13
• Ողջոյն	14
• « Ո՛վ քաղցր գիշեր »	16
• Վերադարձ	17
• Երկու նոյեմբեր	18
• Զմռամբ կոլիբրիի մը	20
• Ապրիլ	24
• « Երբ առաջին անգամ »	26
• Սալոնի տպաւորութիւններ	27
• Շոգեկառքին մէջ	29
• Աստղերուն տակ	31
• « Պայծառ աստղեր »	33
• « Կ'երազէ ծեր հոգին »	34
• Օրագիր	37
• Դաշտանկարներ (Հին դարաստանին մէջ)	47

ՄԻՋԱՆԿԵԱԼ

• Վենետիկան տպագրութիւններ (Թափօր մը ի Գան- նարէճիօ)	49
Ուրուագիծ	51
Դեկտեմբեր	53
• Մըրիկ կարկուտ	54
• Իրիկուն	57
Տեսիլք	59
• Սէլլայի հովիտը	60
• Ամառնային դաշտանկար	62
Անձրեւ	64
Ապրիլի երգը	66
Հիւանդ քրոջս համար	68
• Աշնանային անձրեւ	70
Նոր դարուն	73
Վերջին դարուն	76
Գիշերային	79
Պատշգամէն	82
Օրագրի էջ	88
Երազիս մէջ	90

ԶԱՐԹՆՈՒՄ

Զարթնում	93
« Արեւուն մէջ »	95
Իրիկուն ապրիլի	97
Հրամեշտ	102
• Հօրս	104
• Խօսակցութիւն	110
Երազ	112
Հեղինութեան երգը	114
Գարձեալ հին դարաստանին մէջ	117
• Եսաւ	119

Վհուկը	123
Յաղթուած	128
Փառք	130
Ծնունդ... 1894	132
Ջերմ	134
Տխուր ժամեր	136
• Ծանէլլայի Անդրիին	138
Թեմբէլի գիտաւորը	141
Կշտամբանք	143
Մանրերգ	145
Եսայի	147
Սուրբ Մարկոսի ձիերը	151
« Պատուհանիս ներքեւ »	164
Կրակին քով	166
Վաղը	170
Հիւանդ	172
5 Մարտ 1896	176
« Երկնքին տակ »	179
Ծովարկ Մորոզինի զրահաւորին	181
Այգ	183
Ո՛վ մեռեալներ	188
Երկդիմին	190
« Ու չըկընա՛ւ ըսել... »	192
Մեծերու ոգիներ	194
Շէլլէյի յուշարձանին	197
Զատիկ Յարութեան	199
Միտքէք	200
Տկարութիւն	203
Հոգեվաք	205
Յաղթանակ	210
Պշնձէ գուռը	212
Յնորք	214
« Կ'ըսէր հիւանդն... »	216

Ժամը	Էջ
Ճամբուն վրայ	217
Լուսինին համար	219
Մեղեւիկը կարդալով (եօթն իշխանուհիները)	221
Բանաստեղծութիւն	223
Ծնունդ 1895	225
Աբենեզեր	229
Փորձութիւն 235	232
Մեռելին մատնին	235
Խաղաղութիւն	237
Տեղին Լաւրա Ռուսպոլիի հարսնիքին ցայգերդ	240
Լուսիկ	242
Անտառին մէջ	244
Աշուն	253
Տրասիմէն	259
Զատիկ հայկական	261
Հայկական Զատիկ	266
Թոյնին սաղրանքը	267
Յուշատետրի համար	268
Ծոգողի ամբողջը	270
Միտիմարիւն	272
Տրասիմէն	276
Գարուն	278
Ամառանոց Մէտիկի	280
Օրերորդիկը աղուոր	283
Ո՛վ Խօսքեր	288
Փառք	290
	292

ԹԱՐԳՄԱՆՁԻՆ ԳՈՐԾԵՐԸ

ԳՐԱԲԱՐ

Հատընտիր ֆերրուածք ֆարմէն Սիլվայի.
Հատընտիր ֆերրուածք Յակոբայ Լեոնարտեայ
Լառերիւն, քերթուած Վիկտորիա Ալանուրի
Մաճ Արրուրոյ, Թէննիստնի:

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐ

Նոշեր մանկանց, մանկանց վերարեւել ուսանողները:
Դաստիարակութիւն անձին. Ճոն Պէրիլի:

ՔԵՐԹՈՂԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳԱՐԱՆ

- Ա. Ճաշակ Գաղղիական արդի բանաստեղծութեան. Ֆրանսուա
Գորե. Հակումը, Դարբիններուն Գործադուլը:
- Բ. Ճաշակ Գաղղ. արդի բանաստ. Ծաղկաքաղ այլ և այլ
ձեղինակներ:
- Գ. Միկրայ. ճամառոտ վարք Միկրայ Արքանօր. ոտա-
նետը:
- Դ. Ներուն. Ա. Պոյիբոյի. ողբերգութիւն ձիւգ արարութեամբ:
- Ե. Տանդէ. Աստուածային Կատակերգութիւն, Ա. Դոնիս:
- Զ. Օսիան Ա. Քերթուածներ:
- Է. Օսիան Բ. Ընդ մամլով:
- Ը. Ճիոգունտ, մեղաբար:
- Թ. Տանդէ Բ. Քաւարան
- Ժ. Յախոնեական Զրոյց.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0312356

